

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1911. Andra kammaren. Nr 54.

Lördagen den 20 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet, och leddes därvid förhandlingarna af herr vice talmannen.

§ 1.

Vid föredragning af bankoutskottets utlåtande, nr 37, i anledning af vissa Kungl. Maj:ts propositioner rörande pensioner och understöd å allmänna indragningsstaten biföll kammaren hvad utskottet hemställt.

§ 2.

Härefter föredrogs bankoutskottets memorial, nr 38, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande punkten 1:o) af utskottets utlåtande, nr 30, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bankrörelse och till lag om ändrad lydelse af 10 § i lagen den 5 juni 1909 angående emissionsbanker, dels och i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1:o) och 2:o).

Lades till handlingarna.

Punkten 3:o).

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 4:o).

Lades till handlingarna.

Punkten 5:o).

Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 3.

Angående
vattenfalls-
rätt.

Till behandling företogs nu sammansatta lag- och jordbruks-
utskottets utlåtande, nr 1, i anledning af dels Kungl. Maj:ts pro-
positioner nr 70 med förslag till lag om ändrad lydelse af 1 kap.
2 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egen-
dom äfvensom om ändringar i och tillägg till 4 kap. samma lag
m. m. samt nr 68 med förslag om ändring i och tillägg till grun-
derna för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall, dels
ock en i anledning af sistnämnda proposition väckt motion.

Utskottet hade till behandling förehäft:

dels Kungl. Maj:ts proposition nr 70, med förslag till
lag om ändrad lydelse af 1 kap. 2 § i lagen den 14 juni
1907 om nyttjanderätt till fast egendom samt om ändringar i och
tillägg till 4 kap. samma lag;

lag om tillägg till lagen den 14 juni 1907 om inskrifning
af tomträtt samt af fång till sådan rätt;

lag om tillägg till lagen den 14 juni 1907 om inteckning i
tomträtt;

lag om ändrad lydelse af 39 § i förordningen den 16 juni
1875 angående inteckning i fast egendom;

lag om ändrad lydelse af 17 kap. 6 § handelsbalken;

lag om ändrad lydelse af 4 § i lagen den 24 maj 1895 angå-
ende hvad till fast egendom är att hänföra;

lag om ändrad lydelse af 90 § konkurslagen;

lag om ändrad lydelse af 14 § i förordningen den 4 mars
1862 om tioårig preskription och om årsstämming; samt

lag om ändrad lydelse af 1 § i förordningen den 16 juni 1875
angående särskilda protokoll öfver lagfarter, inteckningar och
andra ärenden;

dels Kungl. Maj:ts proposition nr 68 med förslag om änd-
ring i och tillägg till grunderna för förvaltningen af vissa kro-
nan tillhöriga vattenfall;

dels ock en i anledning af sistberörda proposition inom Andra
kammaren af herr *Lindhagen* väckt motion, nr 331, hvaruti före-
slagits, att Riksdagen med anledning af Kungl. Maj:ts proposition
nr 68 med förslag om ändring i och tillägg till grunderna för
förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall måtte besluta
sådana ändringar och tillägg till nämnda grunder för upplåtelse
med vattenfallsrätt eller arrenderätt, som uti motionen ifrågasatts,
hvarjämte motionären yrkat, att utskottet måtte föreslå de ytter-
ligare ändringar eller jämkningar i förenämnda grunder, som ut-
skottet till äfventyrs kunde finna nödiga i anslutning till det
åskådningssätt och de förslag, som i motionen framförts.

Utskottet hemställde.

1:o att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 70 måtte af Riksdagen bifallas;

2:o att Riksdagen, i anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition nr 68 samt herr Lindhagens förevarande motion, måtte för sin del besluta

dels att de i 2 § af kungl. kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall meddelade bestämmelser skulle utbytas mot följande stadganden:

2 §.

Där vattenfall, som förvaltas af vattenfallsstyrelsen, icke tagits i anspråk för kronans räkning, ankomme på Kungl. Maj:t att förordna, huruvida det må af kronan med eller utan utmål af mark upplåtas åt annan till nyttjande. Har förordnande meddelats om upplåtelse till nyttjande af vattenfallslägenhet, som nu sagts, skall lägenheten i enlighet med här nedan stadgade grunder genom styrelsens försorg upplåtas på arrende eller med vattenfallsrätt.

dels ock att till omförmälda grunder skulle fogas följande nya stadganden:

18 §.

Där vattenfallslägenhet skall upplåtas med vattenfallsrätt, skall hvad här ofvan i 3—5 och 7—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende äga motsvarande tillämpning; dock att upplåtelse af vattenfall i obebyggt skick må, utan hinder af stadgandet i 4 §, ske för en tid af intill nittiofem år. Afser sådan upplåtelse längre tid än sextiofem år, äge nyttjanderättshafvaren ej optionsrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten, utan vare pliktig att vid utgången af upplåtelse tiden afträda vattenfallet och utan lösen till kronan afstå de honom tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader äfvensom annan i aftalet angifven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egenom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift. Bestämelse om hvad sålunda skall gälla skall intagas i upplåtelsehandlingen.

19 §.

I aftal om vattenfallsrätt må kunna stadgas, att vattenfallsstyrelsen äger utse sakkunnig person, som har att på nyttjanderättshafvarens bekostnad å arbetsplatsen kontrollera arbetets utförande och å kronans vägnar godkänna anläggningarna i den mån de utförts eller fullbordats.

*Angående
vattenfalls-
rätt.*

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

I aftalet skall föreskrivas, att, om nyttjanderättshafvaren vid utförande af vattenkraftanläggningen gör större afvikelse från de af vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller icke ställer sig till efterrättelse de föreskrifter, som af vattenfallsstyrelsen meddelats i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, vattenfallsstyrelsen skall äga att låta inställa arbetets vidare fortsättande.

Därest i aftalet stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att inom viss föreskrifven tid hafva påbörjat arbetet med vattenfalllets bebyggande eller hafva fullbordat anläggningen i dess helhet, må tillika, om särskilda skal föranleda därtill, i aftalet intagas bestämmelse därom, att nyttjanderättshafvaren, i händelse af väsentlig försummelse i nämnda hänseende, skall, om sådant å kronans vägnar yrkas, anses hafva förverkat vattenfallsrätten och kronan förty vara berättigad att uppsäga aftalet. Innehåller aftalet bestämmelser därom, att upplåten vattenkraft eller däraf framställd energi skall användas för visst angifvet ändamål, och tager nyttjanderättshafvaren för annat ändamål än sålunda förutsatts vattenkraften eller energien i anspråk till sådan omfattning, att det ursprungliga ändamålet eftersättes, skall, om förbehåll därom skett i aftalet, kronan jämväl kunna påfordra, att vattenfallsrätten skall vara förverkad och förty äga uppsäga aftalet. Har ej uppsägning skett inom ett år efter det anledning därtill efter ty nyss är sagdt för hvarje fall yppades, äger kronan sedermera ej återopa nyttjanderättshafvarens försummelse i nu nämndt hänseende såsom grund för hans skiljande från vattenfallsrätten.

I aftalet må kunna stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att i fråga om tillhandahållande af vattenkraft eller däraf framställd energi vara underkastad de villkor, som i vederbörande konsumenters eller eljest i allmänhetens intresse kunna befinnas erforderliga.

20 §.

Vattenfallsrätt må icke utan Konungens tillstånd upplåtas eller öfverlåtas till annan än i Sverige bosatt svensk medborgare eller handelsbolag, hvars samtliga medlemmar äro svenska medborgare, bosatta här i riket, eller aktiebolag, hvars bolagsordning föreskrifver, dels att aktie icke må utan Konungens tillstånd tecknas af eller öfverlåtas å andra än i Sverige bosatta svenska medborgare, dels att ändring i bolagsordningen i detta hänseende icke är giltig, med mindre Konungen till ändringen lämnat medgifvande.»

3:o) att herr Lindhagens omförmälda motion, i hvad den icke besvarats genom utskottets hemställan under 2:o), icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade emellertid afgifvits:

beträffande utskottets hemställan under 2:o):

af herrar *Håkanson, G. Andersson, af Ekenstam, Trana* och *Fahlén*:

af herrar *Alfred Petersson, grefve Hamilton, Kronlund* och *Jansson* i Edsbäcken, som yrkat att den föreslagna nya 18 § i de ifrågavarande grunderna måtte gifvas följande lydelse.

18 §.

Där vattenfallslägenhet skall upplätas med vattenfallsrätt, skall hvad här ofvan i 3—5 och 7—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende äga motsvarande tillämpning. samt af herr *Lindhagen*, som föreslagit:

1:o) att utskottets inkonstitutionella förfarande att ej upptaga en del af reservantens motion till sakligt bedömande måtte genom ärendets återremitterande eller annorledes beifras;

2:o) att den föreslagna nya 18 § i de allmänna grunderna skulle erhålla följande lydelse: »Där vattenfallslägenhet skall upplätas med vattenfallsrätt, skali hvad här ofvan i 3—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende äga motsvarande tillämpning» samt att följaktligen 19 § skulle utgå och den föreslagna nya 20 § erhålla nummer 19;

3:o) att till 3 § i de allmänna grunderna skulle tilläggas ett stycke af ungefär följande lydelse: »Vattenfallsstyrelsen äger närmare bestämma grunderna för afgäldernas utgående och jämväl, där så pröfvas lämpligen kunna ske, på det sätt att en förändring i afgäldernas belopp kan under upplåtelseiden äga rum. I aftal må ock kunna stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att i fråga om tillhandahållande af vattenkraft eller däraf framställd energi vara underkastad de villkor, som i vederbörande konsumenters eller eljest i allmänhetens intresse kunna befinnas erforderliga. Kungl. Maj:t må ock kunna, där så pröfvas nödigt, meddela närmare bestämmelser för upplåtelseerna inom ramen af de stadgade allmänna grunderna äfvensom förbehålla sig slutlig pröfningsrätt af upplåtelse i särskilda fall.»

samt beträffande utskottets hemställan under 3:o)

af herr *Lindhagen*, som åberopat innehållet i sin vid föregående punkt afgifna reservation.

Efter föredragning af *punkten 1:o*) yttrade

Friherre Palmstierna: Jag har intet yrkande att göra i denna punkt, men jag anhåller att af utskottet få begära förklaring på ett spörsmål, som närmast kan anses vara en konstitutionell fråga. I sin reservation skriver nämligen herr *Lindhagen* på följande sätt på sid. 28 nedtill:

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Ängående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

»Min motion går ut på, utom att villkoren i öfrigt skola ställas lika för upplåtelse med arrende- och vattenfallsrätt, dessutom att vissa tillägg till de allmänna villkor, som sålunda nu föreslås äfven för vattenfallsrätt skola ske och i följd däraf såsom en naturlig kousekvens motsvarande tillägg i enahanda villkor för arrenderätten också vidtagas. Denna sistnämnda del af motionen har utskottet företagit sig att efter votering med tretton röster mot två icke upptaga till bedömande, hvarom en bekänneelse återfinnes i slutet på sidan 22 i utskottets betänkande. Enligt den nya författningen om utskottsarbetet har utskottet själf otvifvelaktigt rätt att vidtaga sådan följdriktig utvidgning af propositionen. Ännu större befogenhet att påkalla ändringar i en eller annan författning, hvilka äro en naturlig följd af ifrågasatta ändringar i en framlagd proposition, äger grundlagenligt och enligt hitintills mig vederligen alltid tillämplad praxis en motionär, som väckt sin motion i rätten tid».

Nu har emellertid utskottet beslutat att icke upptaga detta till saklig pröfning. Såvidt jag kan finna, har motionären, herr Lindhagen, onekligen rätt i sin framställning, och eburu jag icke vill göra något yrkande i frågan i det syfte, som motionären här själf ifrågasatt, eller om återremiss, anser jag likväl, att en förklaring rörande denna sak bör intagas i kammarens protokoll.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Sedan *punkten 2:o* föredragits, begärdes ordet af

Grefve R. Hamilton, som anförde: Herr talman, mina herrar! Kungl. Maj:t föreslår den förändring i nu gällande förordning rörande förvaltningen af vissa statens vattenfallsverk, att i densamma införes bestämmelser rörande ett institut, som kallas vattenfallsrätt, hvilket har till ändamål att bereda tillfälle åt innehafvare af vattenfallslägenheter att kunna inteckna densamma och dymedelst förskaffa sig kapital för anläggningen. Häremot finnes tydligen intet att invända. Men Kungl. Maj:t föreslår äfven, att upplåtelse tiden skall utvidgas ända till 95 år, och häremot hyser jag för min del betänkligheter. Det är tydligt och klart, att vi böra ordna det så, att vattenfallen så fort som möjligt bli använda till gagn för industrien, till gagn för vårt land och för bildande af nya skatteobjekt, men då jag förmodar, att, då vattenfallen första gången upplåtas, det kommer att ske för obetydligt pris, synes det mig icke vara riktigt, att staten på 95 år afhänder sig sina vattenfall i Norrland. Jag har äfven fått stöd härutinnan, af hvad som förut blifvit anfördt i denna sak. 1909 års sakkunniga ansågo nämligen, att upplåtelse tiden borde begränsas till 45 år, och vattenfallsstyrelsen, som har i hand om statens vattenfall och är mest kompetent att bedöma, hvilken tid som erfordras, förklarar, att 50 år vore fullt

tillräckligt. Meningen är ju, såsom nyssnämnts, att vattenfalls-lägenheternas innehafvare skola kunna få lån på lägenheterna, och jag föreställer mig, att ett lån, ett obligationslån, som väl här kommer i fråga, borde kunna amorteras under loppet af 50 till 55 år.

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Förra årets Riksdag fastställde upplåtelse tiden för arrenden till en första period af 55 år och därefter en optionstid af 30 år, således tillsammans 85 år med rätt för Kungl. Maj:t att i vissa fall utvidga denna tid till 95 år. Efter de 55 årens slut, då optionstiden börjar, skola arrende beloppen omregleras till hvad som kunde vara skäligt under dåvarande förhållanden. Således är skillnaden mellan hvad Riksdagen förlidet år fastställde med afseende på arrenden och hvad Kungl. Maj:t nu föreslår med afseende på vattenfallsrätten den, att upplåtelse tiden är lika, men att enligt förra årets beslut en omreglering skulle ske af arrende-afgiften efter 55 år.

Reservanterna ha ansett, att samma bestämmelser, som fastställdes förlidet år, äfven böra bli gällande för vattenfallsrätten och ha på den grund vidtagit en ändring i § 18, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag men med den ändring, som innehålles i reservanternas förslag till lydelse af den 18 paragrafen.

Vidare yttrade:

Chefen för civildepartementet herr statsrådet, grefve Hamilton: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få yttra några ord med anledning af såväl den siste ärade talarens anförande som med anledning af utskottets förslag i dess helhet.

Den fråga, som den siste ärade talaren väckte på tal, är en fråga, om hvilken man utan tvifvel kan ha olika meningar. Den är ju helt och hållet en lämplighetsfråga. Det gäller blott att finna, hvad som här kan anses vara praktiskt och ändamålsenligt. Som den ärade talaren framhöll, är det ju synnerligen önskvärdt, att statens många vattenfall, så snart ske kan, komma till användning inom den svenska industrien. Det är ju också gifvet, att staten icke själf kan montera alla sina vattenfall, att staten endast kan montera de större vattenfallen, men på samma gång man konstaterar detta, kan man äfven konstatera, att det numera råder tämligen eniga meningar därom, att staten icke annat än i undantagsfall bör afyttra sin äganderätt. Vill staten således, att dess vattenfall skola komma industrien till godo, och anser sig staten icke själf kunna montera vattenfallen, har staten intet annat sätt att gå tillväga på än att upplåta dessa vattenfall med nyttjanderätt till hugade spekulanter.

Men monterandet af vattenfall och särskildt monterandet af svenska vattenfall är en ganska dyrbar affär. Kostnaden för monterandet går icke sällan till 8, 9, 10 gånger värdet af vatten-

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

fallen. Därför är det en gifven sak, att den, som skall lägga sig ombord med en sådan affär, måste skuldsätta sig. Men genom arrende får man icke någon bredare kreditbasis. Det är just detta, som gifvit upphof till det nu föreslagna rättsinstitutet, vattenfallsrätten, som skall bereda honom en realkredit, som icke arrenderätten kan gifva. Därmed att man angifvit detta syfte med det nya institutet, har man också angifvit, åtminstone enligt min tanke, efter hvilka linjer grunderna för dess tillämpning böra uppgöras. Det faller af sig själf, att man bör lägga an på att den, som tar ett vattenfall på nyttjanderätt, verkligen skall kunna få låna på sin vattenfallsrätt och, efter hvad jag tror mig veta, äro icke våra finansmän i allmänhet öfverhöfvan ifriga att finansiera kraftstationer, ty det är ur många synpunkter en osäker affär. Man måste därför göra allt, hvad man kan, för att minska deras försiktighet. I detta hänseende bör man enligt min tanke gå så långt man kan för att få fram spekulanter och lugna långifvarna. Därvid ifrågakommer naturligtvis i alldeles särskildt hög grad tiden, under hvilken nyttjanderätten får gälla, och därvid gäller det att kunna sätta upp en så pass lång tid, att man kan vara säker på att lånet kan amorteras på denna tid. Nu skall man komma ihåg, att det nästan är alldeles nödvändigt — jag tror, att på något annat sätt kan man icke gå tillväga — att anordna saken så, att när vattenfallsrätten löper ut, skola de af nyttjanderättsinnehafvaren vid vattenfallet uppförda byggnaderna utan lösen tillfalla staten. Detta måste man komma ihåg, när man bestämmer tiden; och då man säger som den siste ärade talaren, att ett obligationslån bör kunna amorteras på femtio eller femtiofem år, då, säger jag, har man tagit saken alltför snävt. Jag tror också, att det i normala fall bör kunna amorteras på denna tid, men när man kommer ihåg, att icke blott vattenrätten utan äfven byggnaderna tillfalla staten, bör man se saken ur den synpunkten: hvad kommer långifvaren att säga? Känner han sig tillräckligt tryggad i sin öfvertygelse, att lånet verkligen skall kunna amorteras på femtiofem år? Det är den saken, som jag för min del icke tror vara möjlig under alla förhållanden. Det kommer visserligen att gå lätt nog i normala fall, men det finnes många stora vattenfall, där förhållandena äro sådana, att det icke kommer att lyckas. Dessa stora kraftstationer äro under hela den tid, nyttjanderätten varar, föremål för fortsatt utvidgning, och oftast bebyggas sådana vattenfall icke i ett slag utan under vissa perioder. En sådan period kan infalla under de sista tio åren af de femtio. Då behöfver han åter låna, men det kan han då icke få.

Detta är helt och hållet en fråga, angående hvad som är ändamålsenligt. Jag har för min del varit rädd för att vi skulle ordna det så, att hela syftet med institutet skulle förfelas. Herrarna veta, att Riksdagen i fjol antog grunderna för arrenderätten.

Dessa grunder har herr Lindhagen ansett vara alltför släpphändta; han vill göra dem strängare, men hittills har det icke lyckats att framkalla en enda spekulant. Dessa grunder ha således af allmänheten ansetts vara för stränga. Skola vi nu införa ett dylikt institut som det ifrågavarande, böra vi se till att det ställer sig så, att man verkligen kan få fram spekulanterna. Det är ju föga glädje med sådana bestämmelser, om ingen människa vill begagna sig af dem, ty det är klart, att om man icke ordnat det så, att långifvarne äro villiga att lämna några lån, eller att de, som spekulera i vattenfall, få låna på sådana fall, som det här är fråga om, då komma de sistnämnda icke att vända sig till staten utan köpa enskilda fall med äganderätt.

Nu säger man att det är orimligt, att staten skall bestämma en afgäld, och att denna sedan skall oförändradt gälla i nittiofem år, då ju annars statens inkomster skulle blifva högre under en så lång tid. Men detta säger man därför, att man icke tar i betraktande, att den omständigheten, att staten får tillbörlig afkastning af vattenfallen, ingalunda är hufvudsaken. Hufvudsaken är enligt mitt förmenande åtminstone den, att vattenkraften tillgodogöres af den svenska industrien, utan att likväl staten släpper vattenfallen ur sin hand. Om under de nittiofem åren afgälden utgår med några tusen kronor mer eller mindre, är enligt min mening tämligen likgiltigt. Staten får alltid större inkomster, än om vattnet flyter bort utan att göra något gagn; och uppstå flera blomstrande industrier, får staten inkomst medelbart genom de nya skatteobjekt, som därmed skapas.

Detta är, som sagdt, helt och hållet en lämplighetsfråga. Jag vill blott framhålla, att anledningen till Kungl. Maj:ts proposition, hvilken jag med glädje sett, att utskottet tillstyrkt, just varit rädslan för, att institutet icke skulle hafva den verkan, som därmed äsyftats. Det är därför, jag uttrycker min lifliga förhoppning, att kammaren må bifalla utskottets hemställan i denna del.

Medan jag har ordet, måste jag tala om två ändringar, som utskottet gjort i Kungl. Maj:ts proposition, och hvilka jag för min del icke kan finna vara lyckliga alldeles ur samma synpunkt, som jag nu framhållit.

Utskottet har i § 19 infört det stadgandet, att om aftalet innehåller bestämmelse därom, att upplåten vattenkraft eller däraf framställd energi skall användas för visst angifvet ändamål och den sedermera icke användes för det ändamålet, utan att detta eftersätts, då skall vattenfallsrätten vara förverkad.

Jag tror icke, att det är klokt att stadga på det viset, ty i själfva verket är det principiellt oriktigt att förbinda ett sådant institut som denna nyttjanderätt med förfallandeskäl. En nyttjanderättshafvare kan visserligen belåna vattenfallsrätten, men om långifvaren vet, att läntagaren genom försummelse kan bli

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

af med alltsammans, är det klart, att detta kommer att i högsta grad inverka på villigheten att lämna lån. Under debatten i Första kammaren sökte en ledamot af utskottet försvara, hvarför man satt in en sådan bestämmelse, och han sade: man kan tänka sig, att ett bolag får nyttjanderätt till ett vattenfall för att förse en kommun med belysning, om bolaget underlåter att göra det och i stället ägnar sig åt annan verksamhet, står kommunen där, och därför behöfs bestämmelsen. Nej, den behöfs icke. Det kan i detta sammanhang icke bli fråga om, att man tager hänsyn till ett sådant fall. Om ett bolag bildas och öfvertager ett vattenfall för att förse en kommun med belysning, behöfver staten icke lägga sig i den saken. Kommunen har full möjlighet att genom kontrakt säkerställa sig, så att den icke blir utan belysning. Det är här fråga om något helt annat, och det är att reglera arrenderätten. Afgifterna måste bestämmas efter ändamålet, ty somliga industrier tåla större afgifter än andra. Vill staten befrämja industriens uppkomst, bör den lämpa afgiften därefter. Om en person söker få vattenfallsrätt till ett staten tillhörigt vattenfall för att bedrifva exempelvis kväfvettillverkning, fastställer staten en viss afgift, anpassad efter hvad industrien tål, och bestämmer, att innehafvaren skall tillverka kväfve. Men staten behöfver icke till säkerhet ha en klausul, att vattenfallsrätten eventuellt kan förverkas, och att vattenfallet med byggnader och allt skall återfalla till staten. Det förekommer ofta vid statens kraftverk vid Trollhättan, där energi lämnas för olika ändamål, att staten sätter in i respektive kontrakt, att den och den afgiften utgår för den och den fabrikationen. Är det så, att fabrikationen ändras, får man på nytt bestämma afgäldens storlek.

Därför behöfs icke en sådan bestämmelse, som här är ifrågasatt. Det är någonting annat, som ligger bakom motsvarande bestämmelse om arrenderätten. Det är gifvet, att om man sätter in förverkandeskäl i den nu förevarande lagen, motverkar man ändamålet, nämligen att finansmännen skola bli villiga att finansiera sådana företag.

Utskottet har tillsatt ytterligare ett stycke i samma paragraf, som är af lika betänklig beskaffenhet. Det lyder så här: »I af-talet må kunna stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att i fråga om tillhandahållande af vattenkraft eller däraf framställd energi vara underkastad de villkor, som i vederbörande konsumenters eller eljest i allmänhetens intresse kunna befinnas erforderliga».

Utskottet säger, att detta stadgande är en konsekvens af Riksdagens skrivelse af år 1907 om utredning angående garantier för leverans af elektrisk energi samt Andra kammarens beslut i fråga om en undersökning, huruvida icke i samband med meddelande af koncession å kraftledningar ett visst pris borde bestämmas för begagnande af elektrisk energi. Dessa frågor har

Riksdagen själf förklarar vara af beskaffenhet, att de böra göras till föremål för en utredning, och de äro under utredning i civildepartementet, men då är det icke skäl att gå saken i förväg, såsom utskottet gjort, detta så mycket mindre som det här icke är fråga om något af de fall, hvilka afsågos i nyssnämnda Riksdagens skrifvelse eller Andra kammarens beslut. De här ifrågasatta inskränkningarna äro af mycket större innebörd: nyttjanderättshafvaren kan faktiskt blifva underkastad hvilka inskränkingar som helst »i vederbörande konsumenters eller eljest i allmänhetens intresse». Om han skall vara utsatt för det, kunna väl herrarna icke bestrida, att det ovillkorligen måste i hög grad inverka på möjligheten att få lån med vattenfallsrätten som säkerhet. Nu har jag hört sägas — det var i diskussionen i Första kammaren — att det står ju blott, att sådana villkor »kunna» insättas i aftalen. Ja, men då behöfves icke en dylik bestämmelse, ty de tillhöra icke de saker, som äro förbjudna att sättas in. Skall det vara meningen att gifva statens myndigheter en anvisning om, att villkoren böra sättas in, då kunna vi vara öfvertygade om, att lagbestämmelsen har den effekten, att den såsom ett damoklessvärd hänger öfver industrien och gör, att den icke får några lån.

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! Jag förstod väl, att då friherre Palmstierna framkastade sin fråga, då punkt I föredrogs, han ville, att jag skulle gifva honom svar, då den punkten behandlades. Jag undvek emellertid detta för att icke få i gång någon längre diskussion. Jag vill blott säga, att första punkten handlar om Kungl. Maj:ts proposition nr 70 med förslag till lag om ändrad lydelse af I kap. 2 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom äfvensom om ändringar i och tillägg till 4 kap. samma lag m. m. Nu har herr Lindhagen icke motionerat om någon ändring i *den* propositionen. Jag vill nu icke alls tvista hvarken med friherre Palmstierna eller med herr Lindhagen om den makt och behörighet, som ett utskott har att begagna sig af något slags motionsrätt och att sålunda upptaga ett ämne, hvarom icke någon motion föreligger. Jag vill säga detta för att gifva en förklaring, hvarför utskottet här icke ansett sig behörigt att upptaga ett ämne, hvarom icke motion föreligger. Men herr Lindhagens motion nr 331 afser Kungl. Maj:ts proposition nr 68, hvilket är något annat, och det är den proposition hvarom vi nu tala. Detta om den saken.

Sedan skulle jag vilja svara herr statsrådet på hans sista anmärkning. Oaktadt jag, som herrarna finna af utskottets utlåtande, i öfrigt står på samma sida som herr statsrådet, så måste jag säga, att beträffande de tillägg, som utskottet gjort, har jag funnit dessa både nödiga och nyttiga. Jag tror icke, som herr statsrådet tyckts anse, att det skulle inverka på vederbörandes

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

kredit, om den bestämmelse skulle stå kvar, som utskottet här föreslagit. Om en person förbundit sig att förse en kommun eller ett samhälle med elektrisk energi vare sig för industriell drift eller belysning, så kan kanske den kommunen icke få ett kontrakt, som är så pass bindande, som det skulle bli, om det tillägg, som vi här gjort, finge stå kvar, och jag kan icke begripa att det skulle på något sätt menligt inverka på krediten, om vederbörande bank eller hvem det nu kan vara skulle finna, att personen i fråga är skyldig att hålla, hvad han lofvat. Tvärtom höjer det krediten, om en person håller hvad han lofvat. Sålunda kan jag icke finna, att det skulle ligga någon fara med afseende å krediten, i att tillförbinda en person att hålla sitt löfte.

Jag finner sålunda, att de tillägg, som utskottet gjort till den föreslagna lagen, äro af behovet påkallade och alldeles icke ägnade att försvaga krediten för vederbörande, utan snarare att förstärka den. Men så kommer jag till utskottets klandrade förslag. Jag måste säga, att jag denna gång icke kunnat följa mina liberala kamrater i deras reservation i detta afseende, och jag skall be att få framhålla de skäl, som för mig varit afgörande att jag icke kunnat göra detta.

Här är, som herrarna veta och som herr statsrådet nämnde, fråga om att i vår lagstiftning införa ett nytt institut, ett institut som på vattenrättens område är likställt med tomträttsinstitutet på ett annat. Detta nya institut är, som vi veta, vattenfallsrätten. Afsikten med detta institut är, att man skall få vattenfallsrätten såsom underlag för realkrediten. Men hufvudändamålet med vattenfallsrätten är naturligtvis icke bara detta att bereda möjlighet för folk att skuldsätta sig, utan hufvudändamålet är naturligtvis att få våra vattenfall monterade och att insätta dem i industriens och utvecklingens tjänst, och så långt äro vi nog samtliga inom utskottet eniga. Men det är sedan, när man kommer till tiden och statens förhållande till nyttjanderättsinnehafvaren, som vi skilja oss åt. Den ena sidan, för hvilken herr Lindhagen särskildt står i spetsen, anser, att staten bör så mycket som möjligt söka skydda sin rätt och så att säga hålla ett damoklessvärd hela tiden öfver nyttjanderättsinnehafvaren och stå på lur och se till, att, om det går bra, afgifterna må höjas. Jag vet icke, hvad motionären skulle säga, om det skulle gå illa, om han då skulle vilja vara med om att sätta ned afgifterna. Jag har icke den saken klar för mig, men säkert är, att konsekvensen skulle fordra, att det skedde på det sättet.

Nu vill jag visserligen erkänna, att ingen af oss kan veta, hvad som kommer att inträffa om 95 år. Det är ju en lång tid, och jag tilltror mig icke att bedöma, huru förhållandena kunna gestalta sig under denna tid. Jag skulle därför icke ha något emot, att en omvärdering skedde rätt ofta, om jag vore förvissad om, att industrimän och kapitalister under sådana förhållanden

vill nedlägga penningar i dessa företag, men då jag icke är förvissad härom, så har jag icke vågat följa mina kamrater, hvilkas uppfattning jag eljest delar i denna fråga. Men då jag säger, att vi icke veta hvad som kommer att inträffa efter 95 år, så vill jag ock säga, att vi dock veta, hvad som inträffat under årtusenden som gått, nämligen att många af dessa vattenfall runnit fram utan att göra någon nytta, och jag tror icke att det är lyckligt för vårt land, att det skall fortgå på detta sätt. Och om man är rädd för att dessa industrimän, som montera vattenfallen, skola få allt för stor förtjänst, så är det alldeles riktigt, att man söker ställa så till, att äfven staten får någon andel i denna förtjänst; däri är jag ense med reservanterna. Men det är nog med denna sak som med så många andra, att den har två sidor. Det är klart, att om staten skall suga åt sig så mycket som möjligt, så kommer detta att inverka på konsumenterna, till hvilka den elektriska kraften eller energien skulle distribueras. Om vi tänka oss, att många vattenfall blefve monterade och att detta komme jordbruket och industrien till godo, så är det klart, att om staten kommer och slår ned på sådana anläggningar, priserna komma att höjas för dem, som begagna denna kraft.

Jag vill vidare fästa uppmärksamheten på en annan sak, nämligen på innehållet i § 18, som synes mig innebära en ganska stor garanti mot de farhågor, som man här hyst i detta afseende. Det står nämligen där: »Afser sådan upplåtelse längre tid än sextiofem år, äge nyttjanderättshafvaren ej optionsrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten, utan vare pliktig att vid utgången af upplåtelse tiden afträda vattenfallet och utan lösen till kronan afstå de honom tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader äfvensom annan i aftalet angifven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift.» Om man nu sålunda får denna längre upplåtelse tid, så får staten åtminstone den fördelen, att staten utan ersättning får till sig öfverlåtna alla dessa byggnader och anläggningar, och vi skola komma ihåg, att det här gäller miljonanläggningar, så att det är icke småsaker, som arrendatorn här får offra, om han nämligen vill begagna sig af denna längre tid. Det synes mig sålunda, att, om vi någon gång vilja börja att få våra vattenfall utnyttjade, vi äfven med risk att staten icke skulle få ut precis allt, hvad staten borde ha, dock, för att uppmuntra industrien till exploaterande af dessa vattenfall, skulle kunna våga så mycket, att vi ginge med på hvad utskottet föreslagit.

För min del har jag just från den synpunkten, att jag anser det vara så angeläget, att vi sätta in våra vattenfall i industriens tjänst, icke kunnat gå med på reservanternas förslag, utan yrkar, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Angående
vattenfalls-
rätt.

Häruti instämde herrar *Olsson* i Broberg, *Berggren* och *Olsson* i Älfvalsåsen.

(Forts.)

Friherre Palmstierna: Herr vice talman! Jag förstod icke riktigt, hvad herr Daniel Persson menade, förrän jag fick höra, att herr Olsson i Broberg omedelbart instämde med honom. Från min ståndpunkt kastar detta ljus öfver hans anförande i många olika afseenden.

Jag ber att få börja med den konstitutionella frågan. Jag tog upp denna vid förra punkten, därför att jag icke ville inblanda frågan i den debatt, som nu är före, men jag tror, att kammaren för sin del märkte, hur försiktigt herr Daniel Persson lade sina ord. Han har varit vice ordförande i det sammansatta utskottet, men han undvek att klart framställa, hur denna fråga ligger. Det har varit votering inom utskottet, och majoriteten torde väl ha ansett sig hafva konstitutionella skäl för sin åsikt. Från reservantens, herr Lindbagens sida har det framhållits, att majoriteten förfarit inkonstitutionellt, då utskottet undvikit att gifva utlåtande öfver en del af motionen. Nu gled herr Daniel Persson med sväfvande tal förbi denna sak, men jag tror, att det hade varit synnerligen viktigt för utskottens arbete i dess helhet, att frågan blifvit klargjord, och att man icke såsom herr Daniel Persson sökt komma ifrån saken.

Nu vill jag emellertid säga, att den frågan, som kammaren har till behandling, borde ses med det arbete, som förut bedrivits i Riksdagen i afseende på vattenfallsfrågan, såsom bakgrund. Majoriteten har här onekligen företräd den meningen, att, såvidt det vore möjligt, de stora vattenfallen på ett eller annat sätt borde komma i det allmännas ägo. Riksdagen har också beslutat inköpa stora vattenfall, och vidare har expropriationsrätten för det allmänna häfdats af majoriteten i denna kammare, hvilken äfven uttalat sig för nödvändigheten af kraftprisregleringar.

Nu står kammaren inför ett beslut, som enligt mitt förmenande är af utomordentligt afgörande betydelse för vattenfallsfrågan. Det gäller ju, huru dessa vattenfall, som staten redan äger och de som densamma har inköpt för dyra penningar, och huru de, som staten i framtiden kan förskaffa sig, skola förvaltas, för att därvid såväl *kronans* som *allmänhetens* och *produktionens* intressen skola bli väl tillgodosedda.

Huru ligger då saken? Som kammaren minnes, beslöt Riksdagen förra året att införa arrenderättsinstitutet. Alla hade då kännedom om — och det stod för öfrigt i statsrådsprotokollet — att senare skulle vattenfallsrätten komma. Den uppfattningen gjorde sig då gällande, att arrenderätten i själfva verket endast skulle vara *grundvalen* för den kommande vattenfallsrätten, och jag tror, att den, som satt sig in i dessa frågor, torde ha klart för sig, att arrenderätten i och för sig icke kunde få annan större

ekonomisk betydelse, därför att det är särdeles svårt att finansiera utbyggnad af vattenfall, som äro upplåtna på arrende, ty det fordras personlig borgen och förlagslån. Den säkerhet mot *in-teckning*, som man skulle kunna få med ett annat institut, fanns icke. Nu kommer vattenfallsrätten och möjliggör exploatering af vattenfallen och finansiering af företagen, hvarför det är att vänta, att kronans stora vattenfall komma att bli utbyggda af den privata industrien.

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

Det gäller då att reglera förhållandena här, men då ber jag att få säga kammaren, att, när man genomläser propositionen, sådan den kommit fram, samt utskottets utlåtande, då blir man verkligen särdeles betänksam. Är det meningen att på sådant sätt tillgodose det allmännas behof, tillgodose statens behof, när det gäller upplåtelser af våra vattenfall? På ett rent abnormt sätt har man enligt mitt förmenande tillgodosett *uteslutande* produktionens kraf, och detta har nu blifvit resultatet af det långa, intensiva, energiska arbete, som bedrifvits af svenska vattenkraft-föreningen, den förening, som företräder producenterna, men icke har någon anledning att företräda vare sig konsumenterna eller kronan. Det är i några få spörsmål det hela samlar sig, dels i frågan om *tiden*, på hvilken upplåtelse skall ske, dels i frågan om *afgifterna*, vidare är det fråga om, i hvilka fall *förverkande* af rättighet kan äga rum, och slutligen är det också fråga om de *allmänna grunderna* för upplåtelser i öfrigt, men dessa tillhöra icke det nu behandlade spörsmålet.

Jag ber att få taga hvarje sak för sig, och jag tror, att kammaren skall inse, att det är *fara å färde*, och att det gäller att vid *detta* århundrades början icke förfara på samma sätt, som svenska riksdagen förfor vid förra århundradets början, då det gällde de föremål, som skulle under århundradet stiga i värde, nämligen skogarna. Nu gäller det att bevara i kronans hand de vattenfall, som finnas och i framtiden komma att finnas i kronans ägo.

Jag vill fråga herr Daniel Persson, hur i all rimlighets namn en människa, som känner till utvecklingen, kan i detta sammanhang tala om, hurusom våra vattenfall runnit fram till ingen nytta sedan årtusenden. Det är först från slutet af 1880-talet den elektriska industrien funnits till, och under 1890-talet blef vattenkraftstekniken på detta område närmare utbildad. Hvilka framtidsmöjligheter denna industri kan ha, vet ingen, hvarken herr Daniel Persson eller jag — de äro oanade. En sådan där jämförelse baklänges bör man icke försöka sig på.

Studerar man de handlingar i hithörande frågor, som *förra året* lågo på kammarens bord, skall man finna, att den ståndpunkt, som då intogs, var väsentligen en annan än den man för närvarande intager. Kungl. Maj:ts då framlagda proposition rörande förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall afsåg,

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

att öppna möjlighet för utbyggande af vattenfallen. Atminstone är jag öfvertygad om, att Kungl. Maj:t verkligen hade den uppfattningen, att med den amorteringstid, som då föreslogs, vattenfallen skulle kunna upplåtas utan möjlighet till inteckning. Men märk väl, arrendetiden var satt till 45 år, och optionsrätt skulle gälla i 30. Riksdagen förlängde tiden något, men lägg märke till den enorma skillnaden mellan 45 och 95 år. Hvad den skillnaden betyder förstår man, om man i tankarna förflyttar sig 100 år tillbaka i tiden eller 100 år framåt — med den snabba utveckling, som pågår, kunna vi förstå, hvad det betyder att upplåta kronans vattenfall på så lång tid som bortåt 100 år. Det är som att bortskänka vattenfallen, och det förvånar mig på det högsta, att man, då det gällde arrenderätten, som *icke* gaf någon möjlighet till finansiering, föreslog en tid af 45 år, men att man *nu*, då det gäller ett institut, som ger möjlighet till finansiering, ökar tiden till *mera än det dubbla*. Det synes mig, att detta är något, som borde väcka den största uppmärksamhet i kammaren.

Nu är det också så, att om man läser vattenfallsstyrelsens uttalande, finner man, att denna för sin del icke stått på samma ståndpunkt, som med värme förfäktas af herr civilministern och äfven af herr Daniel Persson. Vattenfallsstyrelsen anser, att det förefinnes stor möjlighet att inom 50 år verkställa amortering af anläggningarna. I styrelsens skrifvelse heter det sålunda: »Redan en amorteringsperiod af 50 år torde enligt styrelsens mening vara längre än en kreditgifvare i regel lär vara benägen att medgifva ett industriellt företag, hvarför erhållet byggnadslån redan före denna periods utgång bör vara amorterad, oafsedt om nyttjanderättshafvaren vid nyttjanderättens upphörande erhåller lösen för sina byggnader eller ej».

Här stå således mot hvarandra å ena sidan vattenkraftföreningen, som naturligtvis gör allt hvad den kan för att främja sina medlemmars intressen, och å andra sidan den fackmässiga myndigheten, som för sin del anser, att 50 år är en tillräckligt lång upplåtelsetid. Jag tycker, att kammaren näppeligen borde tveka i valet mellan dessa två uppfattningar.

Öfvergå vi så till den andra frågan, om afgifterna, så har herr Daniel Persson sagt, att ifall man höjer *afgifterna* efter en viss tid, kommer kraftpriset att höjas. Men det är icke säkert, att så sker. Kraftpriset bestämmes dock i viss utsträckning af marknaden, och det är möjligt, att en förhöjning af afgifterna ingår i kalkylerna i stället för att åstadkomma en förhöjning af priset, d. v. s. att därigenom vinsten af företaget minskas. Det är en uppfattning, som brukar göra sig gällande i kretsar, där man anlägger en teoretisk-ekonomisk syn på tingen, och den har i skattehänseende stor betydelse, då skatteöfvervältring icke torde gå för sig härvidlag.

Det är af stort intresse att se, hvad herr civilministern ytt-

rade förra året i fråga om möjligheten till finansiering. Det återfinnes å sid. 48 i den kungl. propositionen, där han uttalar sig sålunda: »Detta synes mig emellertid vara mindre lämpligt än författningsförslagets föreskrift, att upplåtelse må ske mot den arrendeafgift och de villkor i öfrigt, hvilka med hänsyn till de vid arrendetidens utgång rådande förhållanden kunna anses skäliga. Det torde icke vara lämpligt, att, om staten för att främja en ny och för landet viktig industri, som till en början ej kan bära ett normalt kraftpris, beviljat densamma upplåtelse af ett vattenfall på synnerligen fördelaktigt villkor, staten vid arrendetidens utgång, när det industriella företaget måhända utvecklats till en mycket vinstgivande affär, skulle vara förhindrad att betinga sig den arrendeafgift och de öfriga villkor, som motsvara då gällande kraftpris».

Jag frågar kammaren: gäller icke samma resonemang äfven i år? Nu är det icke fråga om endast 45 år, utan det är fråga om 55 år. Skall man då icke kunna tänka sig, att man med stöd af den kungl. proposition, som framlades vid 1910 års riksdag, kan stå kvar på den ståndpunkt, som Kungl. Maj:t i denna proposition intog, och sålunda anse det lämpligt att begränsa tiden för upplåtelsen, så att det finnes möjlighet att vid den tidens slut höja arrendeafgiften, då det gäller optionsrätt på längre tid.

Vidare står likaledes den kungl. propositionen mot vattenfallsstyrelsen i fråga om *förverkningsrätten*. Herr Lindhagen har i sin reservation förklarat sig anse, att 6 § i arrendelagen, i hvad denna paragraf rör de allmänna grunderna för upplåtelsens förverkande, bör i vissa fall tillämpas äfven på vattenfallsrätten. Jag vill för kammaren uppläsa en punkt ur nämnda paragraf för att något belysa hvad saken gäller. Det heter där: »I arrendeaftal skall föreskrivas, att, om arrendatorn vid utförande af vattenkraftanläggningen gör större afvikelser från de af vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller icke ställer sig till efterrättelse de föreskrifter, som af vattenfallsstyrelsen meddelas i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, arrenderätten skall, om kronan det påfordrar, vara af arrendatorn förverkad och kronan vara berättigad att uppsäga aftalet.» Nu är det ju på det viset, att vattenfallsrätten kan med vissa inskränkingar försäljas, och det står uttryckligen taladt om detta. Om vi nu icke här bestämma, att förverkande kan ske, därest vattenfallet icke utnyttjas efter en viss tid, kan man icke undvika, att möjlighet för jobberi med statens vattenfall finnes, och jag tror icke, att det vore lämpligt att här biträda en sådan sak. Därför synes mig fullt fog föreligga för att här införa den bestämmelsen, att vattenfallsrätten kan under vissa omständigheter förklarar vara förverkad. Och om vattenfallsrätten upplåtes för så lång tid som 95 år, så är det så mycket större skäl för detta.

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

Nu säger också vattenfallsstyrelsen, att den för sin del fäster stort afseende vid detta. Den säger nämligen följande: »Såsom här ofvan erinrats, synes lagrådet hysa den uppfattningen, att icke alla de i § 6 af nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 omnämnda förverkandeskäl äro af den betydelse, att de skäligen böra medföra nyttjanderättens förlust. Denna uppfattning kan emellertid vattenfallsstyrelsen för sin del icke biträda. Det synes tvärtom styrelsen, som om ett nyttjanderättshafvarens bristande åt sina skyldigheter enligt kontraktet i de punkter, som angifvas i nämnda paragraf, vore af den synnerliga vikt för kronan, att de till fullo motivera en förlust af nyttjanderätten.» Med stöd af detta torde man inse, att verkligt fog finnes för att bifalla den framställning, som i förevarande afseende gjorts i herr Lindhagens reservation. I fråga om tomträtt finnes många sådana exempel på förverkande af upplåtelsen. Det är visserligen icke fullt jämförbart med detta, men då i propositionen gjorts så många jämförelser, så kan äfven jag för min del få påvisa vissa analogier. Således finner jag, att det i detta afseende är bäst att hålla fast vid nämnda standpunkt.

Detta är en fråga af den allvarliga beskaffenhet, att det verkligen är beklagligt, att frågan så sent som nu skett kommit på kamrarnas bord. Jag anser för min del, att det i annat fall hade förelegat tillräckligt fog för bifall till herr Lindhagens framställning, att ärendet borde tagas under ny ompröfning.

Såsom ärendet nu ligger och då jag för min del på intet vis vill vara med om att kronans vattenfall, med afseende på hvilka vi vänta stigande värden och af hvilka vi vänta möjlighet till ökad inkomst år efter år, på närmare 100 års tid bortgifvas till enskilde, utan att samhället får den minsta möjlighet att få ökad bidrag till sina inkomster, så ber jag för min del att få hemställa, att kammaren ville bifalla den af herr Lindhagen afgifna reservationen.

Herr Kronlund: Såsom reservant kan jag icke underlåta att med några ord bemöta civilministern och herr Daniel Persson.

Staten har ju anvisat två utvägar för upplåtande af nyttjanderätt till statens vattenfall. Den ena är arrenderätt, och den fastställdes förra året; den andra är vattenfallsrätten, som det nu är fråga om. Genom arrenderätten fastställdes två perioder för besittningsrätten — jag talar nu särskildt om obebyggda vattenfall —. Den ena perioden är på 55 år, och den andra perioden med optionsrätt på 30 år, hvilken tid skall kunna utsträckas, så att rätten sammanlagdt räcker omkring 95 år. Vid början af den andra perioden skall staten hafva tillfälle att revidera den arrendeafgift, som erlägges för vattenfallet och utvidga den så, att staten bestämmer skäligen villkor efter dåvarande förhållanden. Det synes mig vara alldeles naturligt, att samma

bestämmelser böra blifva gällande äfven i fråga om vattenfallsrätten. Vattenfallsrätten har ju redan däri ett företräde framför nyttjanderätten, att man får inteckna densamma. Att nu, såsom Kungl. Maj:t gör, föreslå en så lång tid i en enda sträcka som ända till 95 år, och att på förhand i början af dessa 95 år bestämma visst pris för hela tiden, synes mig vara att göra hela denna upplåtelse till en hasardupplåtelse. Naturligtvis kunna aldrig vederbörande förutse, hvilken afgäld med hänsyn till alla växlande förhållanden lämpligen skall för denna tid äsättas, utan det kommer naturligtvis då att bestämmas ett ytterst lågt belopp. Detta låga pris kan naturligtvis under växlande förhållanden blifva utomordentligt förlustbringande för staten, nämligen om företaget går bra. Om företaget däremot i en framtid går illa, hvilket mycket väl kan hända, så är det lika förlustbringande, lika stor hasard för den enskilde, för nyttjanderättshafvaren, att blifva bunden vid denna afgäld för en så lång tid som 95 år. Jag tycker, att det är öfverensstämmande med rimlighet och rättvisa, att i båda dessa fall såväl med afseende på arrenderätt som med afseende på vattenfallsrätt föreskrifva, att revision skall företagas inom utgången af den första perioden af 55 år. Då gifves det tillfälle att skipa rättvisa åt båda hållen.

Nu påpekades det af civilministern och äfven af herr Daniel Persson, att om man har vattenfallsrätt, så får staten vid vattenfallsrättens slut alla dessa vattenverksbyggnader och maskiner och dylikt, som tillhöra den enskilde. Men, min herrar, det får staten lika väl i fråga om upplåtelse med arrenderätt vid den andra periodens utgång, så att det är fullt likartadt, om man slår ihop dessa två perioder, som man ju naturligtvis skall förut-sätta blifva fallet.

Så talas det om, att det icke är någon säkerhet för långgifvaren, om icke vattenfallsrätten upplåtes på 95 år. Ja, det förefaller mig, som om Kungl. Maj:t fått idén till den långa tid, som här blifvit bestämd, af lagrådet, hvilket har gjort anmärkning därom, att tiden borde sättas längre och som jämför vattenfallsrätten med tomträtten. Detta är emellertid en jämförelse, som är fullständigt haltande. Tomträtt gäller jorden, som naturligtvis under inga förhållanden är underkastad dessa affärslifvets växlingar, hvilka de bebyggda vattenfallen under tidernas lopp kunna blifva utsatta för, och tomträtten afser att gynna de mindre bemedlade, under det att vattenfallsrätten afser att gynna industrien, så att nämnda jämförelse förefaller mig oberättigad. Både vattenfallsstyrelsen och den kommitté, som föregick inrättandet af nämnda styrelse, har tänkt sig, att samma villkor, som gälla arrenderätten, äfven skulle gälla vattenfallsrätten, och i spetsen för vattenfallsstyrelsen står dock en praktisk och dugande karl, som enligt hvad jag tror, är ganska affärsvan och kunnig, så att han

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

bör väl kunna med tillbörligt jugement bedöma denna fråga bättre än lagrådet.

Nu tänker man på långgifvaren och dennes rätt. Ja, mina herrar, jag tror, att förhållandena blifva för långgifvaren, om man nu afdelar upplåtelsen af denna vattenfallsrätt i två perioder, ungefär desamma som vid arrenderätten, ty den enda risk, som långgifvaren har, är att staten vid de 55 årens slut återtager vattenfallsrätten, men då har ju staten skyldighet att lösa till sig såväl vattenverksbyggnaderna som maskiner och dylikt, och därigenom är långgifvarens rätt enligt mitt förmenande fullt tryggad.

Vidare påpekar civilministern, att denna tid af 50 å 55 år många gånger icke är tillräcklig för att amortera ett lån. Men nästan alla de myndigheter, som yttrat sig i frågan, hafva påpekat, att en amorteringstid af 40 eller 50 år är under vanliga förhållanden alldeles tillräcklig och mer än tillräcklig. Således kan jag äfven i detta fall icke finna, att den gjorda invändningen förtjänar något beaktande.

Herr Daniel Persson ställde sig på industriens sida. Ja, jag ställer mig också på industriens sida, och jag ser mycket gärna, att våra vattenfall blifva tagna i bruk. Men skall staten, säger man, då stå på lur och se efter, om de enskilda företagen göra förtjänst, och i så fall taga en del däraf. Ja, men här är ju icke meningen, att det skall göras något annat än att staten skall taga en skälig afgift af industrien för upplåtelse af vattenfallsrätt. Denna skäliga inkomst vill ju staten taga i början af nyttjanderättstiden, och en skälig afgift bör väl staten under hela tiden kunna taga genom den föreslagna revisionen vid en tid, då kanske den enskilde företagaren står sig mycket bättre, fastän han får betala en högre afgift än hvad han kanbända gör i början af nyttjanderättstiden.

Huru jag än ser denna sak, kan jag icke finna det vara annat än rimligt och rättvist, att man i så måtto tillgodoser statens rätt och intresse, att staten skall kunna efter en tid af 55 år revidera afgiften och bestämma en skälig afgift äfven för den återstående tiden, och jag tror, att icke någon, vare sig företagaren eller staten eller långgifvaren därigenom blir på något sätt förfördelad eller mindre väl tillgodosedd. Det är därför jag ber att få yrka bifall till grefve Hamiltons yrkande.

Herr *Jansson* i Edsbacken instämde häruti.

Herr *Vennersten*: Herr talman, mina herrar! Det är utan tvifvel med stor tillfredsställelse, som man på många håll i vårt land funnit, att utskottet i denna viktiga fråga ställt sig på den ståndpunkt, som Kungl. Maj:ten har intagit i fråga om upplåtelse-tiden. Det är kärnpunkten, såvidt jag kan förstå, i det föreliggande förslaget, och jag skall därför bedja att med några ord

få belysa den ställning jag tagit till saken, då möjligen några af de upplysningar, jag kan lämna, kunna hafva något inflytande på en eller annan af kammarens ledamöter.

*Angående
vattenfalls-
rätt.*

(Forts.)

Man talar här om, att vi böra se till, att våra vattenfall komma i bruk, och därom synas nu meningarna knappast vara delade. Vi vilja alla snarast möjligt få dem i användning, och ett snabbt och effektivt utnyttjande af Sveriges vattenfall är också en nationalangelägenhet af synnerlig vikt.

Meningarna gå emellertid i sår, då det gäller att afgöra, huru länge vi skola upplåta fallen åt den enskilda företagsamheten. Nu synes det mig, som om den jämförelse, som här gjorts mellan denna sak och hvad som hände för omkring 100 år sedan, då staten i stor utsträckning afhände sig skog, icke vore fullt riktig. Ty här hafva vi ju dock en naturrikedom, som praktiskt taget är outtömlig, under det att skogarna inom tämligen kort tid kunna afverkas, och om man tänker på malmfälten, så äro ej heller deras rikedomar outtömliga. Äfven de taga förr eller senare slut, men vattenfallen komma, mänskligt att döma, att rinna alltjämt.

Nu frågar man sig: hvarför behöfva vi här i Sverige särskildt ett raskt utnyttjande af våra vattenfall? Jag tror, att denna fråga är af fundamental betydelse.

Om man ser sig omkring på den stora världsmarknaden och iakttaga, hvilken täflan om afsättning af industrialster, som där råder, finner man snart, att det är ett visst moment af den allra största betydelse, som träder fram, och det är frågan om tillgång på råvaror. Och när man skall afgöra, hvilka utsikter ett industri-land har att bestå i denna kamp, så är det af yttersta vikt att veta, huru det ställer sig för det landet, då det gäller att skaffa tillgång till de råvaror, hvilka industrien behöfver. Nu är det en känd företeelse, ehuru väl icke så allmänt känd, som önskligt vore, att de flesta råvaror, som Sverige behöfver, måste hämtas utifrån, och att priset å dessa råvaror under senaste tider varit stadt i ständig stegring. Jag ber att med några siffror få antyda detta, och jag skall därvid söka trötta så litet som möjligt.

Jag använder utländsk viktenhet och enhet i utländskt myntslag. Men det gör ingenting. Ty jag afser endast att visa relationen mellan de olika prisen. Jag utgår från 1903 såsom första år och slutar med 1907. Under denna tidsperiod har priset på bomull stigit från 5,20 per engelskt skålpund i pence till 7,08, priset å ull från 8,72 till 10,33, likaledes per engelskt skålpund i pence, priset å hampa från 25,87 till 31,97 cwt i sh, priset å jute från 13,18 till 22,44 cwt i sh, priset å lin från 37,75 till 41,52 cwt i sh, priset å hudar, råa, torra, från 2,61 till 3,65 cwt i pund, och slutligen priset för den synnerligen viktiga och alltmera betydande artikeln kautschuk från 11,35 till 16,24 cwt i pund.

Nu är det påtagligt, att den, som bäst kan betala råvaran,

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

kommer längst, då det gäller att förvärfva det kvantum, han behöfver. Och det är påtagligen för ett land viktigare att köpa sina råvaror och inom landet förfärdiga de alster, som nationen behöfver, än att låta en främmande nation tillverka dessa alster och sedan köpa dem i färdigt skick. Det behöfver jag icke närmare ingå på. Nu är det så, att Sverige likvisst i många stycken står tillbaka för utlandet. Vi hafva större kapitalfattigdom, vi hafva hårdare klimat, vi behöfva dyrare fabriksbyggnader och dyrare bostäder och vi äro i många andra afseenden sämre ställda än de större industriländerna. Det enda vi hafva att uppväga dessa olägenheter med, *det* är just våra vattenfall. Jag tror därför, att det är af den yttersta vikt, att vi i detta ögonblick hafva klart för oss, att om vi icke snabbt och effektivt komma att använda våra särskilda företräden, så kommer det försprång, som vi eventuellt kunnat få, att gå förloradt.

Här har sagts, att 95 år är en alltför lång tid. Men, mina herrar, tänken då på hvad det betyder att anlägga en stor och dyrbar fabrik för tillverkning exempelvis af kemiska produkter. Tro herrarna verkligen, att det skall finnas så många lugade spekulanter på dessa stora krafttillgångar, som vi hafva i Norrland, att man kan hoppas på att inom något så när rimlig tid få dessa vattenkrafter till någon större del använda? Jag tror det för min del icke. Äfven om vi taga dessa 95 år, kommer det sannolikt att dröja mycket, mycket länge, innan en större del af särskildt den norrländska vattenkraften tagits i användning.

Då jag nu talar om Norrland, vill jag fråga herrarna, om man icke kan anse, att förhållandena i olika delar af vårt långsträckta land äro så pass olika, att hvad som exempelvis är nödvändigt att göra i Norrland, för att ditlocka industri, kanske icke är lika nödvändigt i de sydligare delarna af landet. Hvad för *en* industri kan vara nödvändigt är icke lika nödvändigt för en *annan*. Därför synes det mig, att, om man har denna maximitid af 95 år, det därför icke är sagdt, att den alltid och öfverallt behöfver komma till användning. Ur den synpunkten finner jag det vara synnerligen lyckligt, att man föreslagit en jämförelsevis så lång maximitid. Jag tror också, att det kommer att i sin mån bidraga till, att särskildt Norrlands vattenfall komma att användas tidigare, än eljest skulle hafva blifvit fallet.

Hvad speciellt de stora kraftbeloppen i Norrland beträffar, vill jag peka på ett annat förhållande, som, såvidt jag fattade rätt, antyddes af en ärad talare på jämtlandsbanken, då vi hade före den stora inlandsbanefrågan, nämligen den af mig förut i annat sammanhang berörda råvarufrågan. Om vi skola kunna uppe i Norrland använda fallen i industriens tjänst, böra vi naturligtvis se till, att vi taga dem i bruk för industrier, där man använder möjligast billiga råvaror och behöfver stora kraftbelopp, men jämförelsevis få arbetare, Och jag tror då, att särskildt den

utaf mig nyss omnämnda kemiska industrien skall komma att visa sig synnerligen lämplig — jämte gifvetvis tillverkning af järn och stål. Men i båda dessa fall tror jag, att det är af största vikt, att man kan, om detta visar sig nödvändigt för att locka fram spekulanter, lämna dem en så lång tid för företagen, att de kunna sträcka sig öfver något mer än en mansålder.

Jag skall nu icke tillåta mig att gå djupare in i frågan. Jag har blott velat belysa densamma, sådan jag ser den, och jag hoppas, att kammaren, med hänsyn till den utomordentliga vikt, som det för vårt land har, att vattenfallen snabbt och effektivt utnyttjas, ville i detta afseende följa utskottet.

Hvad sedan de andra detaljerna beträffar, skall jag fatta mig kort. Jag kan icke finna några så vägande anmärkningar mot de tillägg, som utskottet gjort till Kungl. Maj:ts förslag, att jag skulle vilja yrka afslag på dessa tillägg. Tvärtom tror jag, att de i många fall kunna vara till gagn, om de blott vid användningen icke komma att tillämpas så strängt, att man exempelvis säger, att, om ett fall upplåtits åt en kväfveindustri, tillverkning af andra kemiska produkter icke får upptagas, ifall kväfveämnestillverkningen skulle visa sig mindre lönande. Man får då naturligtvis gifva en viss frihet åt företagets innehafvare i detta afseende. Och jag tror väl också, att man får tolka utskottets tillägg så, att det icke afser att alltför snävt kringskära möjligheterna för dem, som komma att blifva innehafvare af vattenfallen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Svensson* i Skyllberg, *Gustafsson* i Mjölby, *Camitz*, *Gustafsson* i Sjögesta, *Riström*, *Ström* i Öfvertorneå, *Zimdahl*, *Räf*, *Mallmin* och *Peterson* i Kvisberg.

Grefve R. Hamilton: Herr talman! Jag begärde ordet för ett ögonblick sedan för att rikta ett par ord till herr civilministern. Såsom skäl för den 95-åriga upplätelsetiden anförde han två omständigheter, den ena att inga spekulanter hittills anmält sig såsom arrendatorer af vattenfall enligt det nya institutet med vattenfallsrätten. Men hafva några spekulanter verkligen kunnat anmäla sig, då lagen ännu pröfvas utaf Riksdagen? Han anförde vidare, att upplätelsetiden borde vara så lång, att ett bolag, som till äfventyrs fick en vattenfallsrätt, skulle kunna amortera sina lån. Jag hemställer verkligen till de personer inom industrien, som känna till förhållandena, om en industri kan få lån på längre amorteringstid än 55 år. Och härtill kommer, att, därest icke arrendatorn af ett vattenfall kan få optionsrätt, staten enligt reservanternas förslag skulle lösa sig till anläggningen. Således finnes ju antingen de 30 åren på den nya arrendeperioden eller

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

också statens inlösningsrätt till ytterligare säkerhet för den, som lämnar denna industri lån.

Jag instämmer med dem, som påstå, att arrendeafgälden för vattenfallen icke är af så stor betydelse. Men däremot kan det vara af stor betydelse, att staten har rätt efter första arrendeperiodens slut, när de 55 åren gått till ända, att tillösa sig vattenfallen. Ty landet kan vara i behof af desamma. Och därigenom att staten har denna lösningsrätt kunna vattenfallen icke monopoliseras i några bolags händer.

Herr Vennersten framhöll, att vi skola se till, att vattenfallen komma i bruk. Jag instämmer till fullo med honom härutinnan. Han påstår, att vattenfallen äro outtömliga. Det kan jag dock icke vara med om. Ty det kan väl hända, att om 55 år alla våra vattenfall äro använda; och de kunna vara tämligen dyrbara. Jag är alldeles öfvertygad om, att, då staten afhände sig sina skogar i Norrland för en del år sedan, det också förklarades, att Norrlands skogar voro outtömliga. Ja, här är det väl fråga om att se till, att man kommer till det *rätta*. Herr civilministern sade, att det var en smaksak. Och det erkänner jag. Han anser, att 95 år äro nödvändiga. Vi reservanter anse, att 55 år med ytterligare 30 år, så att det hela kan blifva 85 år och i särskilda fall 95 år, är lämpligare.

Det är naturligtvis mycket lätt att, därest Andra kammaren i dag skulle taga reservanternas förslag och det visar sig, att spekulanter icke komma att anmäla sig, *förlänga* denna arrendetid. Då kommer regeringen säkerligen med ett nytt förslag till Riksdagen. Men att *förkorta* upplåtelse tiden låter sig icke göra, sedan vattenfallen blifvit utlämnade med vattenfallsrätt.

Det förefaller mig därför, som om försiktigheten bjöde att i dag åtminstone icke gå alltför långt. Vi hafva ju gjort så många felsteg med afseende å Norrland, att vi böra akta oss för att nu göra ett nytt.

Ja, herr talman, försiktigheten torde, såsom jag nyss nämnde, mana oss att icke gå längre, än hvad vattenfallsstyrelsen, som ju är den, hvilken torde vara mest kompetent att bedöma saken, eftersom den förvaltar vattenfallen, gjort. Jag ber därför, herr talman, att få vidhålla mitt första yrkande.

Herr Sandström: Herr talman, mina herrar! Vid bedömandet såväl utaf den förra året antagna arrendelagen som utaf den nu föreliggande frågan om vattenfallsrätten måste man noga hålla i sikte hvad som är grunden till dessa lagar och hvad som är syftmålet med dem. Anledningen till dessa lagstiftningsåtgärder är naturligtvis den, att staten har en mycket stor mängd vattenfall, som den icke själf kan utbygga. Vi hafva ju voterat miljonanslag till Trollhättan, till Älfkarlebyfallen och till Porjus. Alla dessa fall hafva lämpat sig särskildt för direkt statsdrift och

hafva varit aldeles särskildt gynnsamt ställda, så att vi kunnat våga besluta deras utbyggande utan större risk, ehuru vi ej alltid gjort det utan tvekan.

Men det är gifvet, att så snart det blir fråga om sådana vattenfall, hvilkas bebyggande är förenadt med större ekonomisk risk, måste det för Riksdagen blifva en ganska vanskligh sak att bevilja nödiga medel därtill. Om det skulle väckas fråga om att utbygga de stora norrländska vattenfall, som äro i statens ägo, för att utnyttja kraften därifrån, är jag nästan säker på, att det skulle möta mycken tvekan inom Riksdagen. Dessa fall äro i kommunikationshänseende sämre belägna och äro relativt dyra att utbygga, och det finnes vidare ingen industri färdig att abonnera och göra sig till godo kraften från dessa vattenfall. Det är detta, som gör, att i fråga om större delen af sina vattenfall måste staten försöka att få dem utnyttjade på annat sätt än genom eget utbyggande och direkt statsdrift. Därest staten själf byggde ut dessa vattenfall, och sedan arrenderade ut dem, då vore hela denna fråga ganska lättlost. Vattenfallen kunde då arrenderas ut på t. ex. 30 à 40 år, ty den, som arrenderade dem, löpte ju ingen risk, då han icke lagt ned något i företaget, och upplåtelse tiden behöfde icke bestämmas med hänsyn till möjligheten af byggnadernas amortering. Arrendeafgiften kunde noga afpassas efter värdet af nyttjanderätten, och saken vore i det hela ganska lätt att ordna. Nu är det emellertid så, att något dylikt våga vi icke inlåta oss på. Staten vill, att i fråga om dessa vattenfall den enskilde skall taga risken; det är den enskilde, som skall på egen risk bygga ut vattenfallen och göra det på det villkor, att vid nyttjandetidens slut skola alla byggnaderna tillfalla staten *utan lösen*. Det är denna synpunkt, som man ständigt måste hafva klar för sig, när man ser på denna lagstiftning. Arrende kan ju passa, när det är fråga om små vattenfall och när det är fråga om bebyggda vattenfall, ty där är den enskildes risk och insats af mindre ekonomisk betydelse och äfven kreditbehofvet mindre. Men hvad de stora obebyggda vattenfallen beträffar, där det gäller att lägga ned flera miljoner på fallets monterande, där duger icke längre arrendeformen, utan där måste man ha en annan upplåtelseform, och det är med hänsyn därtill, som lagförslaget om vattenfallsrätt kommit fram. Nu är det dock så, att vattenfallsrätten liksom tomträätten är ett mycket klent kreditunderlag. Vi hörde ju herr Lindhagen här- omdagen säga här i kammaren, att tomträätten är mycket bra, men att den till sitt stöd behöfver en kreditkassa, enär den eljest ej kan reda sig, men om en dylik kassa finnes, då kan tomträätten få kredit och då kan den utnyttjas, såsom också sker på åtskilliga ställen. Med vattenfallsrätten är det i det hela på samma sätt, ja, från kreditsynpunkt är det i själfva verket ännu sämre ställdt med vattenfallsrätten än i fråga om

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

tomträtten. Det kan, när fråga är om tomträtt, bestämmas, att byggnaderna skola vid nyttjandetidens eller upplåtelseidens slut inlösas af vederbörande kommun, och då finnes det ett verkligt kreditunderlag ända till kredittidens slut. Detta förslag om vattenfallsrätt utgår emellertid ifrån, att det är regel, att byggnaderna efter nyttjandetidens slut skola tillfalla staten *utan lösen*. Det enda underlaget för krediten blir då nyttjanderättens värde. Detta är större, ju längre upplåtelseiden är, och minskas med hvarje år som går. När upplåtelseiden nalkas sitt slut, har denna nyttjanderätt intet kreditvärde alls. Vattenfallsrätten är således en rätt klen basis för krediten. Men för att den skall äga *något* kreditvärde, fordras med nödvändighet *en relativt lång upplåtelseid*.

Nu har man framhållit, att det vore tillräckligt äfven med en jämförelsevis kort upplåtelseid, då man ju har optionsrätt till upplåtelsens förnyande på skäligen villkor. Med den omständigheten tror jag emellertid icke kreditgifvaren vågar räkna, därför att de nya villkoren äro obekanta, och man kan ju icke gärna kalkylera med, hvad som kan bli bestämdt om femtio år. Här möter dessutom en fråga, som har sin stora betydelse och som i arrendelagen icke synes vara klart besvarad. Upplåtelseafgiften under hela första arrendetiden — jag talar om den tid, som är afsedd i arrendelagen — skall bestämmas efter vattenfallets naturavärde, men när optionsrätten inträder, när alltså andra arrendetiden skall begynna och ny afgift bestämmas efter skäligen grunder, synes det icke vara uteslutet, att den nya arrendeafgiften kommer att beräknas med förenadt afseende på vattenfallets och byggnadernas värde. Lagen är i denna punkt ej fullt klar. Om man då äfven tager med byggnadernas värde och lägger detta till grund vid bestämmandet af ny skäligen afgift för den återstående arrendetiden, är detta ekonomiskt detsamma som att byggnaderna då, efter den första arrendetidens utgång, återfallit till staten. Att detta måste verka förringande på optionsrättens kreditvärde, ligger i öppen dag.

Emellertid är det icke kreditsynpunkten, som efter min mening är det afgörande härvidlag, utan det är nödvändigheten att göra upplåtelseiden så lång, att innehafvaren genom nyttjanderätten får full *valuta* för byggnadernas värde. Uppställandet i lagen af den regeln, att byggnaderna vid upplåtelseidens slut skola utan lösen hemfalla till staten, innebär, i förening med fixerandet af upplåtelseidens längd, i själfva verket fastställande af viss upplåtelseafgift. Tiden måste alltså afpassas efter byggnadernas och vattenfallets värde på det sätt, att byggnadernas värde, uppdeladt i antalet år af upplåtelseiden, icke kommer att innebära en högre afgift, än som motsvarar värdet af vattenfallets nyttjande. Ty i så fall erhållas naturligen inga spekulanter på vattenfallsrätten. Det uppgifves från fackmannahåll, att kostnaden för utbyggnad af ett vattenfall belöper sig till 3 à 10

gångerna hela vattenfallets värde. Låt oss t. ex. antaga, att vattenfallet har ett värde af en miljon kronor, och att det ytterligare kostar 5 miljoner kronor att bygga ut detta vattenfall. Då har den, som arrenderar vattenfallet, innehafvaren af detsamma alltså, egendom till värde af en miljon i arrende under låtom oss säga 50 års tid; efter dessa 50 års förlopp får staten tillbaka sitt vattenfall, värdt en miljon kronor, och därjämte tillhörande byggnader, värda 5 miljoner kronor. Således har kapitalet under denna tid femdubblats. Om man delar upp denna summa — fem miljoner — på antalet upplåtelseår, finner man, att detta motsvarar en afgäld af 100,000 kronor pr år, hvilket belopp alltså måste årligen afskrifvas på byggnaderna. Det är gifvet, att det i så fall är långt förmånligare för vederbörande spekulant på vattenfall att köpa ett enskildt vattenfall för en miljon kronor än att arrendera ett sådant af staten. Skulle utbyggnadskostnaderna vara ännu större, är det tydligt, att det vore ännu fördelaktigare för honom att skaffa sig ett eget vattenfall än arrendera på 50 år. Här finnes således icke någon marginal alls för afgäld, ty äfven utan afgäld skulle det icke löna sig att arrendera på så kort tid. Det är i sådana fall, där utbyggnadskostnaderna bli mångdubbelt större än själfva vattenfallets värde, som en upplåtelse tid af 50 år absolut icke räcker till. Hålles det auktion på sådana vattenfall, så skulle det, om man vill hafva spekulanter, bli sådana auktioner som vid våra skjutsentreprenader; det gäller då att räkna ut, hur mycket staten skall betala, för att det skall gå ihop för arrendatorn att taga arrendet. Men detta är naturligtvis icke meningen. Det är alltså klart, att tiden icke får bestämmas så kort, att det icke blir några spekulanter på vattenfallen. Om tiden blir för snäf, blir följderna blott den, att statens vattenfall komma att ligga öde till ingen nytta för staten och ej heller för någon annan, medan i stället de enskilda vattenfallen komma att utbyggas. Så får man naturligtvis icke ordna saken.

Nu är det gifvetvis mycket svårt att fixera någon viss maximitid. Jag erkänner gärna, att 95 år förefaller mig vara en onödigt lång tid, men jag är å andra sidan öfvertygad om, att 50 eller 55 år är en för kort tid. Det finns sådana fall, där utbyggnadskostnaderna äro så stora, att det icke går ihop, om upplåtelse tiden blott är 50 år, och byggnaderna sedan skola tillfalla staten. Jag tror icke heller, att det framtidsperspektiv är riktigt, som herr Lindhagen i sin motion målat upp, då han säger, att en så lång upplåtelse tid som 95 år skulle medföra, att industrien i själfva verket skulle komma att kasta sig öfver vattenfallen och draga obehörig vinst af dem under ett sekel utan att betala någon köpeskilling. Det kommer nog att i de flesta fall vara på det sättet, att byggnadernas hemfallande till staten plus afgälden kommer att blifva en ganska god valuta för vattenfallets begagnande. Jag skulle nästan önska, att denna herr Lindhagens

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

framtidsbild blefve verklighet; jag tror, att det skulle vara ett af våra bäst använda sekler, om under detsamma alla statens vattenfall blefve på enskild risk bebyggda och komme staten till godo. Statens indirekta vinst på vattenfallens bebyggande tror jag nämligen är större än den direkta räntefkastning, som man kan ha af den naturtillgång, som finnes i vattenfallen. Jag fruktar dock, att äfven med den föreslagna upplåtelse tiden af 95 år vattenfallen ej skola visa sig synnerligen begärliga.

Hvad de två villkor angår, som utskottet föreslagit beträffande upplåtelse af vattenfallsrätt, ber jag att äfven i den delen få nämna ett par ord. Det har anmärkts af herr civilministern, att det skulle verka hindrande och betungande för krediten, att det bestämdes, att om t. ex. en innehafvare af vattenfall fått sig detta upplåtet för att använda det till ett visst ändamål och så icke använder det till detta ändamål, utan åsidosätter det uppställda villkoret, så skulle upplåtelsen vara förverkad. I den kungl. propositionen säges, att det finnes ett annat och bättre medel att göra dylika villkor effektiva, nämligen att bestämma högre afgift, för den händelse villkoret åsidosattes. Men när man närmare ser på denna sak, kommer man till den uppfattningen, att det icke är till fyllest att höja afgiften. När t. ex. flere konkurrerat om samma vattenfall och en bjudit en lägre afgift, men förklarar sig ämna använda fallet till ett särskildt från allmän synpunkt godt ändamål, skulle denna enligt herr civilministerns mening erhålla upplåtelsen på det villkor, att, så länge som han fullföljde det uppgifna ändamålet, afgiften skulle vara lägre, men höjas, om fallet användes till annat ändamål. Då kunde det mycket väl hända, att det för honom medförde ekonomisk fördel att icke fullfölja det från början angifna ändamålet, utan att i stället betala den högre afgiften. Vill man göra villkoret fullt effektivt, måste man därför stadga äfventyr af upplåtelsens förverkande. Jag tror nu icke, att ett dylikt stadgande skulle inverka synnerligen menligt på krediten, ty bankerna komma med all säkerhet att icke lämna lån mot vattenfallsrätt utan att tillika fordra bolagsstyrelsens borgen, såsom redan nu är fallet vid lån mot förlagsinteckning. Det ligger då i styrelsens eget intresse att noga akta sig för åtgärder, som kunna medföra vattenfallsrättens förverkande. För öfrigt lär det i sådana fall, då skäligen anledning finnes för ett upplåtet falls användande till annat ändamål, än som vid upplåtelsen faststälts, icke möta någon svårighet att härtill erhålla Kungl. Maj:ts eller vattenfallsstyrelsens tillstånd.

Det andra villkoret gäller tillgodoseende af allmänhetens och konsumenternas intressen. Det är ett villkor, som i och för sig är af mycket stor vikt. Såsom vi veta från de tillfällen då vi behandlat den frågan förut här i kammaren, blifva kraftstationerna i regel monopolaffärer, och det kommer på många håll att gestalta sig på det sätt, att från ett sålunda upplåtet vatten-

fall kommer kraft att levereras till all industri inom en större trakt. Det är då angeläget att för industrien bereda största möjliga trygghet för kraftens tillgodonjutande på aftalade och skäligena villkor. Härför finnes för närvarande ingen säkerhet, vare sig i fråga om kraftstationer vid privata vattenfall, eller vid vattenfall upplåtna med vattenfallsrätt. För det första är man icke absolut säker på, att man under hela kontraktstiden kan få njuta sin aftalade rätt, därför att denna rätt icke får intecknas. Om således kraftanläggningen säljes till en annan, kan denne genast höja taxorna, och detta vare sig försäljningen sker frivilligt eller på exekutiv auktion. Om vattenfallet är *utarrenderadt*, är den risken borta, därför att öfverlåtelse af arrende kräfvat alltid vattenfallsstyrelsens och Kungl. Maj:ts samtycke, och då kunna de gamla abonnenternas rättigheter att fortfarande få kraft på aftalade villkor förbehållas, men vattenfallsrätten kan öfverlätas frivilligt och säljas exekutivt; något tillstånd därtill erfordras icke.

Men nästan ännu viktigare är att trygga den abonnerande industriens rätt till erhållande af kraft på skäligena villkor efter första kontraktstidens utgång. Den, som baserat sin industriella anläggning på förhyrd elektrisk kraft och gjort kontrakt på 20 à 30 år, står vid kontraktstidens utgång inför risken att tvingas att antingen betala oskäligt höga priser för kraften eller ock öfvergå till ångkraft.

Såsom vi erinra oss, har Andra kammaren beslutat en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning och kontroll i detta afseende, och vattenkraftsföreningen har nyligen gått in till Kungl. Maj:t med en anhållan i samma syfte. Saken är således föremål för utredning hos Kungl. Maj:t, såsom äfven herr civilministern nämnde, men detta förhållande medför icke, att det är onödigt att här taga in en bestämmelse i detta syfte. Jag föreställer mig, att i gynnsammaste fall den begärda utredningen skall resultera i lagbestämmelser, som innefatta rättighet för staten att kontrollera kraftprisen i sådana fall, men dessa lagbestämmelser komma med all sannolikhet icke att bli retroaktiva, utan lämna redan befintliga kraftanläggningar oberörda. Det är därför af behofvet påkalladt, att i dessa kontrakt intages det förbehåll, att vederbörande måste underkasta sig blifvande lagbestämmelser i förevarande afseende, så att trygghet härutinnan erhålles. Dels synes det böra i upplåtelsevillkoren bestämmas, att, om vattenfallsrätten säljes exekutivt eller frivilligt, de gamla kontrakten fortfarande äro bindande för den nye ägaren. Dels bör det föreskrifvas, att därest en lagstiftning om kontrollåtgärder i fråga om abonnenternas kraftpris kommer till stånd, är vederbörande innehafvare af vattenfallsrätten skyldig att underkasta sig dessa bestämmelser. Något annat tror jag icke, att villkoren behöfva innehålla. Och jag kan icke tänka mig, att dessa förbehåll skulle kunna skada möjligheten att få kredit på

*Angående
vattenfalls-
rätt.*

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

vattenfallen. Jag tror tvärtom, att de skulle vara ägnade att, fastän de å ena sidan binda handlingsfriheten hos kraftstationens innehafvare, å andra sidan likväl stärka krediten för sådana företag. Hvad som för närvarande kanske är ett bland de största hindren för innehafvare af en större kraftstation att få abonnenter, och särskildt större industriella verk såsom abonnenter, är just denna osäkerhet både under kontraktstiden och efter densamma. Man vågar icke gärna basera hela sin anläggning på abonemangsafstal, så länge man icke har säkerhet mot oskäligt uppskörtande i framtiden. Skulle det emellertid blifva så, som jag nu antydt, skulle innehafvarne af statens vattenfall komma att erbjuda abonnenterna större trygghet än enskilda kraftproducenter och därigenom få större möjligheter till utvidgning.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra, därför att jag å ena sidan är ytterst tveksam om, huruvida icke en kortare upplätelsetid än 95 år skulle vara tillräcklig, och å andra sidan är öfvertygad om, att en så kort maximitid som 50 å 55 år säkerligen är otillräcklig.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Liksom hela kammaren, har jag med stort intresse lyssnat till den sista ärade talarens anförande. Det var med tillfredsställelse, som jag hörde, att han för sin del, trots den mening, som han utvecklade om, att en upplätelsetid i flera fall af 50 år kanske är otillräcklig, dock icke ville vara med om att taga detta språng, som vi nu inbjudas att göra, från de 50 åren upp till 95 år.

Om man tänker på hvad detta ändå innebär, synes det mig, som om vi här stå inför ett af de ödesdigraste beslut, som vi öfver hufvud taget kunna fatta på detta ytterst viktiga område. Här gäller det ingenting mindre än att för de rika vattenkrafter, som för närvarande befinna sig i statens hand — af hvilka dock kanske många, det vill jag gärna tro den föregående talaren, då han det sade, under nuvarande förhållanden icke äro ekonomiskt begärliga — lagstifta på ett sätt, som binder framtiden för ett sekel. Det gäller här, om vi nu skola bestämma, att dessa vattenfall skola upplätas åt enskilda spekulanter, så att staten, som äger dem, icke skall ha annat än nominell äganderätt till densamma under ett sekel.

Detta betraktelsesätt räknar icke det minsta med de förändringar, som uppfinningarnas utveckling på hithörande områden kan komma att medföra. Vi veta ju, hurusom hela denna kraftkällas framträdande såsom sådan tillhör en mycket sen tid; vi veta däremot icke, hvad kanske redan de närmaste årtiondena kunna bära i sitt sköte i afseende å nya förbättringar i och för tillgodogörandet af dessa kraftmedel. Är det då rimligt, att vi stifta sådana lagar, att icke vi, utan våra efterkommande i nästa generation och ännu en därpå följande generation skola stå med

bundna händer och se på, huru några få, som kanske gjort några djärfva och lyckade spekulationer, fått åt sig upplåtna dessa naturrikedomar, som ju borde tillkomma det allmänna? Den afgäld, som nu i början under nuvarande kanske något tryckta förhållanden skulle komma att bestämmas, kommer uppenbarligen att blifva synnerligen låg, och har herr Sandström rätt i sin ganska mörka målning, blir den snarare ingen. Han ville ju till och med göra gällande, att i fråga om många vattenkrafter, som ändå hade ett ganska stort värde, skulle det snarare vara skäl i, att de, som utnyttjade dem, finge tillskott i stället för att betala någonting för att sätta det hela i gång. Förhåller det sig så, blifva naturligtvis afgälderna mycket obetydliga, och således skulle staten med gifmild hand ungefär för intet skänka bort dessa kraftkällor åt dem, som spekulera på detta område. Men detta är väl ändå icke ett riktigt sätt att förfara på gentemot våra efterkommande.

Det förfaringsätt, som här är förordadt af vattenfallsstyrelsen, går ju ut på, att upplåtelse tiden skulle sättas till 50 år. Jag måste nämligen mot herr Sandström erinra om, att vattenfallsstyrelsen, som dock icke är alldeles bortkommen på detta område — det föreställer jag mig, att alla erkänna — säger uttryckligen, att »redan en amorteringsperiod af 50 år torde enligt styrelsens mening vara längre, än en kreditgivare i regel lärer vara benägen att medgifva ett industriellt företag,» etc. Ja, är det så, förstär jag icke betänkligheterna emot att sätta tiden till 50 år och hvarför det skulle vara nödvändigt att höja tiden ända upp till 95 år. Skulle man icke i stället kunna slå sönder denna period, som nu är föreslagen, i en första och en andra period, då naturligtvis afgälderna under den första perioden komme att bli låga, om staten önskar lämna åt det enskilda initiativet och den enskilda spekulationen på detta område alla de tillfällen öppna, där den möjligen skall kunna med nytta göra sig gällande och inrätta sig, och till detta skulle man sedan lägga optionsrätten, som ju är afsedd att räknas för icke mindre än 30 år. Ifall företaget är lysande och går briljant, om det alltså är en affär, om hvars dimensioner vi nu kanske icke alls ha någon föreställning, bör man icke då förbehålla en kommande generation en skälig afgäld, som kan sättas efter *då* rådande förhållanden och icke efter hvad förhållandena *nu* äro? Är det icke, mina herrar, mera rimligt, att vi lagstifta på ett sådant sätt, än att vi här följa Kungl. Maj:t?

Ingen af de talare, som här uppträdt, har på minsta sätt, synes det mig, kunnat förklara, hvad det är, som inträffat sedan fjolåret, då Kungl. Maj:t i denna fråga intog en helt annan ståndpunkt än nu i år. Det har pekats på, att vattenkraftens män varit i verksamhet, och det har äfven pekats på lagrådet, det senare har ju Kungl. Maj:t, som naturligt är, i främsta

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

rummet gjort. Herr Lindhagen har ju emellertid med all rätt fäst uppmärksamheten på lagrådets rent formellt juridiska synpunkt. Den sökte man också göra gällande, när bestämmelser träffades angående tomträtt, men den fick då vika för alla sociala hänsyn, som där funnos, och jag tror sannerligen, att alla skäl tala för, att så sker äfven i detta fall.

Det kvarstår fortfarande i Kungl. Maj:ts betraktelsesätt uti denna fråga i år, i motsats till hvad fallet var i fjol, att det är här egentligen icke alls fråga om statens intresse; den synpunkten, att samhället bör få en skälig afkomst af hvad som ändå skall få vara dess tillhörighet, träder så fullkomligt i bakgrunden emot hvad, såsom det heter, »industriens intressen» kräfva, och den nytta industrien räknas kunna bereda. Alla äro vi ju ense om, att hvad som billigtvis kan göras, för att denna industri skall uppmuntras och utveckla sig, det bör äfven göras, ty den skall i mycket stor utsträckning blifva bärare för det nationella välstånd, till hvilket vi sträfva, och som vi hoppas kunna nå på ett sådant sätt, att det kommer icke blott ett fåtal exploitörer, utan äfven de breda lagren, de arbetande massorna till godo. Det är dithän vi sträfva. I den saken råder således ingen *annan* skiljaktighet, när det gäller att uppmuntra industriens utveckling, än den, att Kungl. Maj:t i sitt betraktelsesätt lämnar fullständigt å sido den samhälleliga synpunkten och endast ser på, hur vi skola få en blomstrande storindustri; men hvilka som sedan skörda frukterna, om utvecklingen leder till skapandet af ett antal miljonärer, eller om det verkligen går så, att dessa nya värden befruktande sprida sig bland den stora mängden af vårt folk, det tycks man upphörligt glömma i regeringskretsar.

Det är nog så också, att man icke kan förklara denna omkastning ifrån de 40 à 45 åren till de 95 annat än genom det, att man vill till hvarje pris locka fram den enskilda företagsamheten att *spekulera* här, och då gör det ingenting för detta betraktelsesätt, om man sedan utlämnar hela det kommande seklet på villkor, som skola bestämmas efter förhållanden, som råda nu år 1911. Detta är efter min uppfattning en orimlighet.

Det har utaf herr Lindhagen ifrågasatts en revisionstid för hvar tjugoende år. Jag inser väl, att ett sådant förslag kan möta betänkligheter. Men att vi nu skulle gå därhän, att vi ifrån de 50 åren utan vidare springa upp till 95, och på detta sätt — herr Vennersten må säga hvad han vill — skapa ett fullständigt motstycke till, hvad som gjordes för hundra år sedan, då landets skogstillgångar bortskänktes, utan att man då hade en aning om, hvilka värden de representerade, det hoppas jag ändå, att denna kammare skall veta att motsätta sig.

Herr talman, jag kan från min ståndpunkt icke annat än yrka bifall till herr Lindhagens reservation. Men jag vill också säga, att skulle det behövas för att undgå hvad som här är

kämpunkten, de 95 åren, röstar jag för den liberala reservationen, ty där är dock *denna* sak räddad undan de ansatser, som här göras i sista timmen utaf en sista riksdag i en period, att binda oss fast för 95 år.

I detta anförande instämde herrar *Thorsson, Waldén, Nilsson* i Malmö, *Svensson* i Nyköping och *Johansson* i Stockholm.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet greve Hamilton: Herr talman! Jag skall be att få säga ett par ord med anledning af några yttranden af de talare, som här uppträdt.

Greve Hamilton frågade, hur jag kunde komma att tala om, att här inga spekulanter ännu hade framlockats, då lagen ju ännu ligger under Riksdagens behandling. Det beror helt enkelt på ett missförstånd af greve Hamilton. Jag talade om, att de i fjol beslutade grunderna för arrende af vattenfall icke, emot hvad man förmodat, framlockat några spekulanter. Det var således helt och hållet en missuppfattning utaf honom.

Hvad beträffar den siste ärade talarens storstilade anförande, får jag säga, att jag för min del sällan har funnit den stora klubban använd vid ett så ytterst olämpligt tillfälle. Nej, mina herrar, det är verkligen ingenting så storartadt, som det här är fråga om. Herr Branting sade varnande till kammaren: mina herrar, här gäller det ett ödesdigert beslut, det gäller, om man skall lämna ut denna vattenkraft för ett helt sekel åt millionärer och spekulanter. Mina herrar, frågan ligger ofantligt mycket enklare. Det är ju helt enkelt fråga om, huruvida man skall ha rättighet att lämna ut dessa vattenfall för en längre tid, för en afgift, som man redan vid aftalstidens början bestämmer. Skulle det nu verkligen vara ödesdigert för Sveriges rike, om 95 år härefter alla statens vattenfall voro genom enskildt initiativ bebyggda, om fullt af blomstrande industrier på grund härutaf uppkommit i landet, men om de, som då lefde, skulle säga: dessa afgälde äro för låga? Är detta någonting ödesdigert, jämfördt med det, att herrarna i kväll skulle fatta ett beslut, som för med sig, att någon spekulant icke anmäler sig, utan att dessa vattenfall efter 95 år fortfarande skulle få rinna bort till ingen nytta? Så enkelt ställer sig saken.

Herr Branting talade om, att man får lof att tänka på, huruledes hvarje år, som går, det kommer nya uppfinningar. Han tycktes därmed vilja angifva, att dessa uppfinningar skulle gå i den riktning, att de blomstrande industrier, som han så ogärna ser uppkomma — ja precis, ogärna, just ogärna — det var ordet — förtjänade mer och mer på vattenfallen.

Nej, mina herrar! I denna riktning komma icke uppfinningarna att gå, det veta vi redan. Ty medan vi dröja och tveka att taga kraftiga tag, för att få våra vattenfall i industriens tjänst,

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

gå uppfinningarna framåt, och för hvarje dag, som går, blir det allt mer och mer möjligheter att på annat sätt framställa elektrisk energi lika billigt som med vattenfall. Det skola vi alltid komma ihåg. Det är därför af stor vikt, att våra vattenfall så snart som möjligt komma i industriens tjänst.

Herr Branting tillropade mig nyss ett ord och frågade, om jag verkligen sagdt *ogärna*. Ja, jag hade verkligen anledning att göra detta, ty herr Branting sade. såvidt jag fattade honom rätt, att man inom regeringskretser blott tänker på att få fram industrien, man tänker icke på att fördela rikedomarna öfver folket. Ja, i detta samhälle, som vi lefva i, vet jag verkligen icke något bättre sätt att främja folkets rikedom än att söka få fram industrien. Om herr Branting sedermera anser, att de, som grundlagt industrierna, få för stor andel, får han arbeta på fördelningen. Jag kan icke göra något annat än att söka arbeta på att få fram industrien.

Herr Sandström: Den näst siste ärade talaren återopade ett yttrande af vattenfallsstyrelsen, att en tid på 50 år nog torde vara tillräcklig för amortering utaf vattenverksbyggnaderna, enär man i regel aldrig finge ett amorteringslån på längre tid än så. Jag tror, att vattenfallsstyrelsen har rätt i detta, men vattenfallsstyrelsen har därvid förbisett, att saken hänger mindre på möjligheten att amortera byggnaderna under upplåtelseiden än på förhållandet mellan vattenfallets värde, upplåtelseiden och byggnadernas värde. Om kostnaderna för vattenfallets bebyggande går upp till 5, 6 à 7 gånger vattenfallets värde, är det lätt att matematiskt räkna ut, att, då detta blir fördeladt på en period af 50 år, det kommer att motsvara så stor årlig afgäld, att det icke bär sig. Det kan icke komma någon spekulant på ett sådant fall, och det är det, som är det afgörande för min öfvertygelse, att i dylika fall 50 år är för kort tid som maximitid.

Herr Vennersten: Herr talman! Jag skall be att få göra ett påpekande med anledning af herr Brantings yttrande. Han talade om de uppfinningar, som möjligen kunna komma att göras, och som skulle åstadkomma, att dessa kraftkällor kunna bli mycket värdefullare längre fram. Jag skall då be att få påminna herrarna om, att för närvarande torde det vara så, att vi af den stora energikällan stenkol icke kunna ta ut mycket mer än 10 proc. af den energi, dessa kol besitta, under det att vattenfallen kunna utnyttjas i mångdubbelt högre grad.

Om det är någonting man behöfver frukta, så är det det, att kanske uppfinningar göras, hvarigenom de länder, som ha kol, kunna tillgodogöra sig dessa bättre än de för närvarande kunna. Jag tror icke, att man af liknande orsak har att motse en så ofantlig värdestegring för vattenfallen, och jag vill särskildt på-

peka, att utöfver ett visst belopp får kraftpriset icke stiga, ty eljest blir det omöjligt att använda kraften i fråga.

Jag tror, att vi göra våra efterkommande den allra största tjänsten genom att, som här nu på flera håll ansetts önskvärdt, så snabbt som möjligt och så effektivt som möjligt sätta våra vattenfall i verksamhet, och det är med allra största lugn jag tänker på den dom, som en gång kan komma att fällas öfver hvad vi nu göra.

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

Herr Branting: Herr civilministern fann lämpligt påstå, att jag genom mitt anförande skulle ha gifvit uttryck åt den meningen, att jag »ogärna» ser industrier blomstra upp här i landet. Jag frågade honom, när jag hörde detta uttryck, om han verkligen kunde säga *ogärna*, och han vidhöll det och förklarade sig stå därför. Det är ett ord utaf herr civilministern, som jag lugnt öfverlämnar till kammaren att döma och att bedöma, huruvida det finnes något fog för en sådan osann tillvitelse som detta ord innebär. Jag hade tvärtom uti mitt anförande framhållit, att vi *alla* äro ense om, att industrien bör uppmuntras, men att *vi* icke vilja för vår del, att detta skall ske på det ensidiga sätt, som regeringens politik uti denna sak synts gå ut på, då den nämligen endast och allenast riktar blicken på, att det skall komma industrier till stånd, men icke intresserar sig för, huru fördelningen utaf dessa nya värden kommer att ske.

Om jag kanske kunnat vänta mig, att en så pass drastisk formulering utaf regeringens program skulle rönt någon motsägelse, så äro vi ju nu tagna ur denna villfarelse, i det att herr civilministern uttryckligen har bekämt sig till den meningen, att han anser det här enbart gälla att få fram industrien. Att taga någon hänsyn till *fördelningsproblemet* syntes han vilja öfverlåta åt särskildt det parti, som jag tillhör. Jag tror, att det icke alls skadar, att dessa uttalanden ifrån regeringsbanken med sådan skärpa ha kommit fram inför landet. Det är godt att ha hört att man på detta håll tydligen anser, att bara det blir en industri, som kommer att blomstra upp, som kanhända skapar ett öfverflöd åt ett flertal, men fattigdom åt de många, så är man nöjd. Det har blifvit tydligt, att det är för *denna* industris uppblomstring, som denna regering ensamt har ögon och ensamt har sinne.

Det är detta jag här velat konstatera, på samma gång jag naglar fast herr civilministerns yttrande om, att det skulle ligga i vår åskådning något så absurdt som att vi »ogärna» se, att industrien befrämjas.

Herr Staaff: Herr talman, mina herrar! Herr Vennersten yttrade, att vi alla synas vara ense om, att våra vattenfall så snabbt som möjligt böra tagas i anspråk för industriens räkning. Ja, jag skulle vilja tillägga: dock på ett fullt riktigt och lämpligt

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

sätt. Jag anser det icke vara nödvändigt, att de tagas så snabbt, att icke ett eller annat år kan få gå, ifall man därigenom vinner, att villkoren bli bättre och tryggare för framtiden. Med den uppfattningen är det ju klart, att jag fann herr civilministerns första anförande i hög grad öfverraskande, då han gick ända därhän, att han tycktes mena, att tidslängden är en tämligen underordnad sak, jag tror t. o. m. han sade: tämligen likgiltig — hufvudsaken, menade han, är, att vattenfallen tagas i anspråk och att äganderätten behålles åt staten. Ja, naturligtvis kan man säga, att en hufvudsak i alltsammans är, att äganderätten behålles åt staten, men det är väl också gifvet, att man icke därför bör försumma att äfven taga hänsyn till, att de bestämmelser, på hvilka uppgörelser ske, bli i öfrigt så nyttiga och lämpliga för staten, som det är möjligt med tillgodoseende af de ändamål naturligtvis, som man i öfrigt vill befordra, nämligen att industrier kunna uppblomstra.

Det förefaller mig vara betydelsefullt ur tre synpunkter, att man handlar på detta kloka och försiktiga vis. För det första ur statsfinansiell synpunkt. Jag kan icke tillägna mig den uppfattning, som numera så starkt göres gällande, att det egentligen gör alldeles detsamma, om staten får några direkta inkomster, blott man kan peka på förhoppning om indirekta inkomster. Ja, förhoppningarna om indirekta inkomster äro ju mycket bra, men det heter med det gamla ordspråket: »Bättre en fågel i handen än tio i skogen» — och jag tror icke, att man bör försumma se till, att staten får, hvad som kan vara rätt och billigt.

Den andra synpunkten är af social beskaffenhet. Det kan ju aldrig af någon betvivlas, att under den tid, som stundar, vare sig man sätter den till 50 år eller till 95 år, den uppfattningen kommer att allt mer och mer växa, att det icke blott gäller att söka, nationalekonomiskt sedt, förskaffa inkomster och förtjänst, utan att det också gäller att se till, att det, som sålunda förskaffas, blir på så rättvist och billigt sätt som möjligt fördeladt. Det kan man väl icke säga, att man gör, ifall man, som herr civilministern, betraktar det som tämligen likgiltigt, huruvida man här sätter nära 100 års tid för upplåtelsen. Jag måste fullständigt instämma med den talare, min sidokamrat, som framhöll, att det här är fråga om värden, hvilka under den framtid, vi nu dryfta, kunna stiga till alldeles enorma belopp. Det är långt ifrån så, tror jag, att vi nu, med den användning vi se att elektriciteten hittills fått, kunna göra oss en föreställning om den ekonomiska betydelse, som våra vattenfall kunna få om några 10-tal af år.

Med den senare synpunkten sammanhänger en annan synpunkt, och det är den, att när vi uti dessa tider försöka ordna förhållanden sådana som dessa, där det gäller stora värden, som äro gemensamma för hela folket, det synes mig vara rent af ur om-

*Angående
vattenfalls-
rätt.*

(Forts.)

sorgen om rättens uppehållande en förpliktelse, att vi se till, att hvad som göres, från början göres så rättvist som möjligt. Ty det är gifvet, att om så icke sker, om man träffar sådana anordningar, att efter ett halft århundrade eller kanske mindre tid det uppstår en känsla af, att staten äfven på detta område har till dem, som vida mindre behöfva det, kastat ut stora värden, på omåttligt sätt ökat deras rikedomar, då kommer, jag vågar förutspå det, den tanken upp allt mer och mer, som man någon gång redan nu ser framställas, nämligen att en reduktion, det vill säga ett ingripande i en gång stadgad rätt, är det enda riktiga och tillbörliga sättet att återfå allt detta, som är bortkastadt. En sådan utveckling är efter min uppfattning en bland de farligaste, hvartill man genom ett oklokt och icke förutseende handlingssätt kan gifva anledning och uppkomst. Hvad man gör, så bör man försöka att handla så, att de fastställda rättsreglerna bli upprätthållna, och att icke den stämning stiger, om hvilken jag nyss har talat.

Herr civilministern framställde i sitt svar till min sidokamrat en jämförelse mellan den tidpunkt, där vi nu befinna oss, å ena sidan, och tidpunkten 95 år härefter, å andra sidan, och han frågade: Skulle det vara bättre, om en mängd blomstrande industrier då icke alls funnes, därför att vi handlat oklokt. Men, herr civilminister, emellan i dag och tidpunkten om 95 år kommer det väl, förmodar jag, fortfarande att finnas två statsmakter, och sålunda är det väl, om vi nu fatta ett annat beslut, än det som herr civilministern manar oss att fatta, och vi sedan finna, att det icke blir någon användning i större skala af vattenfallen, icke omöjligt för oss, förmodar jag, att rätta det beslutet. Jag tror icke, att vi stå på den ståndpunkten, att det gäller i dag eller aldrig, det tror jag icke, utan jag tror att det gäller: skola vi i dag utan verklig och tillförlitlig utredning gifva oss in på en lagstiftning med denna långa tid, 95 år, eller skola vi välja den kortare tiden med risk och med underkastelse att, om herr civilministern har rätt och om vi ha orätt, vi kunna om ett eller annat år få ändra vårt beslut.

Jag vågar påstå, att jag uttalade mig alldeles riktigt, då jag sade, att det för närvarande icke föreligger någon som helst tillförlitlig utredning om, att dessa 95 år verkligen skulle vara den riktiga tiden. Nå, det har ju egentligen herr civilministern själf erkänt, ty han har sagt, att det är tämligen likgiltigt. Om det nu är likgiltigt, hvarför kunna vi icke taga den mindre tiden? Han har egentligen först nu kommit underfund med dessa 95 år, hvarför vet jag ej, men det enda som egentligen från mera auktoritativt håll föreligger, är väl vattenfallsstyrelsens utlåtande. Detta talar icke om nödvändigheten af 95 år, utan säger uttryckligen, att 45—50 år äro tillräckliga. Jag vågar icke i det afseendet tillerkänna mig någon auktoritet alls, men det vågar jag

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

säga, att det lilla, jag känner om finansmännen och deras sätt att se, gör, att jag mycket mera tror på dem som säga, att kreditgifvarne icke ge sig in på så långa företag, som det här med den längre tiden skulle vara fråga om. I sådant fall är väl grunden för den längre tiden bortfallen.

En talare, herr Sandström, framställde åtskilliga synpunkter af intresse. Han slutade med att förklara sig tveksam och oviss; han kunde icke göra något bestämdt yrkande. Jag vågar därför säga, att i valet mellan en så lång tid, som icke genom verklig utredning blifvit väl motiverad, och de faror, som den uppenbarligen skulle kunna medföra å ena sidan och å andra sidan att nu försiktigt gå fram och stanna vid den kortare tiden, jag för min del på det bestämdaste får tillstyrka det sistnämnda alternativet och sålunda yrka bifall till den af herr Alfred Petersson m. fl. afgifna reservationen.

Häruti instämde herr *Wallis*.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet greve Hamilton: Herr talman! Jag ber att till en början få uttala min oförställda glädje öfver det lifliga intresse, som herr Branting uttalat för den svenska industriens uppblomstring.

Hvad åter beträffar herr Staaffs anförande var det egentligen en passus i detsamma, jag fäste mig vid och som jag ansåg böra påkalla några ords bemötande från min sida. Han framhöll för kammaren, att mitt sätt att vända saken var öfverdrifvet. Han sade, att civilministern talade om den nuvarande tidpunkten och hvad som skulle inträffa om 95 år, men tillade, att det väl under mellantiden funnes en Kungl. Maj:t och en Riksdag, som, om vi nu begått ett misstag, kunde rätta detta. Ja, se herr Staaff, det är just där, som den stora skillnaden mellan vår uppfattning ligger. Jag anser för min del åtgärderna för främjandet af den svenska industrien vara utaf så stor betydelse, att jag menar, att man bör icke utsätta sig för några misstag, man bör icke säga så: Här är en lag, den kanske visserligen är ett misstag, men vi kunna ta den i alla fall, ty om ett, två, tre eller fyra år kunna vi ändra den, ifall den är olämplig. Där just har herr Staaff satt fingret på hvad som drifvit mig till att föreslå de 95 åren. Jag har sagt från början: Jag är rädd för, att de 55 åren äro för korta. — Det är därför jag sagt, att man får taga tiden så, att man verkligen kan tänka sig, att man kan locka fram finansmännen till att understödja dessa företag. Det är däri hela vår grunduppfattning och åskådning om detta skiljer sig. Herr Staaff tycker, att det är tämligen likgiltigt, om industrien får fart i denna tid eller om några år. Om vi misstaga oss, säger herr Staaff, kunna vi göra om lagen om några år. Men det är det jag är rädd för. Jag är rädd för

att vi skola misstaga oss; och då jag icke kan finna någon fara från min synpunkt sett däri, att icke statens intrader skulle bli så höga, som de kunde bli, om man kunde oafbrutet reglera detta förhållande, så har jag ställt mig på denna ståndpunkt. Det är däri som hela grundskillnaden mellan vår uppfattning ligger, som herr Staaff mycket riktigt anmärkt. Jag är rädd för, och jag tror att det är en för snäf tid, att taga till 55 år.

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Grefve R. Hamilton: Herr vice talman! Gentemot herr civilministern ber jag att få framhålla, att det icke bör förväna någon, att arrendelagen ej kunnat framlocka några spekulanter, då denna lag icke medgifvit arrendatorer att medelst inteckning i vattenfallslägenheten förskaffa sig anläggningskapital. För öfrigt därest, såsom herr civilministern hoppas, om 55 år härefter på grund af vattenfallens utnyttjande industrier kunnat uppblomstra, få väl dessa industrier begagna sig af optionsrätten och sålunda få sin arrendetid på 85 eller möjligtvis i vissa fall 95 år.

Men man kan också tänka sig något annat, nämligen att vattenfallskraften är monopoliserad och att det bildats en trust, som äger vattenfallen. Då vore det väl lämpligt, om efter de 55 åren staten till gagn för hela vårt land kunde få återlösa till sig dessa vattenfall.

Herr civilministern framhåller också, att, därest denna lag visar sig olämplig, Riksdagen kan vidtaga ändring däri, men då är det för sent, om vattenfallen redan äro utlämnade till bolag på arrende. I ifvern att få våra vattenfall bebyggda böra vi icke begå misstag. Låt oss först taga de 55 åren. Visar sig denna tid vara för liten, är det den lättaste sak för Riksdagen att öka antalet år. Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande om bifall till den af mig med flera afgifna reservationen.

Herr Svensson i Skyllberg: Herr talman! Frågan ställer sig för mig sålunda: skola vi riskera, att staten genom en upplåtelse för 95 år får något för lågt arrende för sina vattenfall, eller skola vi riskera, genom att sätta tiden till 55 år, att det dröjer orimligt länge, innan vi få några företag till stånd där uppe i ödemarkerna med sin rikliga tillgång på vattenkraft? Vi skola komma ihåg, att den föreliggande frågan är till öfvervägande del en norrlandsfråga. Vi bygga en järnväg genom Norrland i förhoppning att industriella företag där skola komma till stånd, tack vare den vattenkraft, som finnes däruppe. Skulle vi nu bestämma oss för den längre upplåtelse tiden och det sedermera befunnes, att arrendeafgifterna vore för låga, blefve då förlusten för staten så synnerligen stor? — Staten har ju alltid beskattningsrätten. Den får inkomster från den vid företagen anställda personalen genom direkta och indirekta skatter. Den får dessutom trafikinkomster, som den nog går miste om, ifall icke

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

industrier där framlockas. Skulle det så vara, att man om några år får klarhet om, att 95 år är för lång arrendetid, ja, då kan lagen ändras, och en kortare arrendetid kan stipuleras för de otaliga vattenfall, som med all visshet icke hunnit bli utarrenderade eller tagits i bruk. Jag tror, att, om man ser saken rationellt och ur statsekonomisk synpunkt, man bör taga en lag, som framkallar företagsamhet. Vi böra akta oss för allting, som kan skrämman bort initiativet. Företagsamhet och initiativ är just hvad vi behöfva för att tillgodogöra oss Norrlands slumrande miljoner.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Staaff: Herr talman! Jag vill ej ägna några ord åt herr civilministerns »missuppfattning», då han betecknade mig såsom mycket ligkiltig för industrien, enär kammaren redan hörbart låtit förnimma sin ovilja öfver densamma.

Hvad jag vill frambålla, det är först och främst, att om den lagstiftning, som herr civilministern förordar, befinnes olämplig, så lär det icke vara så läti att ändra densamma ifall den en gång antagits. Det skulle ingalunda kunna gå så lättvindigt, som den senaste talaren tycktes antyda, utan taga vi den, lära vi få stå fast därvid, äfven om den skulle vara mycket olämplig. Men ifall vi skulle taga den försiktigare ståndpunkten, då är det, som jag menar, att om det befunnes, att icke industrien uti den grad, som man tänkt sig, skulle kunna begagna sig af dessa upplätelser, vi ju kunde ändra bestämmelserna. Men, säger herr civilministern, det ligger en stor fara i att i ringaste mån uppskjuta denna lagstiftning, emedan man kan misstänka, att vattenfallen därföruan icke skulle omedelbart tagas i bruk. Jag kan emelertid icke gå med på herr civilministerns resonemang, att det skulle ligga en sådan fara i dröjsmål, att vi genast måste taga de 95 åren, om man också icke behöfver så lång upplätsetid.

Det talas i denna sak från regeringsbanken på samma sätt som för en liten tid sedan om F-båten: allt hänger på att just nu och icke eu dag senare denna lag blir genomdrifven. Om kammaren slår in på en sådan väg, synes det mig, som om kammaren därigenom skulle gifva ett ganska betänkligt prejudikat för att kammaren öfver hufvud taget icke ämnar så noga äfverväga de viktiga mått och steg, som tagas, de må gälla 100 år framåt — det gör ingenting: då det föreslås af regeringen, böra de tagas på fläcken, och det går icke an att tänka vidare på saken.

Jag kan omöjligen tillägna mig ett sådant åskådningssätt, utan begär, att man skall gå försiktigt tillväga. För mig står det klart, att då man har att välja mellan å ena sidan ett förslag, som icke på något sätt är verkligt auktoritativt uppburet, och om hvilket herr civilministern säger, att han »tror» — men icke,

att han är öfvertygad om dess riktighet — och å andra sidan ett förslag, som är försiktigare och icke bindande, utan hvilket man kan jämkna på, så bör man taga detta senare förslag.

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet greve Hamilton: Herr talman! Herr Staaff har i sitt senaste anförande närmare preciserat sin uppfattning i denna fråga. Jag ber att blott med ett par ord få precisera min. Jag har den uppfattningen, att det i detta land kräfvdes mycket arbete, icke minst för att i vidsträcktare mån bereda bröd åt folkets barn. Därtill ser jag ett medel bland annat däri, att man gör allt hvad man kan för att uppmuntra den svenska industrien. Detta anser jag vara en för hvarje år mer och mer trängande nödvändighet i den mån Sverige blifvit ett industriland. När jag säger, att vi icke få dröja en dag, så menar jag det verkligen — detta är en så stor angelägenhet, att vi icke få dröja en enda dag med arbetet.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! Friherre Palmstierna uttalade i sitt första anförande en undran, hvad jag skulle tänka om den ståndpunkt jag intagit till denna fråga, då herr Olsson i Broberg instämde med mig. Jag får säga, att jag var glad åt hans instämmande, och jag skulle varit ännu gladare, om äfven friherre Palmstierna instämt med mig. Detta är icke en parti-fråga, utan en ekonomisk fråga och en fosterländsk fråga, och vi skola icke försöka att göra den till en partifråga. Vore det en partifråga, skulle väl icke herr Staaff och jag i detta fall stå emot hvarandra.

Nu har man här sagt, och det med rätta, att vi äro ansvariga inför våra efterkommande, om vi taga ett steg, som icke är godt. Jag undrar, i hvilket fall ansvaret drabbar tyngst — om vi taga utskottets förslag och därmed ha utsikt att få våra vattenfall monterade och utnyttjade, eller om vi fatta ett beslut, som skulle leda därtill, att industrien icke vågade taga vattenfallen i bruk. I det senare fallet skulle vi se våra penningar gå upp i rök, vi finge fortfarande köpa stenkol från England för att erhålla drifkraft, under det våra naturtillgångar låge obegagnade såsom hittills. Det är detta, som bestämt mig för att gå med på utskottets förslag. Det kan hända — jag kan icke bedöma det, och ingen kan bedöma det — att det möjligen skulle vara tillräckligt med en kortare tid än 95 år. Men jag fruktar, att de, som tänka utnyttja våra vattenfall, skulle nog draga sig för en sådan kortare tid. I förslaget är ock tydligt angifvet, att om staten själf behöfver ett vattenfall, kan detta efter viss tid gå för sig, mot det att staten då betalar de byggnader, som äro uppförda.

Herr Staaff har här åberopat det gamla ordspråket, som säger, att det är bättre med en fågel i handen än tio i skogen. Däri instämmer jag till fullo med honom. Men mig vill det

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

synas, som om vi ha en fågel i handen, ifall vi taga utskottets förslag. Följa vi däremot reservanternas, är det som att gå ut och leta efter de tio i skogen.

I utskottets förslag ha vi ett godt förslag. Jag är förvissad om eller hoppas åtminstone, att det skulle bereda staten direkta inkomster och framför allt mycket stora indirekta inkomster, alldenstund vi därigenom skulle få till stånd en storartad industri.

Dessa skäl ha varit afgörande för mig. Jag kan icke inse, hur man kunnat taga denna fråga som en partifråga. Det är en ekonomisk fråga, och den bör som sådan bedömas.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Kronlund: Ja, herr talman, frågan är ganska allvarlig och jag nödgas därför taga till ordet.

Herr civilministern och de ledamöter, som talat för utskottets förslag, vilja göra gällande, att vi reservanter önska så kort tid som 55 år. Det är alldeles oriktigt, ty vi vilja ha samma tid, som redan nu är föreskrifven i fråga om arrenderätten, nämligen en tid af ända till 95 år, men denna tid skulle delas i två perioder, för att därigenom staten skulle bli i tillfälle att revidera den afgäld, som i början af första arrendeperioden blifvit åsatt. Att redan från första början bestämma afgälden för hela 95 år är ju alldeles orimligt, och herr Sandström har i sitt anförande visat, hur litet man därmed skulle tillgodose statens intressen. Han har påvisat, att i många fall värdet af själfva vattenfallet blir snart sagdt intet i jämförelse med hvad som påkostas vattenverk, byggnader och dylikt, och att i sådant fall staten icke skulle kunna pålägga någon afgift. Men tro herrarna, att ett sådant tillstånd fortfar under 95 år? Det tror åtminstone icke jag, utan det kommer ovillkorligen under denna långa tid en period, då vattenfallet lämnar mycket god inkomst, och då vilja vi, att staten skall ha så pass säkerhet, att den skall kunna revidera denna afgäld och åtminstone i någon mån tillgodogöra sig en del af denna inkomst. Det är detta herrarna böra komma ihåg, när herrarna gå till votering i denna fråga.

Herr Edén: Herr talman! Tillåt en lekman på både vattenfallsteknikens och vattenfallsrättens område att uttala några reflexioner med anledning af den debatt, som nu blifvit förd, och tillåt, att dessa reflexioner bli anknutna till ett par ord, som herr civilministern nämnde i, som jag tror, det tredje anförandet från slutet.

Herr civilministern förebrädde herr Branting, att denne tagit till »den stora klubban», och herr civilministern fann densamma använd vid ett »olämpligt tillfälle». Jag måste för min del tillåta mig den anmärkningen, att efter mitt förmenande kammaren sällan hört en större klubba användas än den som herr civil-

ministern själf i dag har fört, och jag må väl tillägga, att sällan har jag heller hört ett sådant vapen användas, så vidt jag kan förstå, vid ett mera olämpligt tillfälle än nu af herr civilministern. Ty mycket sällan har det väl här i kammaren förekommit, att en talare om sina motståndare tillåtit sig sådana omdömen som herr civilministern här har fällt, det ena att herr Branting ogärna skulle se den svenska industriens blomstring, och det andra, att herr Staaff skulle ställa sig tämligen likgiltig till frågan om den svenska industrien blomstrar eller icke — och att en talare tillåtit sig de omdömena så fullkomligt utan skäl. Det tillåter jag mig, herr civilminister, att kalla såväl en mycket stor klubba som en mycket olämpligt använd klubba.

Mig förefaller det, som om den föreliggande frågan skulle kunna reduceras helt enkelt till det problemet: Ar det möjligt att framlocka den företagsamhet, som jag tror att alla här i kammaren gärna vill åstadkomma på vattenfallsbebyggandets område, med en maximitid för upplåtelsen af 55 år, eller är det för det ändamålet alldeles nödvändigt att sätta maximitiden till 95 år? Det har, så vidt jag kunnat finna, icke på minsta sätt kunnat uppvisas, att det är nödvändigt att sätta en så hög gräns som 95 år. Äfven den talare, som enligt hvad det vill synas mig gjorde det starkaste försöket att ingå i en ekonomisk utredning af frågan, min ärade vän på geflebänken, stannade dock vid att uttryckligen betona, att efter hans omdöme en tid af 95 år var onödigt lång och alltför lång för att han skulle våga yrka bifall till denna tids fastställande.

Nu har herr civilministern emellertid utan vidare skjutit åt sidan den frågan, huruvida man kan vinna vattenfallens utbyggande med kortare upplåtelse-tid. För honom är hufvudsaken, att de öfverhufvud bli bebyggda. Han vill locka fram företagsamhet, och han vill för detta ändamål bjuda på den långa upplåtelse-tiden. Jag vet icke riktigt, hur det kan förhålla sig, men nog förefaller det åtminstone mig, som om i det fall, att man redan från första stund satt gränsen till 95 år, spekulationen i vattenfalls utbyggnad skulle bete sig bra oklokt, om den icke ställes upp fordran att såvidt möjligt alltid komma till denna yttersta gräns, och som om det därför skulle vara högst sannolikt, att i och med det, att vi gäfvade denna långa upplåtelse-tid på hand, spekulanterna skulle komma att kräfvade den, vare sig det vore möjligt att få fram ett utnyttjande af vattenfallen vid lägre årsgräns eller icke. När så är förhållandet, synes det mig, att det skulle vara den allra största oförsiktighet af kammaren, om kammaren skulle utan vidare göra detta stora medgifvande till spekulationen.

Herr civilministern talade vackra ord om att det framför allt gäller att bringa »bröd åt folket». Man måste locka fram företagsamhet, som sedan kan lämna bröd. Ja, det där ordet om

*Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)*

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

bröd åt folket tror jag verkligen icke, att någon skall monopolisera såsom *sitt* speciella program, och jag vågar påstå, att herr civilministern allra minst har anledning att monopolisera det för de sträfvanden han företräder. Men detta bröd åt folket borde väl ändock kunna *förenas* med hänsynen till statsfinansiella intressen, i all synnerhet när dessa intressen äro så stora som här. Därom har herr civilministern inte haft rågot att säga.

Den tankegång, som herr civilministern nu drifver, innebär egentligen ingenting annat än en tillämpning intill det yttersta af hvad man kallar den *gamla* liberalismen, den som utgick däriifrån, att »bröd åt folket» alltid kom, om blott företagsamheten drefs upp. Företagsamheten ansågs icke vara, hvad den bör vara, ett mycket viktigt medel för ekonomiskt framskridande, men dock blott ett bland många medel, utan den var allt, den var tillräcklig, och man kunde lämna å sidan den frågan hvad som sedan blef kvar af statens myndighet och statens direkta rätt. Med den parollen kan man, och har man kunnat försvara nästan hvad som hälst i afhändande af statens egendom. Det var en tid, för två och halft århundraden sedan, då stora områden, till slut kanske hälften af Sveriges jord, lades under förnämliga herrar och adelsmän. Det afhändandet af kronans egendom framkallades ju af särskilda politiska och finansiella förhållanden, och någon ekonomisk liberalism fauns icke på den tiden, men det är dock intressant att iakttaga, att redan då visste man att anföras såsom ett slags — visserligen sidoordnad — skäl, att adelsmännen ansågos kunna bruka jorden bättre än kronans åbor och kronan själf. Alltså också här, mera »bröd åt folket.» Blef det mera bröd åt folket? På den frågan kan historien gifva svar; svaret kom i form af Karl XI:s reduktion. Något århundrade senare kom herr civilministerns paroll ännu mycket tydligare fram, såsom också här erinrats. Det var, när den stora afvittringen gick fram öfver Norrland. Äfven då aulades samma synpunkt. Bröd åt folket skulle man få, om man blott gjorde sig af med kronans egendom och lät företagsamheten taga den om hand och exploatera både skogarna och den odlingsbara jorden. Finnes något, som vi under senare delen af förra århundradet fått bittrare ångra än det sättet att skapa företagsamhet, att skaffa bröd åt folket?

Nu är det ju sant, att så långt går man icke i denna stund i tillämpningen af den gamla liberalismens sats. Så mycket har man lärt af erfarenheten, att man förbehåller sig, att statens äganderätt skall stå ograverad, och att efter en viss bestämd tid vederbörande vattenkraft skall återgå i kronans ägo. Men har man då icke kommit så långt, att man också har lärt sig, att det är ett stort statsintresse att icke sätta just tidsgränsen för statens afhändande af denna värdefulla egendom längre fram, än som är oundgängligen nödvändigt? Skulle vi inte ha lärt oss, att det är ett stort statsfinansiellt intresse att se till, att man behåller i sin

hand möjligheten att så snart det öfver hufvud går för sig reglera om upplåtelsevillkoren och taga de nya intäkter af denna vattenkraft, som kunna vara möjliga att taga?

Herr civilministern nämnde, att för honom var det icke hufvudsaken, att staten skulle få vissa »intrader», som han kallade det. Det må så vara, att detta icke är den enda hufvudsaken. Men det synes mig dock åligga kammaren att söka se till, om man icke vid denna lagstiftning kan vinna två stora hufvudsaker, såväl »bröd åt folket», såväl företagsamhet och exploatering af vattenfallen, som äfven statsintraderna. Och det är denna synpunkt, som ligger bakom reservationen.

En talare har gjort gällande, att det skulle hvila ett stort ansvar på dem, som icke ville gå med på Kungl. Maj:ts och utskottets förslag i denna punkt. Hvem påtar sig det största ansvaret, frågade min ärade vän på dalabänken, den, som genom en bestämmelse om 55 års maximitid förhindrar industrien att exploatera vattenfallen, eller den, som genom ett stadgande om 95 år visserligen åstadkommer, att staten under en viss tid icke kan höja afgifterna, men i allt fall får vattenfallen exploaterade? Men så står icke frågan. Här som på så många andra ställen föreligger den gamla uppgiften att det ena göra och det andra icke låta. I denna kammare har alltid förut funnits en mycket klok och mycket sund betänksamhet mot förespeglingar om att det eller det stora medgifvandet skulle vara alldeles nödvändigt för att, såsom nu, locka fram industrien. Jag finner det icke bevisadt, att denna höga gräns är nödvändig för att locka fram industrien. Jag skall med stort jämnmod påtaga mig ansvaret för att ställa mig på reservanternas ståndpunkt, därför att jag hoppas, att det oakadt industrien skall kunna framlockas, och framför allt därför, att om den förhoppningen mot all sannolikhet skulle visa sig vara ett misstag, om det skulle befinnas att på vissa håll skulle behövas en högre satt tidsgräns, det felet då kan repareras och kan repareras mycket snart, under det att däremot, om vi gå den andra vägen, ett nu begånget fel icke är möjligt att reparera. Den synpunkten är redan påpekad, men den tål att upprepas.

Till allt detta kommer, att om Andra kammaren i dag bifaller bestämmelsen om de 95 åren, så är kammaren ohjälpligt bunden därvid. Om Andra kammaren återigen tar den andra, af reservanterna föreslagna gränsen, kommer frågan under ny behandling inom lagutskottet, och olika sammanjämkningmöjligheter finnas då.

Jag kan icke se annat än att kammaren ur alla synpunkter gör klokt i att bibehålla den försiktighet och den omvårdnad om statens ekonomiska rätt, som Andra kammaren alltid har sökt iakttaga, och ber för min del att få yrka bifall till reservationen.

Herr Starbäck instämde häruti.

Angående
vattenfalls-
rätt.

(Forts.)

Angående
vattenfalls-
rätt.
(Forts.)

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet greve Hamilton: Herr talman! Blott ett ord! Jag har icke med ett enda ord sökt göra anspråk på monopol på arbetet för att skaffa folket bröd. Jag har blott uppmanat herrar liberaler och socialdemokrater att vara med mig därom.

Herr Olofsson: Herr talman! Jag ber endast att få an-tecknad till protokollet, att jag kommer att gifva min röst åt den af herrar Petersson med flera afgifna reservationen.

Öfverläggningen var härmed afslutad. Herr vice talmannen gaf propositioner på: 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till samma hemställan med den ändring däri, som föreslagits af herr Alfred Petersson m. fl. i deras vid punkten afgifna reservation, och 3:o) bifall till utskottets hemställan med den i herr Lindhagens reservation föreslagna ändring; och förklarade herr vice talmannen sig anse den förstnämnda propositionen hafva flertalets röster för sig. Votering begärdes emellertid, i anledning hvaraf och sedan till kontraproposition antagits den under 2:o) upptagna propositionen, följande voteringsproposition blef uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta lag- och jordbruksutskottets hemställan i punkten 2:o af utskottets förevarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring, som föreslagits af herr Alfred Petersson m. fl. i deras vid punkten afgifna reservation.

Omröstningen utföll med 93 ja mot 109 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan med den af herr Alfred Petersson m. fl. uti deras vid punkten fogade reservation föreslagna ändring.

Efter föredragning af *punkten 3:o*) yttrade

Friherre Palmstierna: Herr talman! I denna punkt har, som kammaren finner, herr Lindhagen afgifvit en reservation. Saken är nämligen den, att han vill ha ett tillägg till förslaget om grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall, ett tillägg, som jag för min del finner vara fullt berättigadt, att det inflyter. Som kammaren minnes, så, när det gällde frågan om öfverbyggande af vattenfall, i hvilket kungsådra finnes, skulle vederbörande, som öfverbyggde vattenfallet, vara un-

derkastad den lagstiftning, som senare kunde tillkomma. Det är i själfva verket en bestämmelse af motsvarande art, som herr Lindhagen här vill ha införd i grunderna, och i all synnerhet är denna berättigad, då det är fråga om kraftprisregleringen.

Jag ber således, herr talman, att helt kort i anslutning till det beslut, som kammaren nyss fattade, få yrka bifall till denna herr Lindhagens hemställan.

Vidare anfördes ej. Herr vice talmannen framställde propositioner på dels bifall till utskottets hemställan och dels bifall till det förslag, som innefattades i mom. 3:o) af herr Lindhagens vid punkten 2:o) afgifna reservation; och ansåg herr vice talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Som emellertid votering begärdes, uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta lag- och jordbruksutskottets hemställan i punkten 3:o) af utskottets förvarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det förslag, som innefattas i mom. 3:o) af herr Lindhagens vid punkten 2:o) af utskottets hemställan afgifna reservation.

Voteringen utföll med 130 ja mot 67 nej; vid hvilken utgång kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

Å föredragningslistan fanns härefter uppfördt jordbruksutskottets utlåtande, nr 110, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stadga om skjutsväsendet jämte en i ämnet väckt motion.

I en till Riksdagen den 31 mars 1911 aflåten, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 151, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen att antaga i propositionen intaget förslag till stadga om skjutsväsendet.

I sammanhang därmed hade utskottet till behandling förhaft en i anledning af nämnda proposition inom Andra kammaren af herr *Widén* väckt motion, nr 356, däri hemställts, att Riksdagen vid pröfning af det föreliggande förslaget till stadga om skjutsväsendet ville taga hänsyn till vissa i motionen angifna synpunkter samt i öfverensstämmelse därmed fatta beslut.

Angående vattenfallsrätt.
(Forts.)

Angående ny stadga om skjutsväsendet.

*Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)*

Utskottet hemställde, att Riksdagen, med afslag å den af herr Widén i ämnet väckta motionen, måtte i anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition antaga vid utlåtaudet fogadt förslag till stadga om skjutsväsendet.

Sedan ärendet anmäls till handläggning, yttrade

Herr vice talmanen: I afseende å föredragningsättet tillåter jag mig hemställa, att kammaren måtte medgifva, att föreliggande förslag till stadga måtte föredragas paragrafvis, att paragraferna icke behöfva föredragas, försåvidt icke någon kammarens ledamot det äskar, samt att vid föredragning af första paragrafen öfverläggningen må omfatta hela stadgan.

Denna hemställan bifölls.

Författningsförslaget.

Kungl. Maj:t hade i likhet med utskottet för 1 § föreslagit denna lydelse:

Skjutsanstalt för resandes befordran skall å tjänlig plats finnas för hvarje ort, där behöfvet sådant kräfver och anstalten enligt denna stadga kan uppehållas.

Sedan paragrafen upplästs, yttrade:

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Det är icke så angenämt att uppträda eller lätt att förvärfva sig uppmärksamhet näst efter den lifliga debatt, som nyss här föregått. Men förevarande fråga är i alla fall en ganska ingripande och viktig fråga, värd all uppmärksamhet; och jag vågar därför för någon stund taga denna i anspråk.

Då jag begärde ordet, så var det egentligen icke i syfte att söka få fram ett annat beslut, än utskottet föreslagit. Jag är för min del tämligen på det klara med, huru landet här i kammaren ligger i denna fråga, och det synes nog också af min motion, att detta icke varit någon hemlighet för mig, ens när jag väckte motionen. Men jag kan icke underlåta att åtminstone till protokollet få antecknad de stora betänkligheter, som jag har mot det af Kungl. Maj:t framlagda och af utskottet tillstyrkt förslaget. Jag är för min del öfvertygad om — såvida man nu kan vara öfvertygad om någonting, som skall hända framåt i tiden — att det förslag, som här föreligger, skall föranleda för det allmänna, särskildt för landstingen i Norrland, stora olägenheter. Och det är därför jag för min del icke kunnat underlåta att framlägga min uppfattning i frågan. Jag uppträder icke gärna som profet — jag vet ju, att profetior rätt ofta komma på skam — men jag befarar att den anordning, som här nu föreslås skall visa sig olämplig och det snart nog. Och jag kan icke undertrycka den meningen, att det allmänna rätt

icke har blifvit af Kungl. Maj:t tillgodosedd i detta förslag så, som den bort ha blifvit. Skulle jag ha misstagit mig härutinnan och det kommer att visa sig, att jag haft orätt i detta fall, ja, då skall ingen bli gladare än jag.

Det är intet tvifvel därom, att det är *en riktig princip*, som Kungl. Maj:t här upptagit, den nämligen att aflyfta från jorden den gamla skjutsskyldighetstungan och likaså den gamla gästgifveritungan. Detta är alldeles riktigt. Denna gamla kameraltunga bör bort, likaväl som grundskatterna ha gått bort, därom är ingen fråga. Den trycker ojämnt, därigenom att en del jord är fri därifrån, och att äfven den jord, som belastas af densamma, tryckes i hög grad ojämnt. Således är det ingen fråga om, att icke principen i sig är riktig; det vill jag betona.

Det är också riktigt, att man, såsom Kungl. Maj:t ställt i utsikt, bör höja skjutslegan, så att man lägger mera af tungan i skjutsbesväret på de resande själfva; det är riktigt, nota bene i viss mån. Det är vidare också riktigt, såsom Kungl. Maj:t föreslagit och utskottet tillstyrkt, att sådana skjutsanstalter indragas, som kunna undvaras. Allt detta är fullt riktigt.

Men Kungl. Maj:t har enligt min mening gått längre än hvad som borde ha skett i att befria ägarne af jorden från all tunga af skjutshållningsbesväret. Man har enligt min mening alldeles glömt, att, för att skjutsskyldigheten skall kunna utgöras på ett ändamålsenligt sätt, är man tvungen att uppkalla medverkan af befolkningen i de särskilda orterna. Det finns ingen möjlighet, att skjutsskyldigheten skall kunna ekonomiskt tillfredsställande ordnas utan en sådan medverkan. Nu har Kungl. Maj:t alldeles släppt af det sätt att framkalla en sådan medverkan, som förut har ägt rum utan att komma med förslag om något annat i stället. Och detta har skett, icke till gagn för det *allmänna* utan till gagn för det *enskilda* intresset som ovillkorligen sticker upp hufvudet, så fort det blir tillfälle därtill. Detta enskilda intresse kommer att verka därhän, att entreprenadsummorna drifvas upp i höjden. Det är gifvet, att på en hel del platser, där skjutsanstalten dock icke kan indragas, finnes det icke möjlighet att åstadkomma tillräcklig spekulation, där saknas konkurrens eller också rota sig spekulanterna tillsammans så att konkurrensen uteblir. Under sådana förhållanden är det fara att landstingen, som skola pröfva anbuden, komma att helt och hållet ligga i händerna på entreprenadspekulanterna. Att dessa icke äro så goda att tagas med, ha vi fått erfaras i vårt län redan under nuvarande förhållanden. Jag har anförut i min motion att på icke mindre än 31 skjutsanstalter i Jämtlands län gå skjutsentreprenaderna upp till 1.000 kronor eller mera, ja ända till 3.000 kronor. Och det har varit först efter mycken prutning och pressning, som man ens kunnat komma ned till sådana belopp; här sitter en kamrat framför mig som helt säkert skulle

*Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)*

*Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)*

kunna vittna om, huru man prutat i landstinget för att få entreprenaderna till något så när rimliga belopp. Redan nu uppgå de beviljade entreprenadbidragen i Jämtlands län till en summa på 87,465 kronor, af hvilka landstinget utgör 42,000 kronor och staten 45,000 kronor i runda tal. Och jag befarar, att denna summa kommer att stiga rätt betydligt, när man på detta sätt lämnar fria händer åt entreprenadspekulanterna, så att de icke få något band på sig, som nödgar dem att sätta ned sina anbud. Det vore dock icke så farligt, om det bara vore det, att skjutshållningen blir dyrare. Men mina herrar, *det kommer äfven att återverka på andra förhållanden.* Landstingen skola ju ombesörja en del kulturella uppgifter, och därtill behöfs det penningar. Det är klart att då kostnaderna för skjutshållningen t. ex. i vårt län stiga upp till kanske 50- à 60,000 kronor, så kommer landstingets vilja och förmåga att lämna penningar till kulturella och andra ändamål att bli väsentligt mindre. Om jag t. ex. då begär af landstinget i vårt län, att det skall vidtaga åtgärder för att uppföra en idiotanstalt, som vi ha behof af, så mötes jag af och måste mötas af en oförmåga, som i väsentlig mån framkallats däraf, att landstinget får betala orimliga belopp till skjutsväsendet. Och, jag upppepar än en gång, om dessa belopp verkligen utgäfves för ett allmänt gagn, så ginge det väl an. Men så blir det icke, utan dessa medel skola kastas i halsen på entreprenadspekulanter, som ha nog förmåga att hålla sig raka och stå emot, när landstinget söker sätta ned entreprenadbeloppen. Hittills ha ortsintressena tvingat dem att sätta ned sina anbud, då man eljest riskerat att få skjutshållningen ordnad på ett för ortsbefolkningen obekvämt sätt. Men med det förslag, som nu föreligger, kommer detta intresse icke att finnas, utan det ligger tvärtom i ortsbefolkningens intresse att få upp entreprenadsummorna. Hvad har den för intresse af skjutshållningen, annat än att den blir väl betald. Den behöfver ingen skjuts, om den behöfver åka, så har den antingen egna hästar eller kan få låna. Nej, det är så, att Kungl. Maj:t här, för att gå till mötes en opinion för det enskilda, offrat det allmännas intresse, som Kungl. Maj:t väl vore närmast att böra tillgodose.

Nu har man sagt, att vissa *garantier* blifvit satta för att komma ifrån dessa af mig framhållna olägenheter. Först och främst har man framhållit, att *skjutslegan bör höjas*. Ja, det är mycket riktigt, att så sker; den bör höjas, utöfver hvad som nu är förhållandet. — Därvid vill jag lägga Kungl. Maj:t särskildt på hjärtat att beakta ett sätt att höja legan, som synes mig praktiskt, nämligen att bestämma olika taxa för skjutsning på dagen och natten. Ty skjutsningen nattetid är enligt mitt förmenande den dyraste och besvärligaste för skjutshållaren. — Å andra sidan kan legan naturligtvis icke höjas i obegränsad mån. Man måste nämligen tänka på samfärdselns kraf. Det finnes icke möjlighet att höja taxan utöfver ett visst belopp; man kan icke

gå hur långt som helst. Det vore att lägga en hämsko på samfärdseln, hvilket naturligtvis icke får ske. I hvarje fall lär man icke, åtminstone uppe i Norrland, kunna komma så särdeles högt öfver den gräns, som för närvarande existerar.

Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

Den andra garantien skulle ligga i *indragandet af skjutsanstalter*. Ja, det är naturligtvis en sak, som bör göras, och jag är öfvertygad om, att man äfven uppe i Jämtlands län skall komma att draga in en del skjutsanstalter, för den händelse denna lag går igenom; ja, det kanske man kunde göra, äfven om man icke finge den nu framlagda lagen. Det är tydligt, att då makten lagts i landstingens hand, kommer en sådan indragning att ske i större mån än eljest, men det finnes icke någon möjlighet, i all synnerhet icke i Norrland, att draga in något större antal. Det är tydligt, att, äfven om man borttar en del skjutsanstalter, så måste dock sådana alltid finnas för tjänstemän, varuresande och andra, som för sitt yrke eller för andra ändamål äro hänvisade att begagna skjuts. Det kan icke bli alltför många mil mellan skjutshållen. Det skulle framtvinga, att man fick hålla mycket större antal hästar; om man gör t. ex. ett skjutshåll på 4 mil, så förstå herrarna, att följderna blir den, att en häst, som går ut på skjuts, måste vara borta hela dagen, — ett skjutshåll på 4 mil torde dock vara det längsta, vi kunna tänka oss. Långa skjutshåll måste därför ovillkorligen fördyra entreprenaden, så att vinsten af indragningen blir ringa eller ingen.

Enligt min åsikt hjälper det därför icke med dessa garantier, och jag tror, att detta äfven gäller de södra delarna af riket, där man nu tänkt sig att kunna indraga så många skjutsanstalter. Det torde nog vara så, att man t. ex. i Skåne skulle kunna undvara en stor del af de skjutsanstalter, som nu finnas. Men i allmänhet tror jag dock, att äfven i de sydliga provinserna man snart skall komma till insikt om, att det icke går att draga in så många skjutsanstalter, som man tänkt sig. Jag är rädd för, att man äfven där kommer att finna, att ett ekonomiskt misstag blef begånget, när man antog denna lag. Den minskning i entreprenadkostnaden, som kan uppstå genom indragandet af en del skjutsanstalter, kommer nog att visa sig illusorisk, därigenom att bidragen till entreprenaderna i stället stiga i höjden.

Nu är det alldeles gifvet, att det icke för mig är möjligt att nu framlägga något annat förslag. Det kan nu icke åstadkommas. Det borde enligt mitt förmenande varit en plikt för Kungl. Maj:t att tillse det allmännas intresse att få skäligen skjuts-entreprenader till stånd, i stället för att, såsom Kungl. Maj:t nu gjort, helt och hållet gifva efter för ortsbefolkningens intresse att drifva entreprenaderna i höjden. Kungl. Maj:t fredar sig nu med, att Kungl. Maj:t gjort hvad Riksdagen begärt. Det är nog riktigt. Men det är härvid att märka, att Riksdagen därvid tillfogade, att därest det skulle visa sig alltför stora svårigheter att

Angående
ny städya om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

tillmötesgå Riksdagens begäran, så borde förbättringar vidtagas med bibehållande af det nu rådande systemet. Det hade således varit full anledning för Kungl. Maj:t att icke släppa efter helt och hållet. Vi se af propositionen, att kammarkollegium i sitt utlåtande anvisat sätt att gå tillväga för att ordna saken äfven med bibehållande af skjutslagens skjuttsskyldighet, men med aflyftande af den kamerala tungan. Denna vill äfven jag ha bort; och jag är fullkomligt öfvertygad om, att äfven andra sätt än det kammarkollegium ställt i utsikt skulle kunna utfinnas för att ordna den saken, blott man haft litet god vilja.

Nu är det uppenbart, att, då man icke kan framlägga något nytt förslag, det enda man skulle kunna göra vore att yrka afslag för att på detta sätt få fram ett nytt förslag. Som jag sagt i början af mitt anförande, skall jag emellertid icke framställa något sådant yrkande, då jag vet, hur landet ligger här i kammaren och känner till, att jag har talat för döfva öron, då jag talar mot det förslag, som nu föreligger. Men jag har velat ha min mening till protokollet antecknad, då jag tror, att det i framtiden skall visa sig, att det var mindre välbetänkt att antaga detta förslag. Säkerligen skall det visa sig, att de kostnader, som detta förslag kommer att medföra för landstingen och för staten, bli så dryga, att man kommer att ångra, att man var med om detta. Men då torde det icke vara möjligt att ändra saken.

Ätminstone hvad de norrländska länen beträffar kommer det enligt min mening att ställa sig ytterst oförmånligt, om detta förslag blir lag. I södra Sverige torde man hafva andra förhållanden än i Norrland — hvad vissa landsdelar angår, såsom t. ex. Skåne, är detta uppenbart — och jag förstår, att detta kan inverka vid bedömandet af denna fråga, men hvad jag icke vill förstå, det är, att icke representanterna från de sydligare delarna af landet skulle vilja vara med om att ordna saken på ett sätt, som vore lämpligt för landet i dess helhet; och det vågar jag påstå, att detta icke är. Jag har emellertid, som sagdt, intet yrkande.

Herrar *Bromée* i Billsta, *Karlsson* i Mo, *Olofsson* och *Bergman* instämde häruti.

Herr *Persson* i Tällberg: Herr talman! Då den förste ärade talaren icke gjorde något yrkande, kunde det ju icke vara så särdeles viktigt att bemöta hvad han sade, och jag skall icke heller göra det. Det var synnerligen många och grava anmärkingar som talaren hade emot förslaget, och hans profetior voro ganska mörka. Han fick också några instämmanden från representanter i det län, som han representerar. Men jag ber att få taga fasta på ett yttrande, som han fällde, och det var, då han medgaf, att förslaget hvilade på riktiga principer. Han erkände

dessutom, att förslaget var i öfverensstämmelse med Riksdagens skrifvelse.

Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

Nu kan det ju hända, att entreprenadbidragen blifva högre på ett eller annat ställe, men det kan också hända, att de icke bli det. Man får väl icke förvåna sig öfver, om entreprenadbidragen bli höga. När man betänker, att den nuvarande skjutsstadgan är af år 1878 och kanske skjutslegan endast helt obetydligt blifvit höjd sedan dess, under det att allt annat blifvit högst betydligt fördyradt. Det är då icke underligt, om man nu får släppa till något mera i entreprenadbidrag för att utjämna denna skillnad i prisstegring.

Nu säger herr Widén att det här icke gäller ett ortsintresse, utan ett allmänt intresse. Det är alldeles riktigt, men just därför att det är ett allmänt intresse, så hvilar ju den kungl. propositionen på alldeles riktiga grunder, då den låter det allmänna få sitta emellan. Förut har ortsbefolkningen fått sitta emellan, om man icke kunnat få någon entreprenör, och det kan väl icke vara rättvist, utan då det är det allmänna som är intresserad, så skall också det allmänna sitta emellan.

Vidare uttalade herr Widén det önskemålet, att det skulle vara olika skjutslega för dagsresor och för nattresor. Det är ju någonting, som Riksdagen icke har direkt att göra med, utan som Kungl. Maj:t bestämmer om, och det var också därför herr Widén vände sig i detta fall med en vädjan till Kungl. Maj:t. Jag är icke fullt ense med herr Widén i den saken heller. Frågan togs upp särskildt på afdelningen, som hade ärendet till förberedande behandling, och där gjordes den invändningen, att det i detta fall ställer sig olika för vinter och sommar. Under den heta sommartiden är det en stor fördel att få skjutsa på natten i stället för på dagen. Följaktligen kan man icke generalisera ett sådant stadgande, som att det skall vara högre taxa för nattresor än för dagsresor.

Jag tror, att då man afflyttat andra gamla orättvisor från jorden, så är det ock riktigt att afflytta äfven denna. Däri var ju äfven herr Widén ense med mig. Jag ber sålunda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Persson* i Stallerhult och *Ström* i Transtrand.

Herr Igel: Herr talman, mina herrar! Jag tror icke, att de farhågor, som den förste ärade talaren hyste, kunna vara så stora, som han ville göra gällande, att de skulle vara. Om vi t. ex. se på postverkets skjutsväsende, så finna vi, att de, som åtaga sig att köra posten på landsbygden, göra detta för ganska lindrigt pris. Många gånger köra de ofantligt mycket billigare än man skulle kunna vänta sig. Det visar, att då en sådan sak

Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

lämnas ut, och kan tagas af landtbefolkningen, som på många ställen behöfver en liten biförtjänst, så är det många som täfla om denna förtjänst, och jag tänker mig, att det blir så äfven på detta område.

Hvad beträffar farhågan för, att ringbildning skulle uppstå, och att man skulle drifva upp priserna oskäligt högt, så tror jag icke, att det är så synnerligen stor fara för det. Vi veta, att ortsbefolkningen i alla provinser icke är fallen för sådana där ringbildningar, utan de gå helst hvar för sig, och när det blir ett tillfälle att bjuda, så bjuda de gärna under hvarandra, så att priset blir nog ganska rimligt. De faror, som talaren ansåg hota i den riktningen, äro nog icke så stora, som han tycktes tro. Därför kunna vi nog mycket väl gå med på detta förslag.

Det är väl också på tiden, att man afflytter denna skatt eller dessa onera, som hvilat på jorden så länge. När man nu kommit därhän, att jorden skulle bli befriad från den och man fått beskattningen lagd på annan bog, så är det icke för tidigt, att den affördes. Att förhållandena icke varit, som de bort vara, utan gifvit anledning till både klagomål och bekymmer hos många landtmän, är nu alldeles visst, och därför tänker jag, att vi vid detta tillfälle, då vi ha ett förslag, borde kunna enas om att taga det. Jag kan icke se för min enskilda del, att det är så synnerligen stor fara förenad med detsamma, och yrkar därför bifall till förslaget.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

2—4 §§.

Godkändes.

5 § skulle enligt Kungl. Maj:ts med utskottets öfverensstämmande förslag lyda sålunda:

För resandes befordran skola vid skjutsanstalt hållas fullt dugliga hästar med selyg samt snygga åkdon och, där så nödigt finnes, ridsadlar, eller, där båtskjuts äger rum, farkoster, till det antal för hvarje dygn räknadt, som Konungens befallningshafvande bestämmer. Härvid bör iakttagas, att skjutsåtgången lägges till grund för bestämmandet af hästarnas eller farkosternas antal, samt att, där betydligt olika antal under olika tider af året utgår, bestämmelserna därefter lämpas.

Skjutsdygnet räknas från klockan sex eftermiddagen det ena dygnet till samma tid det andra.

Om tiden för bästars eller farkosters inställande skall Konungens befallningshafvande jämväl meddela föreskrift. Ej må därvid stadgas, att häst eller farkost skall inställas genast vid anfordran, eller att inom kortare tid än en timme efter anfordran skall tillhandahållas större antal hästar eller farkoster än det,

som under nästföregående år dagligen i medeltal vid skjutsanstalten utgått.

Är skjuts beställd före den resandes ankomst, skola de hästar eller farkoster, hvilka för skjutsen utlämnas, afräknas å antalet af de hästar eller farkoster, hvilka inom den längsta tiden skola tillhandahållas.

Om olika slag af åkdon, som skola vid skjutsanstalten vara att tillgå, och deras beskaffenhet skall gälla hvad Konungen vid fastställande af afgift för begagnande af sådana åkdon bestämmer.

Jämte farkost skall tillhandahållas nödigt rodd- eller segelmanskap; och skall Konungens befallningshafvande meddela föreskrift såväl lärom som angående farkostens beskaffenhet och det högsta antal personer eller största last, som vid hvarje tillfälle må med farkosten befordras.

Om skjuts med automobil eller motorbåt stadgas i 63 §.

Paragrafen föredrogs; och anförde härefter

Herr Lundell: Herr talman! Jag har mot slutmeningen i denna paragraf en specialanmärkning. Det står nämligen, att »skjutsdygnet räknas från kl. 6 e. m. det ena dygnet till samma tid det andra». Jag har förgäfvets sökt få reda på, hvarför man skall ha aman början och annat slut här än för det vanliga borgerliga dygnet. Ingen har kunnat ge mig svar på detta. Jag har frågat utskottsledamöter på afdelningen, jag har gjort förfrågningar i jordbruksdepartementet om saken, men ingen har kunnat säga annat, än att det står i den gamla stadgan, och att ingen fäst uppmärksamheten på, att det borde ändras. Om den nu vore alldeles ligkiltig, denna bestämmelse om annan tidsräkning här än den vanliga borgerliga tidsräkningen, så kunde den ju få stå, men äfven om saken vore oviktig, så är det icke skäl att ha en bestämmelse, som icke är till någon nytta. Men så är icke förhållandet.

Skall man kunna skilja de olika dygnet åt, måste man för hvarje skjuts, som går ut, uppgifva klockslaget, när den gick ut, ty vid entreprenadkontraktet fästes nämligen en bestämmelse, att entreprenören skall skjutsa så och så många gånger på dygnet. När man nu icke har den vanliga borgerliga tidsbestämningen för dygnets början och slut, så vet man icke, hur många skjutsar man haft på dygnet, om man icke uppger själfva klockslaget för hvarje skjuts.

Det finnes ännu en olägenhet med detta, och det är, att den åkande kan bli lidande härigenom. Om han kommer på e. m. efter kl. 6 och han icke har reda på det här mysteriet, att dygnet skall räknas från kl. 6 på e. m., så kan det hända, att han icke får någon skjuts, då entreprenören uppger att han den dagen

Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

redan fullgjort sitt antal skjutsar fastän han nu är skyldig börja ny dag.

Äfven för entreprenören är detta en svårighet och olägenhet. När den vanliga arbetsdagen är slut och hans hästar och folk äro uttröttade efter dagens arbete, just då börjar för honom en ny arbetsdag, och han skall då vara färdig att fullgöra sina skjutsskyldigheter just efter kl. 6 på e. m. Det är naturligtvis ett obehag, som man får räkna med, att det skall göra sig gällande vid bestämmandet af entreprenadbidraget.

Den resande, som icke har reda på detta, kommer tidigt på morgonen och vill ha skjuts. Då kanske skjutsentreprenören eller hans biträde icke ens ännu äro vakna, och när han till slut kommer till tals med dem, så kanske han får den upplysningen, att den dagen, som är nu, den slutade redan i går. Entreprenören har gjort alla sina skjutsar på eftermiddagen föregående dag, och den dagen, som nu är, har han ingen skjutsskyldighet förrän kl. 6 e. m.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på denna oegentlighet, då man icke kan se, hvilka fördelar det är med detta särskilda dygn, som blott medför den olägenheten, att folk skall lära sig att i detta fall använda en helt annan tidräkning än i det vanliga borgerliga lifvet. Detta skulle kunna hjälpas med, att man blott strök dessa rader i § 5 »att skjutstiden skall räknas från kl. 6 e. m. det ena dygnet till samma tid det andra». Jag skall be att få göra det yrkandet, att paragrafen antages med den ändring, att dessa två sista rader strykas.

Herr Persson i Tällberg: Jag skall anhålla att få yrka bifall till paragrafen oförändrad. Jag kunde icke finna något annat skäl i den siste talarens anförande, än att han sade, att om man kom så tidigt som kl. 6 på morgonen, så kunde det hända att entreprenören icke var vaken ens. Ja, om han inte är vaken kl. 6, så undrar jag, hur det skall ställa sig med detta, om dygnet skall börja kl. 12 på natten. Det skälet tror jag faller alldeles bort.

Första kammaren har tagit paragrafen oförändrad, och om vi beslöte i enlighet med herr Lundells yrkande, så skulle vi sålunda få en sammanjämkning, och då skulle dygnet kanske börja kl. 9 eller kl. 3, jag vet inte hvad för konstigt det kunde bli. Jag tror, det är bäst paragrafen bibehålles oförändrad, och jag yrkar bifall till densamma i dess helhet.

Herr Lundell: Mitt skäl var icke det, som den siste talaren sade. Jag sade, att man hade ingen fördel af en särskild tidsbestämmelse här, om dygnets början och slut, men väl kunde det vara olägenheter. Den största olägenheten i detta fall är, att man nödgas för hvarje skjuts, som utgår, äfven anteckna klockslaget, när det skedde, om man skall kunna hålla sig till den bestämmelse om dygnet, som här är föreslagen. Det anser jag

vara en så stor olägenhet, att man icke bör ha den bestämmelsen, när man icke kan påvisa en enda fördel med densamma. Vidare är det väl bättre för entreprenören att dygnet börjar och slutar som vanligt vid midnatt, än att han skall börja ett nytt dygn just vid den tidpunkt, då det vanliga arbetet upphör inom alla yrken, och just då hans folk och hästar fullgjort dagens arbete. Jag kan icke förstå, att det medför någon fördel för någon att ha en sådan abnorm bestämmelse, som här är föreslagen. Vidhåller mitt yrkande.

*Angående
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)*

Härmed var öfverläggningen afslutad. Efter af herr tal-
mannen gifna propositioner på dels godkännande af utskottets
förslag till lydelse af denna paragraf, dels bifall till herr Lundells
under öfverläggningen framställda yrkande blef utskottets förslag
af kammaren godkänt.

6—16 §§.

Godkändes.

17 §.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 3:dje stycket af denna
paragraf lyda sålunda:

Resande, som med skjuts ankommer till stad, vare jämväl
berättigad att utan särskild ersättning med skjutsen färdas till
annat ställe inom stadens planlagda område än därvarande skjuts-
anstalt. Kan ej härberge å det uppgifna stället erhållas, må den
resande icke förvägras att, för sökande af härberge annorstädes,
ytterligare begagna skjutsen mot särskild ersättning, beräknad
efter 75 öre hästen för hvarje full halftimme, som skjutsen för
detta ändamål tages i anspråk.

Utskottet föreslog följande förändrade lydelse af samma stycke:

Resande, som med skjuts ankommer till stad, vare jämväl
berättigad att med skjutsen färdas till annat ställe inom stadens
planlagda område än därvarande skjutsanstalt, dock med skyldig-
het att, därest afståndet till denna plats är längre än till skjuts-
anstalten, erlagga särskild skjutslega för den öfverskjutande väg-
längden. Kan ej härberge å det uppgifna stället erhållas, må
den resande icke förvägras att, för sökande af härberge annor-
städes inom samma område, ytterligare begagna skjutsen mot
särskild ersättning, beräknad efter 75 öre hästen för hvarje full
halftimme, som skjutsen för detta ändamål tages i anspråk.

Sedan paragrafen upplästs, yttrade

Herr Persson i Tällberg: Som herrarna finna, har utskottet
föreslagit en liten ändring i Kungl. Maj:ts förslag i denna para-
graf. Det står i utskottets förslag: »Resande, som med skjuts

Angående ny stadga om skjuts-väsendet.
(Forts.)

ankommer till stad, vare jämväl berättigad att med skjutsen färdas till annat ställe inom stadens planlagda område än därvarande skjutsanstalt, dock med skyldighet att, därest afståndet till denna plats är längre än till skjutsanstalten, erlägga särskild skjutslega för den öfverskjutande väglängden». Detta ansågo vi vara rättvist, särskildt när man kommer till en stor stad, hvars planlagda område är så stort, att det kan bli en afsevärd vägsträcka. Men Första kammaren har här tagit Kungl. Maj:ts förslag, och utskottets ändring är dock icke så väsentlig, att den är värd den tidsspillan, som är förenad med en sammanjämkning. Jag skall därför, herr talman, anhålla att få yrka afslag på utskottets förslag, i hvad det skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, samt bifall till Kungl. Maj:ts förslag oförändradt.

Grefve Hamilton: Herr talman! Blott ett par ord. Man måste erkänna, att den nya skjutsstadgan är behäftad med en del svagheter på grund af, att nödiga ändringar icke blifvit vidtagna i den gamla stadgan. Utskottet har icke hunnit på den korta tid, som ärendet legat under dess behandling — det kom sent från Kungl. Maj:t — vidtaga dessa ändringar. Men det är verkligen hårdt, att, då en förbättring i skjutsstadgan blifvit vidtagen, Första kammaren skall afslå densamma. Det är onekligen en betydlig förbättring, som nu kommit till i förhållande till den gamla stadgan. För mig står det emellertid fränst att få bort skjutsningsskyldigheten från de hemman, som den nu åligger, och för att icke riskera något vid sammanjämkningen skall äfven jag gå in på herr Daniel Perssons förslag.

Herr Åkerlund: Jag skall be att få instämna i det gjorda yrkandet, ehuru jag varit med om det beslut, hvartill utskottet kommit. Den föreslagna ändringen har egentligen betydelse endast vid skjutsar till de stora städerna. Jag tror, att man saklöst kan låta förslaget falla.

Vidare anfördes ej. Kungl. Maj:ts förslag till lydelse af paragrafen godkändes.

18—20 §§.

Godkändes.

Efter föredragning af 21 § anförde

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! I denna paragraf ha insmugit sig två tryckfel. Det står sjuttiofem öre på två ställen, men det skall vara en krona. Jag anhåller, att detta måtte rättas, så att det blir en krona på dessa ställen i stället för sjuttiofem öre.

Vidare yttrades ej. Paragrafen godkändes med den af herr Persson i Tällberg föreslagna rättelsen.

*Angående
ny stadga om
skjuts-
väsenhet.
(Forts.)*

22 §.

Godkändes.

Efter det 23 § upplästs, begärdes ordet af

Herr Persson i Tällberg, som yttrade: Herr talman! Utskottet har här företagit en liten ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Fastän jag varit med om ändringen, vågar jag knappast själf påstå, att den innebär någon förbättring. Jag har hört förstå-sig-påare säga, att det skulle vara en försämring. Det är nämligen så, att det i Kungl. Maj:ts förslag står: »Person som fyllt tolf år anses härvid motsvara åttio samt barn under tolf år fyrtio kilograms vikt». Här hafva vi i stället för tolf år insatt femton år. Nu har Första kammaren antagit Kungl. Maj:ts förslag oförändradt. och af samma skäl, som jag anförde beträffande § 17, skall jag framställa det yrkandet, att denna kammare förenar sig med Första kammaren och bifaller paragrafen enligt Kungl. Maj:ts förslag.

Vidare anfördes ej. Kammarerna biföll Kungl. Maj:ts förslag till lydelse af förevarande paragraf.

24—51 §§.

Godkändes.

Efter det 52 § föredragits, yttrade

Grefve R. Hamilton: Herr talman: Enligt denna paragraf skall staten bidraga med hälften af entreprenadsumman intill 50 öre per bevillningskrona och därutöfver med $\frac{2}{3}$. Det är samma bestämmelse, som fanns i den gamla skjutsstadgan, men då denna antogs, utgjorde bevillningen på jordbruksfastigheter allenast 3 öre, och sedermera har det blifvit 6 öre. Således borde, för att man skall få öfverensstämmelse med dåtidens förhållanden, statens bidrag med $\frac{2}{3}$ börja, då entreprenadsumman uppgår till 25 öre per bevillningskrona. Jag har gjort anmärkning därom i utskottet och tänkte göra ett yrkande, som gick ut därpå, men för att icke stjälpa förslaget i Första kammaren gjorde jag det icke och skall icke heller i dag framställa något yrkande. Jag vill likväl förbehålla mig att återkomma ett annat år till denna fråga.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

53—57 §§.

Godkändes.

58 § föredrogs häruppå, hvarefter

Användande
ny stadga om
skjuts-
väsendet.
(Forts.)

Herr Widén yttrade: Herr talman! Det synes vara meningen, att man får lof att taga alla paragrafer i detta förslag precis sådana som de äro, och jag skall därför icke heller vid denna paragraf våga göra något yrkande. Jag förstår att det tjänar ingenting till. Men jag kan icke underlåta att påpeka, att denna paragraf efter min mening är så godt som alldeles orimlig. Här stadgas: »Kan ej i fall, hvarom i 56 § är sagdt, skjutsanstalt utan oskäl- lig kostnad uppehållas, må anstalten indragas».

Det är icke att beklaga, utan någonting önskvärdt och bra, att landstinget erhållit tillfälle att besluta om indragning af skjuts- anstalter, som anses kunna umbäras, hvilka beslut skola under- ställas Konungens befallningshafvande för fastställelse. Men det är icke detta beslutande, som det här är fråga om, utan om något annat. Sedan Konungens befallningshafvande bestämt, hvilka skjutsanstalter som skola finnas, sedan entreprenadanbud afgifvits och landstinget yttrat sig öfver dessa anbud; sedan vi- dare landstinget i anledning af entreprenadanbudens oantaglig- het eller andra förhållanden för sin del bestämt, hvilka skjuts- anstalter skola dragas in samt Konungens befallningshafvande godkänt detta — sedan allt detta blifvit klareradt, men vid någon skjutsanstalt, vederbörande icke går in på att taga det lägre en- treprenadelopp, som landstinget bestämt, skall enligt stadgandena näst före de ifrågavarande skjutsen uppehållas genom lands- tingets försorg. Om nu icke detta kan ske »utan oskäligen kost- nad», som det heter, skall denna anstalt dragas in. Detta synes mig vara alldeles orimligt. Att på detta stadium indraga en skjutsanstalt måste möta mycket stora betänkligheter. Jag tror för min del, att, sedan landstinget och Konungens befallnings- hafvande en gång i föreskrifven ordning hafva pröfvat, hvilka anstalter det är möjligt att draga in, man i det stycket kommit så långt, som man öfverhufvud taget kan komma. Jag vill an- föra ett exempel. På den sex mil långa landsvägen Hede-Fuuäs- dalen, är det tre skjutsanstalter mellan de bägge ändstationerna, vi antaga nu, att två af dessa redan förut blifvit indragna, så att vi mellan de tre återstående skjutsanstalterna få ett afstånd af cirka tre mil mellan hvarje. Så händer det, att man icke kan få entreprenad till stånd, utan skjutsen skall besörjas genom landstingets försorg vid den mellanliggande stationen — inom parentes vill jag upplysa, att de två ändstationerna för rörelsen äro absolut oumbärliga. — Den skjutsanstalten, som ligger emel- lan, skulle alltså indragas, om den visar sig icke kunna uppe- hållas »utan oskäligen kostnad». Hvad menas nu med »oskäligen kostnad»? På den väg, som jag beskrifvit, reser, ett jämförelse- vis litet antal resande, men det finnes i alla fall åtskilliga, t. ex. tjänstemän och varuresande, som *måste* resa fram denna väg. Skjutsen på vägen *måste* upprätthållas fastän själva kostnaden för skjutsens uppehållande skulle blifva jämförelsevis stor i för-

hållande till antalet af de resande, som befordras. Jag kan icke se, huru man skall i ett sådant fall tolka dessa ord »oskäligen kostnad». — För det andra, hur tänker man sig att det skall vara rimligt gent emot skjutsentreprenörerna å ömse sidor att draga in den mellanliggande anstalten, när afståndet blir så stort, som jag nyss sagt ända till 5 å 6 mil? Entreprenörerna ha afgifvit sina anbud, och entreprenadbeloppet bestämts under förutsättning att de skola ha ett håll af tre mil. Visserligen äro de enligt 10 § af stadgan bundna att finna sig i en indragning af närliggande skjutsanstalt; men det är, synes mig, alldeles orimligt att begära, att de skola finna sig i en sådan indragning, hvarigenom de få skjutsa sex mil i stället för tre; orimligt åtminstone, att de skola göra detta utan särskild ersättning, och till någon sådan finnes icke medel. Jag anser det på grund af det anförda vara orimligt att ifrågasätta att på detta stadium indraga någon skjutsanstalt. När Kungl. Maj:t, såsom i detta förslag till stadga skett, helt och hållet offrat det allmännas intresse till förmån för entreprenadspekulanterna, borde man här enligt min mening tagit konsekvenserna och låtit landstinget utgöra skjutsen, sedan det en gång blifvit af landstinget och Konungens befallningshafvande bestämdt, att skjuts skall utgöras vid skjutsanstalten i fråga.

Det lönar sig emellertid icke att göra något yrkande, jag vet det förut. Jag skall därför icke heller på denna punkt göra det, men jag har velat uttala mina betänkligheter. Det kan ju hända, att man får lof att komma tillbaka till detta en annan gång.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

59—64 §§; *slutstadgandet; kapitelrubrikerna: lagförslagets rubrik.*

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens i fråga om författningsförslaget fattade beslut.

§ 5.

Efter föredragning af jordbruksutskottets utlåtande, nr 111, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående visst undantag från gällande bestämmelser om tiden för skjutsentreprenader, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Till behandling upptogs härupå Andra särskilda utskottets utlåtande, nr 2, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition, nr 200, angående ordnande af undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m., samt i anledning af inom Riksdagen väckta motioner i ämnet.

Angående ny stadga om skjuts-räisendet.
(Forts.)

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

Uti en till Riksdagen aflåten till särskilda utskottet nr 2 hänvisad proposition, nr 200, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen att för ordnande af undervisningen i arkitektur m. fl. ämnen vid konsthögskolan besluta vissa förändringar i den för akademien för de fria konsterna och konsthögskolan fastställda stat m. m.

Vidare hade till utskottet öfverlämnats två särskilda motioner i förevarande ämne,

en, nr 106, väckt inom Första kammaren af herrar *Wijkander* och *Boman*, däri föreslagits, att Riksdagen ville i sin svarsskrivelse på propositionen nr 200 såsom sin åsikt uttala, att afgångsexamen från Chalmers tekniska läroanstalts byggnadsafdelning jämte intyg om vederbörliga praktiska prof framgent som hittills skulle berättiga till inträde vid konsthögskolan; samt

en, nr 364, väckt inom Andra kammaren af herr *Tengdahl*, däri föreslagits, att Riksdagen ville afslå Kungl. Maj:ts proposition nr 200.

Utskottet, som biträdt Kungl. Maj:ts förslag i ämnet, hemställde:

A. att Riksdagen måtte, med afslag å herr Tengdahls motion,

1:o) — med uteslutande ur den för akademien för de fria konsterna och konsthögskolan fastställda stat af den däri upptagna professorn i byggnadskonst jämte sagda befattning tillhörande aflöningsförmåner — i staten uppföra ej mindre en professor vid konsthögskolan i arkitektur med en aflöning af 6,400 kronor, däraf 4,400 kronor lön och 2,000 kronor tjänstgöringspenningar, med rätt att efter fem års tjänstgöring erhålla förhöjning i lönen med 600 kronor, än äfven en professor vid konsthögskolan i svensk arkitekturhistoria med en aflöning af 4,600 kronor, däraf 2,500 kronor lön, 1,800 kronor tjänstgöringspenningar och 300 kronor ortstillägg, med rätt till två ålderstillägg å lönen, hvarterda å 500 kronor, efter respektive fem och tio års tjänstgöring;

2:o) godkänna af Kungl. Maj:t för åtnjutande af nämnda aflöningsförmåner föreslagna villkor och bestämmelser samt förklara, ej mindre att en hvar, som med eller efter 1912 års ingång tillträd någon af ifrågavarande befattningar vid konsthögskolan, skulle vara pliktig att underkasta sig nyssberörda villkor och bestämmelser, än äfven att, därest nuvarande innehafvaren af professorsbefattningen i byggnadskonst vid konsthögskolan icke före viss angifven tidpunkt anmälde att han ville underkasta sig den nya aflöningsstaten samt nämnda villkor och bestämmelser, och han icke lagligen kunde därtill förbindas, han skulle vardas bibehållen vid honom dittills tillkommande aflöningsförmåner, äfvensom, i den mån ej annat föranleddes af bestämmelserna i lagen angående civila tjänst innehafvares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit honom;

3:o) till bestridande af undervisning vid konsthögskolan i byggnadsteknik med flera ämnen i staten uppföra ett belopp af 3,000 kronor;

4:o) höja det i staten upptagna anslaget å 1,000 kronor till elevernas studieresor med 1,200 kronor till 2,200 kronor, däraf högst 400 kronor till ersättning åt läraren vid arkitektelevernas resor;

5:o) för genomförande af ifrågavarande förändringar i staten öka det under rubriken akademien för de fria konsterna upptagna anslag med 11,200 kronor eller från 90,750 kronor (däraf två reservationsanslag å sammanlagdt 31,900 kronor) till 101,950 kronor (däraf två reservationsanslag å tillhoppa 33,100 kronor); samt

6:o) medgifva, att de professorerna i arkitektur och svensk arkitekturhistoria tillkommande ålderstillägg måtte utgå af det under riksstatens åttonde hufvudtitel uppförda förslagsanslaget: ålderstillägg.

B. att herrar Wijkanders och Bomans ofvanberörda motion måtte anses besvarad genom hvad utskottet i motiveringen till sin hemställan anfört.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde

Herr Tengdahl: Herr talman, mina herrar! Jag skall till en början be att få upprepa mitt beklagande från i förmiddags af, att Riksdagen öfverhufvud taget skall ha så litet att säga i undervisningsfrågor, speciellt med afseende å inträdesfordringar, undervisningstidens längd och dylikt. I många år ha Chalmerska skolans elever haft rätt att efter tre års arkitektkurs komma in i akademien för de fria konsterna. Det upplyses, att under tjugusex år endast trettio två elever kommit in dit från Chalmers och statistiken tyckes visa, att dessa elever icke varit sämre än de elever, som kommit från Tekniska högskolan med fyraårig kurs. Nu skall denna rättighet utan vidare trollas bort, utan att Riksdagen beslutat därom. Om man enskildt frågar utskottets ledamöter, får man veta, att några enskilda personer i Göteborg lära vara villiga att betala en fjärde årskurs, och därmed skall det anses vara fastslaget, att arkitektkursen vid Chalmerska skolan skall vara fyraårig i stället för treårig. Naturligtvis är detta i någon mån förnuftigare än förslaget, att chalmersisterna skola gå tre år i Chalmerska skolan, ett år vid Tekniska högskolan och sedan vid konstakademien. Men frågan är, om någotdera af dessa arrangemang är nödvändigt. Det tager jag mig friheten att betvifla, i synnerhet som vi med nuvarande anordningar fått framstående arkitekter från Chalmerska skolan. Emellertid ha motionärerna i Första kammaren, herrar Wijkander och Boman, själfva icke vidhållit sin ståndpunkt, att ingen ändring borde

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.
(Forts.)

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

göras för Chalmerska skolans arkitektelever, och då är ingenting att göra åt den saken. Hvad sedan beträffar min egen anspråkslösa motion, har utskottet tydligen läst denna mycket slarfvigt. Den röda tråd, som går igenom denna motion, är önskan att förkorta arkitekternas studier och ordna dem rationellare i med byggmästare-undervisningen gemensamma bottenskolor, hvarifrån byggmästarna gå ut såsom sådana och arkitekterna gå vidare i och för sin utbildning. Så har det varit ordnad förr och med utmärkt resultat. Hela denna idé har utskottet icke ansett vara värd en undersökning, fastän jag påvisat, att ett grannland med godt resultat ända till på senaste åren lär ha haft det så ordnad.

Om det på några banor är onödigt att sätta upp studentexamen som ordinarie inträdesvillkor, är det väl på de konstnärliga. En person med konstnärligt gry kan endast må väl af att tidigt komma ut i praktiken i stället för att nöta bort sina mest mottagliga år på att taga studentexamen. Är det t. ex. någon af herrarne, som intresserar sig för arkitektur, hvilken på allvar tror, att någon af våra förnämsta arkitekter, t. ex. Clason och Boberg, i minsta grad blifvit, hvad de äro, på grund af sin studentexamen? Eller tror herrarne icke att de snarare blifvit det *trots* densamma? Eller tror någon, att Scholander skulle ha blifvit ännu bättre än han var, om han haft studentexamen eller att nuvarande öfverintendenten Möller skulle sköta sin tjänst bättre, om han hade studentexamen?

I min motion har jag visat, att hela arkitektundervisningen är i behof af omorganisation, och att all sannolikhet talar för, att man skall kunna taga bort ett par studieår för arkitekteleverna, om man ordnar det praktiskt. Vid sidan häraf är frågan om en professor mer eller mindre vid akademien skäligen betydelselös, äfven om han kan göra någon liten nytta. Förhållandena vid akademien, då eleverna demonstrativt fly därifrån, tyckas ju dock visa, att det redan med en professor är en professor för mycket.

Jag har påpekat i min motion, att elever vid härvarande byggnadsyrkesskola med lätthet gå in i tredje årskursen vid Tekniska högskolan. Under sådana förhållanden vore det väl skäl åtminstone att undersöka, om icke antingen två kurser vid Tekniska högskolan eller också konstakademiens arkitektkurs skulle kunna indragas. För min del är jag öfvertygad om möjligheten häraf, och kan icke vara med om en professor nummer två vid akademien.

Gentemot förslaget, att arkitekteleverna vid Chalmers läroverk skulle gå ett fjärde år vid högskolan och sedan två år vid akademien, invändes med rätta, att det vore ofornligt, att dessa elever skulle studera på tre ställen. Men samma invändning kan ju göras gentemot det förhållandet, att en elev vid Tekniska skolans i Stockholm byggnadsyrkesskola eller ett tekniskt elementarläroverks byggnadsafdelning, som under sina studier till bygg-

mästare upptäcker, att han borde bli arkitekt, skall behöfva för sin utbildning besöka tre läroverk — om han nämligen alls kommer in vid akademien, hvartill han, äfven om han har stor talang, icke har någon rätt. Det bör anses oformligt och vara ett slöseri, att i en och samma stad som Stockholm undervisas i byggnadskonst vid tre läroverk, nämligen Tekniska skolan i Stockholm och två andra. I Tekniska skolan undervisas det för öfrigt i byggnadskonst i så att säga tre läroverk inom läroverket, nämligen i aftonskolan, i förberedande skolan för byggnadsyrkes-skolan och i denna. Jag tar nu emellertid Tekniska skolan som ett läroverk, högskolan som det andra och akademien som det tredje. De ha till en stor del samma kurser och samma lärare, för att det skall vara riktigt egendomligt.

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.

(Forts.)

Man skall förgäfvets söka inbilla mig, att arkitekterna bli bättre, därför att man får ännu en professor vid akademien för de fria konsterna. I min motion har jag anmärkt, att våra arkitekter äro för litet material- och priskännare, hvarigenom de ofta nog arbeta i blindo och schablonmässigt. Dessa missförhållanden äro de väsentliga — att arkitekterna icke känna till den svenska arkitekturen må vara beklagligt, men är nu icke det förhållandet, som mest ropar efter rättelse. Dessa åsyftade missförhållanden ändras endast genom större fordringar på praktik och genom ökad undervisning i materialkännedom och i konsten att göra prisberäkningar, af hvars vikt Riksdagen, kommunerna och enskilda ha en tråkig erfarenhet.

Jag har, mina herrar, allt sedan jag själf tog en obetydlig teknisk examen som byggmästare i Stockholm, grubblat på dessa frågor i öfver 20 år och försäkrar kammarkamraterna, att en grundlig behandling af frågan om byggmästare- och arkitektundervisningen med största sannolikhet skall visa, att vi kunna göra afsevärda besparingar på redan utgående anslag i stället för att besluta nya utgifter. Jag ber därför kammarkamraterna, särskildt alla dem af alla partier, som vilja beteckna sig själfva som sparsamhetsvänner och som samtidigt intressera sig för tekniskt-pedagogiska frågor, att afslå Kungl. Maj:ts proposition i förhoppning, att frågan skall återkomma i bättre skick.

Iunån jag slutar, skall jag be att med herr talmannens benägna öfverseende få lämna några exempel på arkitektundervisningens och därmed arkitekternas — det vill säga en stor del af arkitekternas — omöjlighet i detta land, en omöjlighet, som icke botas med en ny professor i svensk arkitektur. Vi ha nyligen på utredning af en dylik akademist nödgats anslå 3,300 kronor per eldstad för underofficersbostäder vid Oscar-Fredriksborg, oaktadt man skulle kunnat enligt ritningar, som jag haft uppsatta här på väggen, åstadkomma utmärkta bostäder för ojämförligt mindre belopp. Detta beror väsentligen därpå, att den

Ångående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.
(Forts.)

ifrågavarande arkitekten nog icke kan räkna — huruvida han kan rita, vet jag ej.

Jag vill taga ett annat exempel på, hur det kan gå till, när man klipper ihop sina hus efter planschverk i stället för att göra på annat sätt, som en arkitekt borde göra. Vi riksdagsmän vistas dagligen i ett sådant hus, som bär alla indicier på att vara hopklippt ur ett planschverk, eftersom det — åtminstone för mitt öga — saknar hvarje spår af originalitet. Jag har fäst mig vid en detalj. At Drottninggatan bor en del vaktmästare och portvakter, som ha kök på nedre botten och rum en trappa upp. Dessa kök äro försedda med fönster — man har icke alldeles kunnat underlåta att sätta dit sådana — men icke större än 75 cm. i kvadrat. Det är möjligt, att de voro mycket bra i det planschverk, där arkitekten hämtat förebilden, men hvad som där icke framgick var, att om man gör det rum, hvartill detta olyckliga fönster hör, låt oss säga 6 meter djupt och innerst i det rummet placerar en spis och vid spisen en olycklig kvinna, som skall hållas där och laga mat, så blir denna stackars kvinna kanske blind. Det framgick icke af det planschverk, hvarur herr Aron Johansson klippte den gången.

Jag vill taga ett tredje exempel. Helt nyligen hände det en stor uppdragsgifvare, som ofta måste anlita arkitekter och tyvärr vändt sig till en akademist, att han måtte låta rita några arbetarebostäder. En del af dessa bostäder ritades så illa, att uppdragsgifvaren icke kunde hyra ut lägenheterna till sedvanliga priser utan att göra en årlig förlust på hvarje rum och kök af 180 kronor. Visserligen äro priserna uppskrufvade, men man vill icke onödigtvis betala för en lägenhet 180 kronor mer, än man i huset bredvid kan få en liknande lägenhet för. Jag tog mig friheten fråga den ifrågavarande arkitekten, om han icke, innan han satte sitt namn på denna ritning, skulle ansett rimligt, att han antingen själf gjort en hyresberäkning eller ock, om det legat utanför hans kunskapsområde, att han åtminstone lagat, att någon annan mer kompetent person gjort det. På denna fråga gaf den ifrågavarande arkitekten — en mycket betrodd sådan, inskrifven i kungl. öfverintendentsämbetet och ett stort ljus därstädes — det mycket betecknande svaret: »Nej, jag anser det icke varit min skyldighet, om man icke bedt mig därom».

Ja, sådana äro den nuvarande arkitektundervisningens frukter. Jag skulle kunna tillbringa hela natten med att, om herrarna ville höra på, tala om dylika missgrepp af sådana arkitekter, som den nuvarande arkitektundervisningen frambringa, men jag tänker mig, att redan dessa exempel skola vara nog för att illustrera sanningen af särskildt den sats, som jag kommit fram med i min motion, och som verkligen är något mer än blott en paradox, den satsen, att den lilla arkitekturen synbarligen är för stor för de stora arkitekterna.

Herr talman! Jag ber att i öfverensstämmelse med min motion få yrka afslag på hela den föreliggande propositionen. Detta sker i den lifliga öfvertygelsen om, att ärendet må kunna en annan gång komma tillbaka i bättre skick, än det nu företer. Nu bär det alla spår af, att ecklesiastikministern varit så upptagen af andra frågor, som han till äfventyrs ansett vara större — exempelvis frågan om Tekniska högskolans omorganisation — att han icke varit i tillfälle att så tränga in i denna sak, som sig bort. Det är också rätt begripligt, att statsrådet icke kunnat göra det, och det sammanhänger med en annan sak, som jag lifligt beklagar, nämligen att den tekniska undervisningen, som dock är af så stor betydelse för vårt land, anses vara af så ringa vikt, att den icke har en egen byrå inom ecklesiastikdepartementet.

Herr talman! Jag ber att få yrka afslag å propositionen nr 200.

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.
(Forts.)

Herr Starbäck: Herr talman, mina herrar! Den siste ärade talaren slutade sitt anförande med åtskilliga exempel på, att den nuvarande arkitektundervisningen är af sådan beskaffenhet, att åtskilliga utslag af de arkitekters verksamhet, som åtnjutit denna undervisning, visa sig kunna bli föremål för en mycket skarp kritik. Jag vill icke just förneka, att kanske det är riktigt, som den ärade talaren framhöll, ty det synes mig vara ett synnerligt starkt skäl för att bifalla det betänkande, som nu föreligger, då det nu är meningen att genom de åtgärder, som föreslagits, ändra undervisningen för arkitekterna på det sätt, att sådana misstag hädanefter icke komma att begås. Jag tackar således den ärade talaren för dessa exempel och hoppas att kamraterna i kammaren skola i likhet med mig finna det nödvändigt att snarast möjligt ändra undervisningen för arkitekter.

Nu säger herr Tengdahl, att man icke tillmötesgått de önskemål, som han framlagt i sin motion. Jag vill då säga, att för så vidt jag kunnat döma, går det igenom hans motion en mycket varm känsla för det föreliggande ämnet, och jag är alldeles öfvertygad om, att han vill och sträfvar efter det allra bästa på området, och att han i sin kamp mot en alltför dominerande studentexamen också ser ett godt och riktigt framtidsmål, i hvilket afseende jag gärna vill instämma med honom. Men jag kan icke riktigt medgifva — med denna således lifligt kända égard för motionärens syften — att det går en tydlig och klar röd tråd genom hans motion. Snarare skulle jag vilja tala om, att en mycket klar gnista springer fram från hans blad här. Den talar han om med mycket stor förkärlek och säger i sin motion strax före klämman: »Efter min uppfattning skall man icke kosta på ett öres arkitektutbildning på en person, som man inte vet ha »gnistan». De som ha gudagåfvan behöfva ingen studentexamen.» Ja, det är ju alldeles riktigt, att de, som ha gudagåfvan, icke behöfva studentexamen, och de, som ha »gnistan»,

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

kunna nog bli arkitekter utan att taga studentexamen. Men det är så förskräckligt svårt att få reda på dem, och det har motionären glömt att föreslå, på hvilket sätt man skall få reda på, hvilka som ha den där »gnistan», så att de hvarken behöfva studentexamen eller ens för ett öre arkitektutbildning. Nu är det emellertid litet märkvärdigt med det där, ty strax förut talar motionären om ganska mycken undervisning, särskildt för att äfven dessa, som ha »gnistan», skola bli material-, arbets- och priskännare, och det behöfs ju således ändå undervisning i dessa praktiska ämnen. Nå, det är ju en liten bisak.

Emellertid kan man ju tvista om detta. Det är alldeles klart, och jag återkommer nu till det, att motionären kan ha rätt i sin fruktan för, att studentexamen skall bli så dominerande, att den liksom suggererar vederbörande till att bortse från, att de andra, det praktiska arbetets män, skola kunna komma fram och nå samma förmåner som äfven en oförmåga, som tagit studentexamen. Nu är det väl i alla fall så, att utskottet har såvidt möjligt sökt gå motionären till mötes i dessa hans sträfvan- den i sitt betänkande om tekniska högskolans omorganisation. Vi ha, såvidt jag kan förstå, där gått motionären till mötes, så långt det varit möjligt, utan att hela förslaget på den enda frågan skulle falla. Och jag vill här gärna understryka och lifigt uttala den förhoppningen, att framtidens utveckling skall gå i den riktning, som han i det fallet vill, men jag är alldeles säker på, att icke kommer den förändring, som utskottet här föreslår, att lägga större hinder i vägen för hans syftemål, än som hittills varit fallet. Utan, såvidt jag förstår, är det meningen att bereda väg just för detta.

Hvad är det nu emellertid Kungl. Maj:ts proposition och utskottet här vilja? Jo, utskottet vill undanröja en del svårigheter med afseende på arkitektutbildningen, som hittills varit rådande. Först och främst vill utskottet söka få till konsthögskolan ett enhetligt elevmaterial. Förut ha de elever, som kommit dit, stått på mycket olika utvecklingsnivå och naturligtvis då försvårat undervisningen för den ende lärare, som där funnits. Det har varit ungefär såsom i den typ af folkskolor, där en lärare undervisar alla årsklasserna. Det förstår hvar och en, hvilka svårigheter rent pedagogiskt, som ligga i detta, och därför tror jag, att just i detta förhållande har man att söka förklaring till den omständigheten, som motionären framhållit, nämligen att eleverna nästan flytt från denna konsthögskola, dels däri och dels i det andra missförhållandet, som man här velat rätta, nämligen att det varit endast en lärare, för hvilken det stora undervisningsområdet blifvit alldeles öfvermåttigt. Man kan ju förstå, att det, att en enda lärare skall undervisa i arkitektur, svensk arkitekturhistoria och svensk byggnadsteknik, är någonting, som öfverstiger måttet för en vanlig människas krafter, och

när så åldern börjar lägga sten på börda, så blir det ännu svårare. Nu vill man råda bot på detta missförhållande genom att inrätta en professur till med en annan aflöningsform samt dessutom inkalla en lärare i byggnadsteknik med 3,000 kronors arfvode. Jag tror verkligen, att det skulle vara ganska lyckligt, om kammaren således nu ville bifalla utskottets hemställan.

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.
(Forts.)

Till sist vill jag också säga, att utskottet sökt tillmötesgå ett annat önskemål i herr Tengdahls motion, hvilket, det försäkrar jag honom, legat utskottet varmt på hjärtat, nämligen att stryka under den stora betydelse för vår svenska arkitekturundervisnings utveckling, som ligger däri, att arkitekterna lära sig att med ekonomisk och estetisk omsorg syssla med sådana uppgifter, som stå i samband med våra sträfvanden på egnahemsområdet. Vi ha till det ändamålet dels citerat ett uttryck, en liten passus från de sakkunnigas betänkande, nämligen följande:

»Ehuru i vårt land ej finnes någon arkitektur med från de öfriga kulturländernas helt skild karaktär, finnes dock från hvarje stilepok, från medeltiden ända fram till våra dagar, byggnadsverk, hvilkas af klimatiska förhållanden användt material och folkkaraktär framsprungna kynne dock i ganska väsentlig grad markerar en i viss mån själfständig, för oss nationell arkitektur. Denna är det vår oafvisliga plikt att lära känna och bevara mot tidens åverkan eller mot förvanskning genom ekunnighet eller brist på pietet. Äfven torde i många afseenden i just denna hos oss hemmahörande och rotfasta arkitektur enkla, naturliga och goda förebilder för vår nutida byggnadskonst vara att finna, och bör densamma således såsom studiematerial vid våra arkitekturskolor utgöra en viktig del.» Härtill har utskottet fogat följande uttalande:

»En undervisning af sådan art bör, enligt utskottets mening, kunna få betydelse äfven för ernåendet af en för vårt land lämpad byggnadstyp, särskildt för bostadshus på landsbygden, i villastäder, egnahemssamhällen och dylikt.»

Särskildt tänkte då utskottet, när utskottet skref på detta sätt, på en bok, som en gång Riksdagens medlemmar hade den stora glädjen att mottaga, nämligen Svenska allmogehem, som nog herr Tengdahl minnes, och som vi haft mycket att hämta ur af utmärkt beskaffenhet.

Nu kan jag icke alls ställa mig på den sakkunniga ståndpunkt — och det är utan den ringaste anstrykning af någon slags skämtsamhet, som jag säger så — som jag tror, att herr Tengdahl intager. Men utskottet har gjort sitt bästa, och jag tror, att utskottet kommit till ett godt resultat, då det yrkat bifall till Kungl. Maj:ts proposition, och jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Tengdahl: Jag skall be att få konstatera, att utskotts-

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

ledamoten herr Starbäck har fullständigt gått omkring hela min tanke på tidigare utbildning af arkitekterna, och jag nödgas alltså att i denna fråga åtminstone räkna herr Starbäck till dem, som anse det vara riktigt och rimligt, att personer gå som skolpojkar ännu vid en ålder, då de enligt naturens ordning borde vara familjeförsörjare. Denna sida af saken har icke intresserat herr statsrådet, ty han har icke varit tillräcklig kännare och har icke haft tillräckligt goda rådgifvare omkring sig för att alls reflektera öfver, huruvida det är möjligt att åstadkomma en förkortning i arkitektundervisningen, utan herr statsrådet har tagit det som ett oundgängligt öde, att först skall det vara studentexamen med allt, som hör till denna besynnerliga anrättning, sedan fyra år vid Tekniska högskolan och så två år vid akademien. Det går icke med mindre. Huruvida det kunde gå för mindre, det har icke herr statsrådet reflekterat på, och det ursäktar jag honom, ty han kan icke vara specialist på allting, särskildt när den tekniska undervisningen är så försummad, att den, som jag nämnt, icke har någon byrå i departementet.

Jag skall be herr Starbäck vara fullkomligt lugn beträffande den lilla arkitekturen. Den lilla arkitekturen reder sig nog med byggmästare och sådana arkitekter, som utbildats vid de lägre tekniska skolorna. Den behöfver icke akademisterna, hvilka för resten i stort sedt aldrig ha begripit den saken. Om jag icke misstager mig, så är allt eller åtminstone det mesta, som är ritadt i det där lilla arbetet, Svenska allmogehem, ritadt af icke akademister.

Jag skall be att få fastslå, hvad jag kanske icke tillräckligt tydligt gjorde i mitt första anförande, nämligen att regeringsförslaget går icke ut på att afhjälpa de värsta bristerna i arkitektundervisningen, utan det går ut på för det första att lätta arbetet för den nuvarande professorn, som påstås ha för mycket att göra, äfven sedan en del af hans elever flytt sin kos, och för det andra — hvilket är mycket riktigt i och för sig — att inarbeta en ny nationell stilriktning. Och för det ändamålet anställer man för en billig penning en ny estetherre till den, som redan finnes. Men icke äro arkitekteleverna mera betjänta, därför ett en ny estetherre kommer och går omkring och talar om, att vi ha Gripsholm och att vi ha Kalmar slott, hvarifrån vi kunna ta motiv. Icke bli arkitekterna bättre hvarken materialkännare eller priskännare härigenom, i synnerhet om de aldrig hållit en yxa eller en murslef i sin hand. Fordringarna på praktisk färdighet hos våra arkitekter äro så löjligt små. De behöfva icke mer än tre månaders praktik för inträde till den fjärde af årskurserna vid Tekniska högskolan. Så små äro pretentionerna. Då kan man tänka sig, hur det är möjligt, att arkitekterna kunna bli så opraktiska, som de äro, något som kanske herrarna icke för-

stätt, om jag icke talat om, huru löjligt små fordringarna på praktik äro.

Jag skall be att få tala om, huru arkitekteleverna själfva uppfatta den där praktiken — det är ett rätt nöjsamt kapitel. När vi byggde folkets hus, så hade vi en sådan där arkitektelev, som skulle ha sina 3 månaders utbildning, innan han kom in på den fjärde årskursen. Han gick omkring där med krage och manchetter och såg fin ut. Han gjorde ingenting annat än tittade på. Så frågade jag honom en dag: »hvarför murar icke herr X?» — »Nej», sade han, »det behöfver jag ej göra.» — »Nå», sade jag, »men hvarför gör ni intet yrkesarbete?» — »Nej, det har jag ingen skyldighet till». — »Nå, men hvarför går ni här då?» — »Jo», sade han, »icke för att lära något särskildt yrke, utan jag går här för att se »huru ett bygge växer», huru man först murar och sedan lägger på bjälklagen och sist taket, det vågar jag betvifla. Jag tror, att han lärt sig mera, om han i stället hållit i mursleffen eller yxan.

*Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
Konsthög-
skolan m. m.
(Forts.)*

Ja, så är det med arkitektpraktiken. Sedan skola dessa herrar vara kontrollanter och räkna ut pris, och då blir också prisen sådana, som jag berättade härom dagen i fråga om bostäderna vid Oscar-Fredriksborg.

Herr Starbäck refererade icke alldeles riktigt ett yttrande af mig i motionen. Jag har icke sagt, att de, som ha gnistan, icke behöfva några vidare studier, men jag har sagt som min oförgrifliga mening, att de, som ha gnistan, icke behöfva studentexamen. Det är som sagdt min oförgrifliga mening, att de, som ha gnistan, skola kosta på något värdefullare än studentexamen. Om det behöfs, skall man icke blott gifva dem undervisning i Tekniska högskolan och vid akademien, utan man skall ge dem allt, som de behöfva till lifvets uppehälle och nödtorft och för att kunna lefva människovärdigt: mat, kläder, skodon, böcker, o. s. v. Så långt går jag, när det gäller att tillfredställa behoven härvidlag. Jag vill med ett ord, att man skall taga vara på dem, som ha gnistan. De, som icke ha gnistan, ja de, mina herrar, kunna saktlöst sofras ut, om dem må deras föräldrar taga hand, om de nu vilja göra något af dem, men staten skall icke kosta på dem någonting.

Herr Starbäck gjorde en högst vilseledande jämförelse angående svårigheterna för den ende professorn vid akademien att sköta arkitektundervisningen. Han sade, att det närmelsevis — han sade icke att det var alldeles detsamma, men närmelsevis — som när en folkskollärare skall sköta alla årsklasser på en gång. Nej, det är så långt ifrån fallet, mina herrar, att det tvärtom förhåller sig så, att efter nuvarande bestämmelser Chalmerister — en hel del äro ju studenter där också, alldeles som vid högskolan — efter endast ett års mindre undervisningstid än för

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

eleverna vid högskolan ansetts ha rättighet att komma in vid akademien i samma ordning som Tekniska högskolans elever. Den vägen har exempelvis en så framstående arkitekt som Wickman gått och flera andra med honom. Det är således icke alls den skillnaden mellan eleverna, som herr Starbäck här ville göra gällande. Visserligen är det så, att på senaste tiden det kunnat inträffa, att enstaka elever kommit från Tekniska skolan i Stockholm, men de äro så få, att de icke kunnat göra professorn något nämnvärdt besvär, dessa elever, som kommit in på kunglig nåd — det har icke varit mer än en fyra, fem stycken på ett 30-tal år.

(Forts.)

Men, säger någon här, man skall förbättra undervisningen vid akademien genom föreläsningar af specialister i byggnadsteknik. Hittills har jag lefvat i den uppfattningen, att akademiens uppgift icke var att undervisa så mycket i byggnadsteknik, utan den saken skulle vara undangjord vid Tekniska högskolan. I alla händelser skulie den vara det, om man ville gå den af mig anvisade vägen och låta eleverna börja arbeta praktiskt tidigare. Jag har haft den uppfattningen, att det var de estetiska finesserna, som var hufvudsaken vid akademien, under det att byggnadstekniken skulle inpräntas i Tekniska högskolan.

Slutligen ber jag att få framhålla en sak, som jag ej nämnde i mitt första anförande, och det är det, att jag anser, att skall man få en duglig karl, som skall undervisa — märk det, mina herrar — icke blott i konstakademien, utan äfven vid Tekniska högskolan, således en rätt betungande tjänstgöring, så är det löjligt att gifva honom 4,600 kronor om året; man borde åtminstone vända om de bägge första siffrorna. Jag anser det föreslagna vara bra litet för en god lärare i arkitektur. Ty hvad får man i den vägen för 4,600 kronor? Jo, antingen en estetherre, som är omöjlig i det praktiska och icke kan få någon rimlig inkomst som privatarkitekt; eller också, om man kan få en god privatarkitekt, så blir det kanske en sådan, som har så mycket att göra i denna egenskap, att han måste försumma professors-ämbetet. I hvilket fall som helst blir staten föga betjänt med en sådan lärare, om jag också medger, att staten rimligtvis icke bör sätta pretentionerna för högt med den lön, som den erbjuder.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Lindström: Herr vice talman, mina herrar! Jag skall be att få göra några erinringar till den näst föregående talarens sista anförande. Jag vill då först säga, att, för den händelse kammaren skulle ha fått den uppfattningen, att studietiden, utbildningstiden för arkitekter genom det nu föreliggande förslaget skulle bli förlängd, så är detta icke förhållandet, utan förhållandet är det motsatta.

Först och främst finnes det för närvarande vid Chalmers

tekniska läroanstalt en 3-årig kurs. Denna skulle bibehållas trots den föregående ärade talarens påstående, att den skulle trolas bort. Det skulle däremot fordras en 4-årig kurs för inträde i högskolan.

Vidare finnes för närvarande vid Tekniska högskolan en 3-årig kurs, som praktiskt taget icke anlitas, därför att lärjungarna gått där 4 år. För dem, som skola gå direkt från högskolan till det praktiska lifvet, är denna 4-åriga kurs bibehållen.

Vidare finnes det en tredje klass af arkitekter, som anse det icke vara nog att gå igenom Tekniska högskolan, utan vilja utbildas för mera konstnärligt kräfvande uppgifter och gå till konst-högskolan. Deras utbildningstid har varit minst 6 år, vanligen 7—8 år. Utbildningstiden skulle nu blifva 6 år.

Därefter öfvergår jag till frågan om inträdesfordringarna. Om herrarna af samma ärade talares anförande fått den uppfattning, att studentexamen skulle vara obligatorisk för att bli arkitekt, så är det icke förhållandet. Först och främst ha vi de arkitekter, som genomgå Chalmers tekniska läroanstalt för att omedelbart därifrån utgå i det praktiska lifvet eller fortsätta i Stockholm. Dessa behöfva enligt det framlagda förslaget inga andra högre kunskaper än i matematik, i öfrigt äro icke några studentkunskaper fastställda för dem. En person, som således varit ute i det praktiska lifvet och på lediga stunder läst latinlinjens kurs i matematik för studentexamen, hvilken för begåfningen är en ganska lätt kurs, kan få gå igenom högskolan från början till slut och nå den högsta arkitektutbildning, som vi här i landet kunna gifva. Vidare ha vi de elever, som gå igenom Tekniska högskolan. I fråga om inträdesfordringarna för dem är här föreslaget, att det skall vara studentexamen eller ock — och det betonar jag särskildt — fordras icke studentexamen i fråga om sådana inträdessökande, som varit 2 år i det praktiska lifvet, eller som genomgått en fullständig lägre teknisk skola.

Vidare går jag till en annan erinran. Det var den ärade talarens anmärkning om, att våra arkitekter sakna materialkännedom, och att de icke ha någon kännedom om priser, och att de i öfrigt icke äro praktiskt utbildade. Jag har fått samma uppfattning, som den ärade talaren och kan instämma med honom i rätt mycket i det fallet. Men detta förslag afser just att afhjälpa dessa brister. Först och främst, och det vill jag be att få säga till förebyggande af missförstånd, är det här föreskrifvet, att ingen kan bli arkitekt, utan att 9 månader ha arbetat på ett bygge och deltagit i bygget från grunden till toppen. Vidare har tyngdpunkten af arkitektutbildningen nu lagts till Tekniska högskolan. Hvarför? Jo, därför att just där dessa ämnen, som beröra materialkännedom, priser o. s. v., skola komma till större rätt, än det är möjligt vid konsthögskolan, där på grund af sakens natur det estetiska elementet, stilkännedom o. s. v. kommer

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.

(Forts.)

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

att intaga det större utrymmet. Slutligen för det tredje, och det är kanske det viktigaste, har just vid konsthögskolan såsom motvikt mot det akademiska-estetiska studiet enligt det här förslaget införts en lärare i byggnadsteknik, och till sådana lärare kommer man ej att välja personer, som äro teoretici, utan därtill kommer man att taga det ena året den ena och det andra året den andra framstående specialisten inom byggnadsfacket, som just skall vara såsom en motvikt mot det estetiska elementet i undervisningen, och som skall lära eleverna, att de alltid skola komma ihåg att taga reda på, huru den stilen, det mönstret låter sig genomföras med våra material och våra resurser, så att de icke, såsom hittills varit fallet, lämna kostnadsfrågan för mycket ur räkningen.

Det är just denna så att säga praktiska omläggningen af hela arkitektundervisningen, så att den håller sig mera på verklighetens fasta mark, som är ett af hufvudsyftena med denna proposition. Under sådana omständigheter kan jag ej underlåta att uttrycka någon liten undran öfver samma talares kritik öfver, att det här blifvit infördt en lärare i byggnadsteknik vid konsthögskolan.

Vidare har det sagts, att aflöningen för denne professor i svensk arkitektur är för låg. Jag vill bara tala om, att det är samma aflöning som för öfriga professorer vid konsthögskolan. Hela detta system är byggdt därpå, att professorerna skola ha liten tjänstgöring vid konsthögskolan och liten aflöning. Meningen är, att de skola icke uteslutande gå upp i sin undervisningsverksamhet, utan de skola jämte denna ha praktisk verksamhet, vara praktiserande arkitekter. Det ingår i själfva systemet, det är också ett moment i denna sträfvan att alltid hålla undervisningen i kontakt med verkligheten.

Jag kommer slutligen till frågan om det s. k. snillevalet. Den ärade talaren framställde mycket vackert, hurusom det vore af vikt, att de, som verkligen ha begåfning, kunde hjälpas fram litet mera genom lifvet. Jag tycker, att det var vackert sagdt, och känner mig tilltalad däraf, men det är uppenbart, att detta är en fråga af så allmän art, att den icke får bli afgörande för nu föreliggande specialfråga. Den frågan gäller öfver hufvud taget alla, hvad de än skola bli, och det är en mycket vidlyftig fråga. Jag vill dock säga det, att ställer man sig på den ståndpunkten att ingen får komma i åtnjutande af arkitekturundervisning, som icke har gnistan, så kan man generalisera detta och säga, att ingen får bli läkare, som icke är anlagd för detta, och ingen får bli jurist, som icke har anlag därför, ingen präst, som icke visar anlag därför. Vi skulle få göra urval bland lärjungarna, när de äro vid 18—19 års ålder. Denna fråga om snillevalet har varit före i vår pedagogiska historia, men har för länge sedan förfallit. Orsaken är den, att vi människor äro alldeles för ofullkomliga för att göra ett sådant val. Sofringen bland dem, som finnas, valet

mellan dugliga och odugliga, göres af en kraftigare och starkare makt än vi människor, den göres af det lefvande lifvet. Det är ju gifvet, att af de uppoffringar, som vi lägga ned på våra barns undervisning, af de bildningsfrön vi så ut, somt faller på hälleberget och somt faller i god jord och bär frukt. Det kan icke hjälpas, att det är så, och att söka få in något nytt system i detta speciella fall lär väl icke gå.

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.
(Forts.)

Jag vill slutligen med anledning af reflexionerna angående min bristande sakkunskap, hvilken jag fullkomligt underskrifver, säga, att detta förslag har så godt som enhälligt antagits af Tekniska högskolans lärarekår, af Tekniska högskolans styrelse, af konstakademien, af öfverintendentsämbetet, af svenska teknologföreningens afdelning för byggnadskonst, som består af praktiserande arkitekter, liksom också af det Riksdagens särskilda utskott, som också pröfvat detsamma. I alla dessa samstämmiga uttalanden, i denna enhällighet angående förslaget har jag funnit ett stöd för, att det är riktigt, om jag också saknar förstahandskunskaper för att bedöma det. Jag ber herrarne antaga förslaget!

Herr Tengdahl: Herr talman, mina herrar! Jag ber att få fastslå, att herr statsrådet precis såsom herr Starbäck kringgår den fråga, som jag för min del anser vara hjärtefrågan så att säga i detta, och det är frågan om, att man skall taga vara på de verkliga begåfningarna på så tidigt stadium som möjligt, och att man skall anordna undervisningsgrenar, som realiter i det lefvande lifvet måste anses höra ihop, så att de hänga ihop åtminstone i de stycken, där sunda förnuftet säger, att de böra göra det. Så har det varit i gångna tider här i landet, innan denna studentexamensbildningshögfärd började regera oss, och jag skulle vilja rekommendera åt denna jämförelsevis mera folkligt sammansatta kammare att tänka öfver, om det icke vore skäl i, att vi åtminstone i denna detalj af vårt undervisningsväsende ginge tillbaka till gångna tiders sundare förhållanden, som vår nuvarande regering absolut icke har det ringaste öga för.

Hvad sedan beträffar att herr statsrådet säger, att detta förslag är tillstyrkt af så många, så ber jag att få försäkra, att på mig, som har min öfvertygelse i denna sak färdig sedan 20 år tillbaka, inverkar den skäligen konstlade enigheten icke ett dugg. Ett uttalande från teknologföreningen betyder icke ett smul för mig. Denna förening är en skräförening, i hvilken man endast med ytterst få undantag tager in teknici, som icke haft det stora nöjet att genomgå Tekniska högskolan eller fria konsternas akademi. Den föreningens omdömen underkastar jag mig absolut icke.

Vidare ber jag att gentemot herr statsrådet få säga, att det är delvis sant, som han säger, att det är så svårt att välja ut begåfningarna och understödja dem så rikligt som möjligt, men det

Angående
undervis-
ningen i
arkitektur vid
konsthög-
skolan m. m.

(Forts.)

är en sorglig sanning, att det nuvarande sambället gör nått opp rakt ingenting i den vägen, och det är det jag ville reagera mot, då jag talat om begåfningens rätt.

Herr statsrådet lofvar nu, att vi skola få ändring med afseende på inträdesfordringarna till Tekniska högskolan för arkitekt-elever, särskildt beträffande praktiken. Ja, såvidt jag kunnat läsa detta utlåtande rätt, har jag icke hittat något sådant. Det är möjligt, att det förbigått mig, att herr statsrådet för arkitekt-undervisningens del skulle ha instämt i de sakkunniges yttrande med afseende å dels att man kan komma in på Tekniska högskolan utan studentexamen och dels att det skulle fordras en längre praktik. Jag har icke kunnat hitta något sådant; och huruvida detta kommer att tagas ad notam vet icke Riksdagen.

Jag vidhåller min åsikt, att det förslag, regeringen här har, icke är ägnadt att skaffa oss ett spår bättre arkitekter annat än i den lilla mån man skulle låta föreläsa i byggnadsteknik i de fria konsternas akademi, dit man skulle inkalla specialister — personer, som ritat t. ex. ett sjukhus eller ett folkskolehus, ett slakthus, och hvilka då skulle föreläsa öfver, hur det går till att rita sådana byggnader. Det är kanske det enda, som är hjälpligt i detta förslag. Men lämpligheten af den där professuren i svensk arkitektur vid denna skola är jag så litet öfvertygad om, som jag gärna kan bli öfvertygad om någonting. Skall den finnas, är det tämligen säkert, att den snarare borde finnas vid Tekniska högskolan, där denne professors undervisningsämne måhända borde vara ett grundläggande ämne. Den saken för-tjänade i alla händelse utredas. Men att vårt eget lands arkitektur skall bli ett afslutningsämne i fria konsternas akademi för folk, som gått fyra år vid en teknisk högskola, det är minst sagt ytterst disputabelt.

Efter vanliga pedagogiska regler bör man väl ändå utgå från det närmast för handen varande och således icke gå till det, som befinner sig längre bort, såvidt man icke vill taga det hela alltigenom historiskt. Men allt detta utredes af statsrådet icke ett dugg. Han säger icke ett ord om detta. Det är alldeles nog, att han själf är öfvertygad om, huru det skall vara. Men jag är, som sagdt, icke alls öfvertygad om, att denna ringa omläggning af undervisningen vid fria konsternas akademi är till någon särskild nytta, och därför yrkar jag afslag, i förhoppning om en återgång till gångna tiders sundare förhållanden med afseende å byggmästare- och arkitektundervisningen. Den har varit ordnad en gång så, som jag vill hafva den, och vår byggnadskonst nådde bra däraf. De förnämsta arkitekter vi haft, en lång rad, hafva gjort hundratals af de största arbeten och hafva gjort dem med heder, och de hafva hvarken gått i teknisk skola eller i Tekniska högskolan. Och en lång rad af våra förnämsta byggmästare hafva icke heller gått i någon af dessa skolor, utan

dessas de förnämsta arkitekter och byggmästare hafva samtidigt undervisats på kvällarna i en enda skola i fria konsternas akademi, hvarifrån byggmästarna gingo ut i praktiska lifvet och mötte där senare arkitekteleverna, som fortsatt i en högre kurs i samma skola.

Angående undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.

Det är på detta enkla, sunda och naturliga sätt, som jag vill hafva frågan ordnad, och jag yrkar fortfarande afslag å Kungl. Maj:ts proposition.

(Forts.)

Härmed var öfverläggningen afslutad. Herr vice talmannen gaf propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på afslag därå och å Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och förklarade herr vice talmannen den förstnämnda propositionen hafva flertalets röster för sig. Emellertid begärde herr Tengdahl votering, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs denna voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra särskilda utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets berörda hemställan och Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Voteringen utvisade 118 ja och 49 nej; och hade alltså utskottets hemställan af kammaren bifallits.

§ 7.

Föredrogs Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 12, i den till utskottet återremitterade frågan om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utlånande af postsparbankens medel för beredande af tillfälle åt mindre bemedlade personer att skaffa sig jordbruk eller bostäder.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle jämlikt 63 § riksdagsordningen detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas Första kammaren.

§ 8.

Härnäst i ordningen fanns å föredragningslistan upptaget statsutskottets utlåtande nr 90, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående om- och tillbyggnad af Stockholms hospital m. m.

Angående om- och tillbyggnad af Stockholms hospital m. m.

Uti en den 10 mars 1911 till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition, nr 144, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen dels att för om- och till-

Angående
om- och till-
byggnad af
Stockholms
hospital m. m.
(Forts.)

byggnad af Stockholms hospital bevilja ett anslag af 835,000 kronor samt däraf på extra stat för år 1912 anvisa 200,000 kronor, dels ock för sin del besluta, att en statens anstalt för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa skulle uppföras å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad af Södermanlands län.

Utskottet hemställde:

a) att Riksdagen måtte för sin del besluta, att en status anstalt för sinnessjuka skulle uppföras å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad af Södermanlands län, samt

b) att Kungl. Maj:ts förslag om anvisande af anslag för om- och tillbyggnad af Stockholms hospital icke måtte af Riksdagen bifallas.

Reservation hade i fråga om motiveringen afgifvits af herrar greve *A. F. Cl:son Wachtmeister*, *Starbäck* och *Ekman* i Mogård.

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter ordet begärdes af

Herr *Vahlquist*, som anförde: Herr talman! På samma gång jag ber att få uttrycka min tillfredsställelse med det resultat, hvartill utskottet kommit, anhåller jag dock, att kammaren behagade tillåta, att några rader motivering finge tilläggas till hvad utskottet här har anfört, och denna motivering skulle innebära, att Riksdagen uttalade en önskan, att vid planerandet af det nya hospitalet hänsyn måtte tagas till, att flera platser, än hvad hittills varit fallet, beredas för oroliga sinnessjuka, hvilka, enligt hvad nog herrarna litet hvar hafva erfarenhet af, kommuner och enskilda hafva synnerligen svårt att reda sig med därhemma. Det är de våldsamma sinnessjuka jag menar. Naturligtvis måste, för att sådana skola kunna tagas emot på hospitalet, särskilda anordningar vara vidtagna med rum och dylikt.

Jag ber därför att få hemställa, att på sidan 3 efter slutet af första stycket där det står: »och håller utskottet för sin del före, att det nya hospitalet icke bör beräknas för ett lägre patientantal än 800» måtte tilläggas: »samt att vid anstaltens planläggning särskild uppmärksamhet må fästas vid behovet af utrymme för oroliga och eljest svårskötta patienter». Jag vill dessutom tillkännagifva, att Första kammaren har beslutat samma tillägg i motiveringen.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan med detta tillägg till motiveringen.

Vidare yttrade

Herr *Starbäck*: Herr talman! Min mening är endast att med några få ord få till protokollet understryka den reservation

med afseende å motiveringen, som jag har tillåtit mig att vara med om vid detta betänkande. Det gäller, om jag så får uttrycka mig, den anticipation, som utskottet här föreslagit, att Riksdagen skulle vidtaga angående ordnandet af undervisningen vid Uppsala universitet uti psykiatri. Sedan flera år tillbaka har utaf åtskilliga myndigheter, såsom medicinalstyrelsen och öfverläkaren vid Uppsala hospital, framhållits, att den vetenskapliga forskningen på detta område lider af, att öfverläkaretjänsten skall vara förenad med den extra ordinare professuren i psykiatri vid universitetet.

Angående om- och tillbyggnad af Stockholms-hospital m. m.
(Forts.)

För den, som tagit reda på de handlingar, som uti målet finnas, framstår det också såsom fullt öfvertygande, att detta icke kan vara lämpligt. Nu måste, för att undervisningen skall kunna äga rum med tillräcklig effekt, en särskild klinik ordnas för universitetets behof. Det är denna fråga, som utskottet här velat framhålla redan på detta förberedande stadium på det sätt, att utskottet vill, att Riksdagen skall redan nu afvisa tanken på, att ett sådant ordnande af undervisningen, som jag här antydt, skall någon gång i framtiden kunna komma i fråga. Jag anser detta vara oriktigt och olämpligt. Ty den frågan bör väl lämpligast afgöras, när den ligger med vederbörlig utredning på kamrarnas bord.

Jag skall, herr vice talman, be att, utan att göra något yrkande, få detta till protokollet antecknadt.

Herr Rydén: Herr talman! Då herr Starbäck icke gjort något yrkande, skall jag icke bemöda mig om att bemöta hans uppfattning i denna punkt i annan mån, än att jag vill säga, att jag anser det vara synnerligen klokt af Riksdagen, att, när den nu fattar beslut att göra Konradsberg till en psykiatrisk klinik, den därvid förbehåller sig fullkomlig frihet beträffande pröfningen utaf en liknande framställning, som kan komma från Uppsala universitet. Hade här ej gjorts någon erinran mot detta, i betraktande af det sammanhang, som i propositionen frågan om en psykiatrisk klinik för Uppsala har fått med den nu föreliggande frågan, är det åtminstone min uppfattning, att Riksdagen ej handlat fullt klokt.

Beträffande herr Vahlquists yrkande angående ett tillägg till motiveringen skall jag för min del be att få tillkännagifva, att jag understödjer hans uppfattning i denna punkt, och att jag följaktligen ingenting har att invända mot detta tillägg.

Jag vill emellertid begagna tillfället att säga ett par ord därutöver, närmast med anledning af ett anförande, som jag höll vid det tillfälle, då sjätte hufvudtiteln behandlades, och då herr civilministern icke var närvarande vid det tillfället i kammaren, så måhända det kan tillåtas mig att nu få understryka den uppfattning, som jag då uttalade, nämligen den, att jag uttrycker

Angående
om- och till-
byggnad af
Stockholms
hospital m. m.

(Forts.)

min lifliga önskan, att icke medicinalstyrelsen måtte nu, före byggandet af ett hospital i Strängnäs och öfver hufvud taget förr, än vi hafva byggt så många hospital, att de räcka att taga emot alla sinnessjuka, som icke hafva någon vård, att icke, säger jag, medicinalstyrelsen därförinnan forcerar fram frågan om ombyggnad af gamla hospital — jag tänker nu närmast på att, efter hvad jag hört berättas, Vadstena hospitalsfråga skulle framföras. Jag ber således att få uttrycka den önskan, att Kungl. Maj:t eller herr civilministern, som det nu närmast kan ankomma på, måtte om möjligt till nästkommande Riksdag framlägga proposition angående hospitalet i Strängnäs, men däremot icke medverka till, att frågan om ombyggnad af gamla hospital må framföras förr, än vi skaffat nödigt antal vårdplatser för alla de tusen sinnessjuka, som nu sakna hvarje möjlighet till vård.

Jag ber att ytterligare få understryka den uppfattning, som jag vid föregående tillfälle i detta hänseende har tillåtit mig att här i kammaren framföra.

Häruti instämde herrar *Branting*, *Kjellberg*, *Leander* och *Karlsson* i Göteborg.

Herr Tengdahl: Jag ber endast att få fästa kammarens uppmärksamhet på det mycket egendomliga sätt, som Kungl. Maj:t här haft, då det gällt att skapa till ritningar till det förslag, som nu håller på att slås ihjäl. Jag kan nämligen för min ringa del icke lämna oanmärkt det högst besynnerliga och slarfviga sätt, hvarpå man skaffat sig ritningar till öfverläkarbostaden vid Konradsberg. Man har gått till väga så, att man tagit ritningar, som varit uppgjorda för någon annan plats, eventuellt långt utanför en stad, och så har man på denna ritning klippt ut det ena hörnet, som visade, hvar den förut användts. Så har man bifogat denna ritning till denna proposition angående förändring af Konradsbergs hospital. Jag tycker verkligen, att detta är ett i högsta grad märkvärdigt sätt att gå till väga. Detta har äfven medfört, att ritningen till öfverläkarbostaden vid Konradsberg kommit att innehålla exempelvis två gästrum, mycket stort och vräkigt tilltagna, men som väl absolut icke måtte vara af behovet påkallade på en sådan plats här midt i Stockholm, där det finns så godt om hotell. Jag har endast velat påpeka detta besynnerliga sätt af Kungl. Maj:t att göra bilagor till ifrågavarande kungl. proposition. I öfrigt ber jag att få anmärka, att enligt dessa högst besynnerliga ritningar, som äro uppgjorda år 1907 af en numera afgången arkitekt, kostar hvarje eldstad 5,000 kronor!

Efter härmed slutad öfverläggning gaf herr vice talmannen propositioner på dels bifall till utskottets hemställan och dels bifall till det af herr Vahlquist under öfverläggningen framställda

yrkandet; och fattade kammaren beslut i enlighet med den senare propositionen.

§ 9.

Efter föredragning godkändes statsutskottets utlåtande, nr 91, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till populärvetenskapliga föreläsningar.

§ 10.

Vidare företogs till afgörande statsutskottets utlåtande, nr 92, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under punkt 45 af sjunde hufvudtiteln gjorda framställning i fråga om bidrag till landsting och städer, som icke deltaga i landsting.

*Angående
bidrag till
landsting och
städer, som
ej deltaga
i landsting.*

I den till Riksdagen den 14 januari innevarande år aflättna propositionen angående statsverkets tillstånd och behof hade Kungl. Maj:t under punkten 45 af sjunde hufvudtiteln föreslagit Riksdagen att å extra stat för år 1912 anvisa ett belopp af 1,250,000 kronor, att fördelas mellan landsting och städer, som icke deltaga i landsting, efter förhållandet mellan den bevillning af fast egendom samt af inkomst, som debiterats på grund af vederbörande pröfningsnämnds år 1912 verkställda eller fastställda taxeringar inom landstingsområde eller stad, hvarom nu nämnts, och den i samma ordning debiterade bevillningssumman för hela riket.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förbehållit en inom Andra kammaren af herr *Johansson* i Jönköping m. fl. väckt motion, nr 194, däri hemställts, att Riksdagen, med afslag å Kungl. Maj:ts förslag om att ett belopp af 1,250,000 kronor af statskassans medel skulle för år 1912 anvisas till fördelning mellan landsting och städer, som icke deltog i landsting, ville besluta, att nämnda belopp i stället skulle öfverföras till arbetareförsäkringsfonden.

Utskottet hemställde, att Riksdagen, med afslag å herr *Johanssons* i Jönköping m. fl. förenämnda motion, måtte å extra stat för år 1912 anvisa ett belopp af 1,250,000 kronor, att fördelas mellan landsting och städer, som icke deltog i landsting, efter förhållandet mellan den bevillning af fast egendom samt af inkomst, som debiterats på grund af vederbörande pröfningsnämnds år 1912 verkställda eller fastställda taxeringar inom landstingsområde eller stad, hvarom nu nämnts, och den i samma ordning debiterade bevillningssumman för hela riket.

Reservation var emellertid afgifven af herrar *C. G. Elkman* och *Thorsson*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att herr *Johanssons* i Jönköping m. fl. i ämnet väckta motion måtte af Riksdagen bifallas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

*Angående
bidrag till
landsting och
städer, som
ej deltaga
i landsting.
(Forts.)*

Herr Leander: Då hufvudmotionären icke har tillfälle att vara här närvarande, ber jag att få yttra några ord om föreliggande motion, som jämväl är undertecknad af flera af kammarens ledamöter, och detta desto mer, som ett par af utskottets ledamöter förenat sig om en reservation till förmån för motionen.

Det ter sig onekligen egendomligt, att medel, som uttagits af de skattdragande, sedan skola återlämnas till landstingen och de städer, som icke deltaga i landsting. Det vill synas, som om dessa medel skulle kunna göras mera gagneliga, om de användes för det ändamål, som motionärerna föreslagit, nämligen för arbetarförsäkringsfonden. Vi förstå ju alla, att när denna försäkring eller ålderdomspensionering, som alltför länge låter vänta på sig, dock en gång kommer till stånd, kommer den att kräfvat betydande summor. Det vore därför tvifvelsutan klokt och framsynt, om vi samlade det mesta möjliga till denna fond och därigenom påskyndade denna högst viktiga frågas lösning. Klart är ju också, att när här ifrågavarande summa blifvit utportionerad på alla de händer, som nu skola ha hvar sin andel däraf, blir det icke något stort belopp på hvar och en.

Då således dessa medel icke kunna anses medföra någon större lättnad i skattehänseende för vederbörande institutioner och kommuner, utan dessa skulle utan större olägenheter kunna afvara dem, och då vidare arbetarförsäkringsfonden, som väl en gång kommer att tagas i anspråk för ålderdomspensioneringen, skulle, om medlen afsattes dit, därigenom erhålla ett godt handtag, så tillåter jag mig, herr vice talman, att yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till den af herrar Ekman och Thorsson afgifna, vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Ström i Transtrand: Hvad särskildt arbetarförsäkringsfonden beträffar, är jag för min del mycket intresserad af densamma, och jag skulle gärna se, att det belopp, hvarom här är fråga, tillfölle denna fond och sålunda komme det ändamål till godo, som den afser att främja, och äfven om beloppet vore dubbelt så stort som det nu ifrågavarande skulle jag icke ha något emot en dylik åtgärd. Med hänsyn emellertid till det sätt, hvarpå dessa medel uttagits, anser jag, att det i detta fall vore oriktigt att förfara så, som här nu ifrågasatts. Dessa medel äro nämligen enligt min uppfattning af den natur, att de egentligen icke skola ingå till statskassan ty de ha blifvit uttagna för att man på det sättet skulle få en grund för den kommunala beskattningen. Man har således här föreslagit att uttaga en skatt, som i stället för att ingå till statskassan, bör gå tillbaka till de skattskyldige, ty eljest skulle dessa få betala ytterligare en skatt förutom den, som man afsett skall fullt motsvara hvad de skattskyldige efter den nuvarande skatteomläggningen skola betala till staten. När så är förhållandet, måste ju dessa medel på något

sätt komma tillbaka till de skattskyldige, och det kan väl icke ske på något lämpligare sätt, än som här föreslagits, nämligen så, att de tilldelas landstingen och de städer, som ej deltaga i landsting. Därigenom kommer landstingsskatten i någon mån att minskas, och de skattskyldige på det sättet få igen, hvad de sålunda rent af blott pro forma betalat ut.

*Angående
bidrag till
landsting och
städer, som
ej deltaga
i landsting
(Forts.)*

På dessa skäl och på de skäl i öfrigt, som anfördes förra året, då samma fråga här var före, ber jag, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Herr vice talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan och vidare på bifall till herr Leanders yrkande; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

Härefter föredrogos hvar för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 93, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning åt länsmanen A. Egerström för ett husrötebelopp, som han ej kunnat af företrädaren utfå,

nr 94, i anledning af Kungl. Maj:ts uti statsverkspropositionen under sjätte hufvudtiteln gjorda framställning om anvisande af medel för anordnande af järnvägsspår samt anläggande af vagnvåg inom Sätters hospitals område,

nr 95, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande af förlikningsaftal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholm stad angående strand- och vattenrätt i Dalälfdalen m. m.,

nr 96, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning af västra vågbrytaren vid Hanö hamn i Mjällby socken af Blekinge län,

nr 97, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 7 i aflöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar den 15 november 1907,

nr 98, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under utgifter för kapitalökning gjorda framställning angående anslag för anordnande af gnistelegraafförbindelse mellan Trälleborg och Sassnitz samt med ångfärjorna och

nr 99, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande af farled mellan Storvindeln och Nedre Gautsträsk.

Kammaren biföll hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12.

Slutligen företogs till afgörande statsutskottets utlåtande, nr 100, i anledning af dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen

gjorda framställning om anslag till låneunderstöd för enskilda järnvägar, dels Kungl. Maj:ts proposition angående bildande af en fond för att underlätta åstadkommande af bibanor inom vissa delar af riket samt en i ämnet väckt motion.

*Angående
afsättning
till järnvägs-
lånefonden.*

Punkten 1:o), angående afsättning till järnväglånefonden.

Efter föredragning af utskottets hemställan yttrade

Herr Canell: Då den fråga, som nu föreligger, genom Kungl. Maj:ts utredning och statsutskottets välvilliga behandling är i ett sådant läge, att den utan någon grundligare behandling i kammaren antagligen får sin lyckliga lösning, skall jag icke närmare ingå på de skäl, som enligt mitt förmenande tala för, att utskottets förslag bör bifallas.

Den ort jag representerar har en längre följd af år ifrigt väntat på att få sina kommunikationer förbättrade med en järnvägs framdragande genom sina bygder, och sedan tanken på den s. k. inlandsbanans södra del måst öfvergifvas, står nu hoppet till den projekterade smalspåriga järnväg, som är afsedd att framdragas från Bengtsfors till lämplig anknytningspunkt å nordvästra stambanan.

Denna järnväg är för sin tillkomst beroende på lån och understöd från den fond, vi nu stå färdiga att besluta om, och ehuru järnvägen äfven med denna hjälp icke kan komma till stånd utan stora uppoffringar och ansträngningar från ortens befolkning, blir det dock en möjlighet att realisera tanken på en järnväg, om utskottets förslag bifalles, och liknande förhållande kommer det att blifva för öfriga föreslagna tvärbanor efter gränsen, hvarför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

*Angående
bildande af
en fond för
åstad-
kommande af
bibanor.*

Punkten 2:o), angående bildande af en lånefond för åstadkommande af bibanor inom Värmlands m. fl. län.

Sedan utskottets hemställan föredragits begärdes ordet af

Herr Bergman, som anförde: Herr talman, mina herrar! Uti föreliggande fråga har jag intet annat yrkande att göra än på bifall till utskottets förslag, men jag kan ej vid detta tillfälle underlåta att säga några ord om den kungl. propositionen, inte om hvad jag funnit i densamma, utan om hvad jag icke funnit där.

Jag hade nu hoppats och trott, att, när frågan om bibanor skulle föreläggas Riksdagen, civilministern då äfven hade ägnat en vänlig tanke åt det vanlottade Härjedalen. Så har emellertid icke skett, åtminstone har det icke blifvit i propositionen med tillräcklig tydlighet framhållet, och Härjedalens folk står inför

det smärtsamma tviflet, att dess största lifsintresse återigen kommer att undanskjutas, ty endast genom en bana i provinsens längdriktning kan Härjedalens trafikbehof blifva tillgodosedt. Jag vill, på förekommen anledning, säga, att den påtänkta inlandsbanan Sveg-Brunflo berör endast ett hörn af provinsen, under det att största delen af densamma sträcker sig nära 20 mil västerut till norska gränsen. Den enda bibanestump inom Härjedalen, som i den kungl. propositionen är angifven, går till Lillherredal, och kan sålunda ej i ringaste mån gagna mellersta och västra Härjedalens intressen.

Frågan om en järnväg genom Härjedalen är inte ny, ty redan under midten af 1870-talet dryftades den frågan ganska lifligt, och jag tror, att äfven inom riksdagskretsar fanns det sympatier för en mellanriksbana från Ljusdal längs Härjedalens längdriktning efter Ljusnans floddal till Rörås i Norge, och det kom en senare tid, då man började hysa stora förhoppningar, att detta önskemål skulle kunna realiseras, men så kom Orsa-Sveg-banan, som grusade våra förhoppningar om en mellanriksbana genom dessa trakter. Nu är det visserligen sant, att Orsa-Sveg-banan tillgodoser nedre Härjedalens trafikbehof, men den västligare delen af provinsen är fortfarande helt och hållet beroende af Norge för sin samfärdsel och handel, och jag vill be herrarna en smula begrundade detta sakförhållande.

Frågar jag nu hvad anledningen kan vara, att Härjedalen blifvit mer vanlottad på statsmakternas omvårdnad än andra Sveriges provinser, så svaras det, att detta beror på vår fattigdom, ty den föreställningen tycks vara rätt allmän hos dem, som icke varit i Härjedalen, att där är ingen utveckling möjlig. Ingenting är dock mera felaktigt än denna föreställning.

Härjedalen är visserligen fattigt på folk, men det är rikt på utvecklingsmöjligheter, ja, kanske mera rikt på sådana än sydligare landskap, där hvarje jordbit redan är utnyttjad och möjligheterna redan för länge sedan tagna i anspråk. Jag vill nu endast erinra om Härjedalens 1,520,000 tunnland skogbärande mark med i allmänhet vackra afverkningsbara bestånd. Härjedalen har genomgått hundåren nu och baggböleriet har upphört, skogsafverkningarna skötas numera med förstånd, och ungskogen får ökad växtkraft, sedan grofskogen kommit undan. Hvad en skogsareal af nyssnämnda omfång betyder för framtiden, kunna vi knappast ana i denna stund. Men det är icke endast skogsvärdet, som bådär godt för Härjedalens framtida utveckling; äfven andra möjligheter finnas, som, i den mån kommunikationer beredas, med all säkerhet komma att utnyttjas. Det torde väl finnas få trakter i vårt land, som ha så stora förutsättningar för en lönande boskapsskötsel som just fallet är inom våra högländer med deras rika fjällbeten och kraftiga vegetation.

Jag vill nämna för herrarna, att inom kontrollföreningar i

Angående bildande af en fond för ästadkommande af bibanor.

(Forts.)

*Angående
bildande af
en fond för
åstad-
kommande af
bibanor.
(Forts.)*

västra Härjedalen har man kommit till en medelfetthalt per år af 4,5 procent af mjölken, utan att s. k. kraftfodring i någon nämnvärd grad förekommit. Det är ju ett eklatant bevis på, att jordmånen i dessa trakter icke är dålig, då ett så pass kraftigt foder, som kan ge mjölken denna fetthalt, där växer. Det är icke endast i kvalitativt afseende jorden i högländerna lämnar god afkastning, utan äfven i kvantitativt, och jag har hört auktoriteter inom jordbrukets område, hvilka kommit från södra Sverige, som blifvit i högsta grad förvånade inför anblicken af fjällbygdens höskördar. Jag läste en tidningsartikel i en hufvudstads-tidning för några dagar sedan, att man hade i västra Härjedalen skördat ända intill 8 à 9 tusen kilogram torrfoder per hektar, och när jag fann, att tidningsartikeln i fråga var sann i öfriga afseenden, så har jag all anledning tro, att den så var äfven i detta. Jorden har en stor alstringskraft i dessa trakter, men på grund af klimatiska förhållanden odlas här ingen säd. Man vågar inte riskera det för de kritiska frostnätterna på sensommaren.

Bland utvecklingsmöjligheter i öfrigt, som Härjedalen har att bjuda, kan jag ej underlåta att nämna malmförekomsterna i Mittådalsfjällen, Klasberget, Grufvålen, Skarfven och Skenorsfjället samt kalken i Glöte, och jag vill i detta sammanhang erinra om, att det vid Ljusnedal bedrifvits gruf- och bruksrörelse i mer än 180 år med dels koppar- och dels järntillverkning. Denna rörelse måste läggas ned, då andra bruk fingo kommunikation; konkurrensen kunde då ej längre uppehållas. Det har sagts mig, att malmbrytningen upphörde, då man kommit på djupet till de rikaste förekomsterna. Det synes mig, som om staten borde undersöka detta på sina egna områden i Ljusnedal. Kanske Härjedalens fjäll gömma oanade skatter inom sig.

Jag skulle vilja beröra ännu en utvecklingsmöjlighet, som Härjedalen har att bjuda, nämligen turisttrafiken. Denna trafik anses numera såsom en viktig faktor, som ett inkomstobjekt för de trakter, där denna trafik framgår, och tämligen säkert är, att ifall Härjedalen ägde moderna kommunikationer, så komme turisttrafiken där att ta stora dimensioner på grund af landets alpina karaktär med de vildsköna högfjällen, på hvars toppar renen betar under de ljusa sommarnätterna. Landskapets leende fjälldalar med sin rika vegetation och sitt pittoreska fåbodlif, de tusende sjöarnas och tjärnarnas kristallklara vatten med dess rika fisken, bäckarnas och strömmarnas forsar och fall samt den höga och bakteriefria luften, hvilket allt skulle bidra till, att främlingen sökte sig till dessa trakter, så mycket mer då man betänker denna landsändas närbelägenhet t. ex. till Stockholm.

Jag har nu nämnt de utvecklingsmöjligheter, som för Härjedalen äro de mest utmärkande, men jag vill erinra om ännu en sak. Det är nämligen så, att de stora trävarubolagen, hvilka innehåft en stor mängd hemman, i synnerhet i de östligare sock-

narna af provinsen, nu äro villiga att återsälja gårdarna jämte inägojorden och hushofsskog till inom orten boende personer. Hvad detta innebär i statsekonomisk och socialt hänseende, veta vi ju alla, men jag anser, att det också är statens plikt att se till, att landet ej ytterligare förblöder genom de svåra kommersiella missförhållandena. Järnvägen är den lifsnerv, hvarigenom dessa trakters befolkning kan bestå. Det yttrades i denna kammare för några dagar sedan under debatten i en annan järnvägsfråga, att vi borde bygga våra järnvägar med skattemedel och ej med lånemedel. Jag vågar icke yttra mig om denna sak, men jag vill dock hafva sagdt, att om Härjedalen haft de medel fonderade, som den betalt i t. ex. spannmålstull, kunde kanhända provinsen själf ha byggt sin järnväg.

Angående bildande af en fond för åstadkommande af bibanor.
(Forts.)

Innan jag nu slutar, vågar jag framföra en varm bön till herr civilministern, att då nästa års förslag till järnvägsbyggnaden Sveg-Brunflo kommer att upprättas, därvid om möjligt också mellersta och västra Härjedalens intressen på något sätt måtte tillgodoses, ty äfven denna landsända har anspråk på att få bli svensk.

Herr talman! Jag har, som sagdt, intet annat yrkande att göra än på bifall till utskottets hemställan.

Härefter yttrade

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet grefve Hamilton: Med anledning af den siste talarens yttrande ber jag att få fästa uppmärksamheten på, att jag i mitt anförande till statsrådsprotokollet uti denna fråga uttryckligen framhållit, att Kungl. Maj:t ingalunda vill binda sig vid de förslag till bibanor, som finnas upptagna i den af järnvägsstyrelsen uppgjorda beräkningen, utan jag har framhållit, att det kanhända kommer andra banor till stånd, än som där äro angifna. Det beror dock icke på mig, om dessa bibanor komma till stånd, utan det beror på befolkningen på vederbörande orter, och det beror således här framför allt på Härjedalsborna själfva och den bibana, de komma öfverens om att önska. Om sedan det nödiga kapitalet tecknas, kunna de vara öfvertygade om att finna ett välvilligt tillmötesgående från min sida.

Vidare anfördes ej. Kammarern biföll hvad utskottet hemställt.

§ 13.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 137, i anledning af väckta motioner om införande af

proportionellt valsätt vid val af utskott, nämnder och styrelser m. m. inom landsting och stadsfullmäktige,

nr 138, i anledning af väckta motioner rörande ändringar i den proportionella valmetoden,

nr 139, i anledning af väckta motioner rörande trygghandet af valhemligheten vid de kommunala valen,

nr 140, i anledning af väckta motioner i fråga om utlysande af landstingsmannavalen och ordningen vid dessa val,

nr 141, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående särskild godtgörelse åt ordförande i kommunalnämnd, och

nr 142, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen;

från statsutskottet:

nr 130, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af egendomen nr 2 i kvarteret Päronsträdet i Ulrika Eleonora församling i Stockholm m. m.,

nr 131, angående anslag till inköp af mark för ordnande af Stockholms bangårdsförhållanden samt för utvidgning af andra järnvägsstationer,

nr 132, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för ordnande och bearbetande af vissa utaf friherre Erland Nordenskiöld hopbragta etnografiska samlingar,

nr 161, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående användande af allmänna besparingar å riksstatens femte hufvudtitel till anläggande å flottans varf i Karlskrona af ett förrådshus med cisterner för råolja m. m., och

nr 163, i anledning af Kungl. Maj:ts i punkten 7 under sjätte hufvudtiteln i statsverkspropositionen gjorda framställning angående omorganisation och löneroglering för medicinalstyrelsen;

från bevillningsutskottet:

nr 143, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i 8 och 50 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften; samt

från Riksdagens kansli

nr 136, angående åvägabringande af utredning huru vården af rikets fornsaker bäst bör ordnas.

§ 14.

Anmälades och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 32, rörande ändrad lydelse af 25 § 4 mom. i förordningen angående beskattning af socker den 11 oktober 1907,

nr 33, angående förändring af tullsatserna å socker samt ändrad lydelse af 13 § i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 4 juli 1910,

nr 34, angående lagändring i syfte att samtidiga tingssammanträden i närbelägna domsagor må undvikas,

nr 35, angående efterskänkande af viss del af statslån för järnvägen Borlänge—Insjön,

nr 36, angående rätt för kommuner att upplägga fonder för vissa ändamål,

nr 37, angående ändrad lydelse af §§ 6 och 17 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862, och

nr 38, angående ändrad lydelse af 20, 21 och 24 §§ i förordningen angående tillverkning af brännvin den 11 oktober 1907.

§ 15.

Till bordläggning anmälles:

konstitutionsutskottets memorial, nr 30, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll, angående granskning af åtskilliga protokoll öfver kommandomål för flottan samt angående en anmärkningsanledning af statsutskottet;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 104, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation af navigationsskolorna samt tre i ämnet väckta motioner,

nr 105, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående täckande af öfverbetalning å reservationsanslaget till flottans öfningar,

nr 106, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anläggning af statsbana från Veittjärvi till Karungi samt från Karungi till Matarengi m. m., och

nr 107, med förslag till särskildt tilläggsarfvode åt notarie i bevillningsutskottet;

sammansatta stats- och bankoutskottets nr 2 memorial, nr 4, angående ersättning åt dess tjänstemän;

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

nr 33, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande, nr 24, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående införsel, tillverkning och försäljning af sackarin m. m., dels ock en i ämnet väckt motion,

nr 34, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af vissa §§ i förordningarna den 9 juni 1905 angående försäljning af vin och öl samt angående försäljning af

tillagade, alkoholfria drycker samt svagdricka äfvensom förordningen den 7 augusti 1907 angående tillverkning och beskattning af maldrycker,

nr 35, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med tulltaxa för inkommande varor, dels ock väckta motioner rörande tullbevillningen,

nr 36, i fråga om dels särskild afgift för brännvin, som tillverkas vid bränneri under tid, då vissa utländska råämnen där användas, dels ock särskild skatt å dylika ämnen, använda vid tillverkning af stärkelse, och

nr 37, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i förordningen angående stämpelafgiften den 18 september 1908;

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 39, angående användande af riksbankens vinst för år 1910, nr 40, med förslag till åtskilliga stadganden att införas i det nya reglementet för riksgäldskontoret,

nr 41, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott,

nr 42, angående anslag till gjutning i brons af vissa Riksdagen tillhöriga porträttmedaljonger m. m.,

nr 43, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 5 § i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehafvares rätt till pension, och

nr 44, angående ändrad lydelse af §§ 17 och 18 i reglementet för riksbankens styrelse och förvaltning;

jordbruksutskottets memorial och utlåtanden:

nr 120, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående viss kronojords uppdelande och försäljning till småbruk,

nr 121, i anledning af vissa framställningar angående anslag å riksstatens nionde hufvudtitel, och

nr 122, angående driftkostnader för statens produktiva fonder i hvad angår jordbruksärendena; samt

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, med anledning af herr Winbergs m. fl. motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående en förhandlingsordning mellan tjänstemän och arbetare i statens administrativa verk å ena samt vederbörande verks styrelser och underlydande förvaltningar å andra sidan.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

§ 17.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Christiernson*..... under den 22 maj, och
» *Kvarnzelius* » 3 dagar fr. o. m. den 22 maj.

Häruppå åtskildes kammarens ledamöter kl. 1,8 på natten.

In fidei

Per Cronvall.
